

**UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA**

MAGISTRSKO DELO

JAVNI NADZOR NAD REVIDIRANJEM V SLOVENIJI IN IZBRANIH DRŽAVAH

Ljubljana, september 2009

ANDREJ LUŽAR

IZJAVA

Študent Andrej Lužar izjavljam, da sem avtor tega magistrskega dela, ki sem ga napisal pod mentorstvom dr. Maje Zaman Groff, in da v skladu s 1. odstavkom 21. člena Zakona o avtorskih in sorodnih pravicah dovolim njegovo objavo na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, dne 25.9.2009

Podpis:

KAZALO

Uvod.....	1
Predstavitev obravnavane problematike.....	1
Cilji magistrskega dela.....	2
Namen magistrskega dela.....	3
Metode dela.....	3
Struktura dela.....	4
1 Vpliv finančnih škandalov na javni nadzor nad revidiranjem.....	4
1.1 Enron.....	5
1.2 WorldCom.....	13
1.3 Parmalat.....	15
1.4 Vzroki in posledice finančnih škandalov.....	19
2 Vrste nadzora nad revidiranjem in poklicna etika revizorjev.....	22
2.1 Poklicna etika revizorjev.....	22
2.2 Nadzor nad revidiranjem in vrste nadzora.....	24
2.3 Notranji nadzor nad revidiranjem.....	24
2.4 Zunanji nadzor nad revidiranjem.....	26
2.5 Javni nadzor nad revidiranjem.....	26
3 Javni nadzor nad revidiranjem v ZDA.....	27
3.1 Sarbanes-Oxleyjev zakon.....	27
3.1.1 Korporacijsko upravljanje.....	28
3.1.2 Nadzor nad revidiranjem.....	30
3.1.3 Odbor za nadzor računovodenja javnih delniških družb (PCAOB).....	30
3.1.4 Zagotavljanje neodvisnosti revizorjev.....	32
3.2 Posledice Sarbanes-Oxleyjevega zakona.....	34
3.2.1 Posledice za izdajatelje vrednostnih papirjev.....	34
3.2.2 Posledice za revizijske družbe, poklic revizorja in revizijsko stroko.....	35
4 Javni nadzor nad revidiranjem v EU.....	40
4.1 Direktiva o obveznih revizijah.....	40
4.1.1 Sistem zagotavljanja kakovosti in javnega nadzora.....	41
4.1.2 Revizijska komisija.....	44
4.1.3 Sodelovanje nadzornih organov.....	44
4.1.4 Strokovna usposobljenost zakonitih revizorjev.....	45
4.1.5 Neodvisnost in nepristranskost revizorjev.....	45
4.1.6 Odgovornost revizorja in sankcije.....	46
4.2 Javni nadzor nad revidiranjem v nekaterih državah članicah EU.....	46
4.2.1 Nemčija.....	47
4.2.2 Nizozemska.....	48
4.2.3 Švedska.....	48
4.2.4 Velika Britanija.....	49
4.2.5 Glavne značilnosti ureditve javnega nadzora nad revidiranjem v EU.....	51

5 Javni nadzor nad revidiranjem v Sloveniji	52
5.1 Zgodovina ureditve revidiranja v Sloveniji in ZRev-1.....	52
5.2 Javni nadzor nad revidiranjem po novem zakonu o revidiranju.....	53
5.2.1 Nadzor nad kakovostjo revidiranja.....	54
5.2.2 Vloga Inštituta za revizijo po novem zakonu o revidiranju.....	54
5.2.3 Agencija za javni nadzor	56
5.2.4 Zagotavljanje neodvisnosti, nepristranskosti in kakovosti pri revidiranju	62
5.2.5 Poročanje nadzornim institucijam	63
6 Primerjava obravnavanih sistemov javnega nadzora nad revidiranjem	64
Sklep.....	66
LITERATURA IN VIRI	67

Uvod

Predstavitev obravnavane problematike

Računovodska in revizijska stroka sta v prvi polovici tega desetletja povsod po svetu doživeli številne pretrese. Odmevni finančni škandali, kot na primer Enron in Parmalat, so oslabili zaupanje potrošnikov in vlagateljev v računovodske izkaze in poslovanje podjetij. Škandali so dosegli velike razsežnosti, vključevali pa so različne vrste goljufij, kot so trgovanje na podlagi notranjih informacij, ponarejanje računovodskih izkazov in simulirane transakcije.

Ob tem se je vzpostavilo vprašanje kakovosti revidiranja računovodskih izkazov. Revizorji in revizijske družbe namreč niso odkrili nepravilnosti pri prirejenih računovodskih izkazih, ampak so potrdili, da izkazujejo resnično in pošteno stanje sredstev in obveznosti revidiranih družb. Še več, pri nekaterih primerih so celo dokazano sodelovali pri prirejanju računovodskih izkazov (primer revizijske družbe Arthur Andersen pri aferi Enron).

Kot odgovor na omenjene računovodske prevare, ki jih tudi revizorji in revizijske družbe niso uspeli odkriti, je bil leta 2002 v ZDA sprejet Sarbanes-Oxleyev zakon (Sarbanes Oxley Act, v nadaljevanju SOA), ki prinaša številne spremembe na področju računovodskega poročanja in nadzora nad revidiranjem računovodskih izkazov.

Omenjeni zakon ustanavlja neodvisni organ za javni nadzor nad revidiranjem, to je Odbor za nadzor računovodenja javnih delniških družb (The Public Company Accountant Oversight Board, v nadaljevanju PCAOB) s sedežem v Washingtonu. Poleg tega strogo ločuje revidiranje gospodarskih družb od svetovanja, po načelu »kdor revidira, naj ne svetuje«. Hkratno izvajanje tako revizijskih kot tudi svetovalnih storitev za stranko lahko resno ogrozi neodvisnost in nepristranskost revizorja pri revidiranju, kar se je jasno pokazalo prav pri prirejanju računovodskih izkazov v Enronu, ko revizijska družba tudi zaradi prihodkov od svetovalnih storitev ni opozorila na nepravilnosti pri omenjenem podjetju (*The Sarbanes-Oxley Act, 2002*).

Evropska unija je svoj odgovor na finančne škandale sprejela šele leta 2006, ko je bila sprejeta direktiva 2006/43/ES evropskega parlamenta in sveta z dne 17. maja 2006 o obveznih revizijah za letne in konsolidirane računovodske izkaze (v nadaljevanju Direktiva o obveznih revizijah).

Ena izmed najpomembnejših sprememb glede na prejšnje direktive se nanaša prav na sistem javnega nadzora nad revidiranjem. Do sprejema nove direktive so v večini držav Evropske unije nadzor nad revidiranjem izvajale revizijske institucije (revizorske zbornice, inštituti, ipd). Glavna pomanjkljivost takšnega sistema je bila, da je šlo v tem primeru za stanovski nadzor revizorjev nad svojimi stanovskimi kolegi, ne pa za neodvisen javni nadzor. Ker pa revizorji in revizijske družbe delujejo v javnem interesu, mora biti tudi nadzor nad njimi javen in neodvisen od samih revizorjev in revizijskih družb. Direktiva zato zahteva, da se v državah članicah ustanovi neodvisen organ za javni nadzor nad revidiranjem. Tak organ javnega

nadzora lahko sam izvaja neposredni nadzor nad revidiranjem ali pa ga izvaja posredno z nadziranjem obstoječih revizijskih organizacij, ki izvajajo neposredni nadzor na prvi stopnji (*Direktiva 2006/43/ES*, 2006).

Direktiva o obveznih revizijah zahteva uskladitev nacionalnih zakonodaj držav članic do 29. junija 2008. Tako je tudi državni zbor Republike Slovenije dne 17.6.2008 sprejel nov Zakon o revidiranju (ZRev-2).

Strokovna debata o ustreznosti nadzora nad revidiranjem v Sloveniji se je začela seveda že nekaj let pred dejanskim sprejetjem omenjenega zakona. Tako Odar (2004) opozarja na problem neodvisnosti revizorja pri revidiranju ter na potrebo po ustreznem javnem nadzoru nad revizorji. Ob sprejetju prej omenjene Direktive o obveznih revizijah Odar (2006) prav tako opozarja na potrebno prilagoditev organiziranosti revizijske stroke v Sloveniji. Skupaj z ostalimi strokovnjaki se strinja, da je potrebno ustanoviti neodvisen nadzorni organ nad revizorji, kar je ZRev-2 tudi dejansko uvedel z ustanovitvijo Agencije za javni nadzor.

V Sloveniji je nadzor na revizorji in revizijskimi družbami po prejšnjem zakonu o revidiranju (ZRev-1) namreč izvajal Slovenski inštitut za revizijo. ZRev-2 pa v skladu z Direktivo o obveznih revizijah ustanavlja neodvisen organ, to je že omenjena Agencija za javni nadzor. Agencija za javni nadzor skrbi za javni nadzor nad revizorji, revizijskimi družbami in pooblaščenimi ocenjevalci vrednosti. Nadzor v praksi na prvi stopnji izvaja Inštitut pod nadzorom Agencije, ki pa bo lahko tudi sama po potrebi izvajala neposredni nadzor nad revidiranjem. S tem se tudi v Sloveniji uvaja javni nadzor nad revidiranjem (ZRev-2, 2008).

Tako ZDA kot tudi EU (vključno s Slovenijo) sta na izbruh računovodskih škandalov in prevar, ki jih revizorji niso uspeli odkriti (oziroma so v nekaterih primerih celo sami sodelovali pri prevarah) odgovorili podobno. Sprejeli sta novo zakonodajo, ki med drugim zahteva ustanovitev neodvisnega javnega nadzornega organa za javni nadzor nad revidiranjem ter zagotavlja večjo neodvisnost in nepristranskost revizorjev pri njihovem delu (omejitev hkratnega svetovanja in revidiranja, omejitve glede prehajanja zaposlenih itn). Pri tem je potrebno poudariti, da je bil odziv EU in njenih članic bistveno prepočasen, saj je bil SOA v ZDA sprejet že leta 2002, evropska direktiva pa šele 2006, članice pa so jo implementirale do leta 2008 (res pa je, da so nekatere članice neodvisni javni organ nadzora uvedle že pred letom 2006).

Cilji magistrskega dela

Cilj magistrskega dela je čim bolj nazorno predstaviti vzroke za povečan pomen javnega nadzora nad revidiranjem, predstaviti obstoječi sistem javnega nadzora nad revidiranjem v ZDA in izbranih evropskih državah ter Sloveniji in izvesti mednarodno primerjavo teh sistemov javnega nadzora.

Cilj naloge je tudi predstaviti računovodske škatule in prevare na začetku tega desetletja (Enron, WorldCom, Parmalat) ter sprejeto zakonodajo v ZDA in EU (vključno s Slovenijo),

ki naj bi v prihodnje preprečila podobne nepravilnosti. Predstaviti želim vzroke in okoliščine, ki so omogočili odmevne računovodske prevare in ukrepe, ki naj bi podobne nepravilnosti v prihodnje onemogočili. Pri tem se osredotočam na ukrepe, ki se nanašajo na delo revizorjev, in predvsem na javni nadzor nad revidiranjem. Prav tako želim predstaviti, na kakšen način naj bi nova zakonodaja omogočala boljši nadzor nad revizorji in večjo neodvisnost, nepristranskost ter strokovnost revizorjev pri svojem delu.

Namen magistrskega dela

Namen magistrskega dela je predstaviti izreden pomen javnega nadzora nad dejavnostjo revidiranja za izboljšanje kvalitete revizijskih storitev in posledično za preprečevanje podobnih finančnih škandalov v prihodnosti ter povrnitev ugleda v revizijsko stroko. Namen naloge je izvesti tudi primerjalno analizo javnega nadzora in preučiti različne pristope posameznih držav k uvajanju takega nadzora.

Poleg uvedbe javnega nadzora nad revidiranjem sprejeta zakonodaja (SOA, Direktiva o obveznih revizijah, ZRev-2) obsega tudi druge ukrepe, ki naj bi omogočili večjo neodvisnost in nepristranskost revizorjev. Glede na to, da je bilo prav pomanjkanje neodvisnosti in nepristranskosti revizorjev pogosto pomemben vzrok, da revizorji niso pravočasno razkrili računovodskih prevar, v magistrskem delu predstavljam tudi ukrepe za večjo neodvisnost in nepristranskost revizorjev.

Metode dela

Metode dela, ki jih bom uporabil pri izdelavi magistrskega dela, temeljijo na metodah znanstvenega raziskovanja. Prvi del magistrskega dela temelji na strokovni, teoretični podlagi, pridobljeni iz znanstvene in strokovne literature domačih in tujih avtorjev ter njihovih ugotovitev s področja različnih vrst nadzora nad revizorji.

Uporaba teoretičnih spoznanj in izhodišč iz prvega dela je podlaga za analizo dejanske ureditve nadzora nad revidiranjem v ZDA, izbranih evropskih državah in Sloveniji. Pri izdelavi magistrskega dela bom uporabil metode deskripcije in kompilacije, saj bom opazoval in primerjal različne ureditve javnega nadzora nad revidiranjem in na podlagi teoretičnih izhodišč glede učinkovitosti nadzora nad revidiranjem tudi analiziral njihove prednosti in slabosti. Tako bom v empiričnem delu magistrskega dela uporabil deduktivno metodo, saj bom iz teoretičnih izhodišč glede javnega nadzora nad revidiranjem izvedel posamezne sklepe in zaključke ter jih apliciral na praktične primere ureditev javnega nadzora nad revidiranjem v ZDA, izbranih evropskih državah in Sloveniji.

Podatke za izdelavo magistrskega dela bom zbral na pretežno sekundaren način. Sekundarni podatki obsegajo strokovno literaturo in vire domačih in tujih avtorjev s področja javnega nadzora nad revidiranjem in literaturo s področja analize odmevnih računovodskih škandalov in prevar.

Poleg tako pridobljenih podatkov bom v magistrsko nalogo vključil tudi svoje mnenje o primernosti in učinkovitosti sprejetih ukrepov za boljši nadzor nad revidiranjem in bolj neodvisno, nepristransko in strokovno delo revizorjev.

Struktura dela

Magistrsko delo je sestavljeno iz sedmih poglavij.

V uvodu predstavljam preučevano problematiko in namen ter cilj magistrskega dela.

V prvem poglavju bom predstavil odmevne finančne škandale in računovodske prevare v začetku tega desetletja (Enron, WorldCom, Parmalat). Preučil bom vzroke za nastanek omenjenih škandalov in njihove posledice za urejanje javnega nadzora nad revidiranjem.

V drugem poglavju bom predstavil vrste nadzora nad revidiranjem in javni nadzor kot najvišjo obliko nadzora nad revidiranjem, ki se je začel uveljavljati šele po izbruhu omenjenih finančnih škandalov. Ker revizorji delujejo v javnem interesu, je še posebej pomembno, da spoštujejo načela poklicne etike, ki jih predstavljam na koncu tega poglavja.

V tretjem, četrtem in petem poglavju predstavljam sprejeto zakonodajo na področju javnega nadzora nad revidiranjem v ZDA, EU in Sloveniji. Podrobneje prikažem, kako je bil javni nadzor nad revidiranjem urejen pred izbruhom finančnih škandalov in kakšne spremembe so prinesli sprejeti ukrepi. Poleg ureditve javnega nadzora prikažem tudi druge pomembne ukrepe, ki naj bi zagotovili bolj neodvisno, nepristransko in strokovno delo revizorjev.

V šestem poglavju primerjam preučevane sisteme javnega nadzora nad revidiranjem ter njihove glavne značilnosti. Magistrsko delo končujem s sklepnimi ugotovitvami.

1 Vpliv finančnih škandalov na javni nadzor nad revidiranjem

Razpravo o ustreznem javnem nadzoru nad revizorji ter njihovo strokovnostjo in neodvisnostjo so sprožili nekateri odmevni finančni škandali, v katere so bili vpleteni tudi revizorji. Najbolj znane so afere v povezavi s podjetjema Enron in WorldCom v ZDA in afera v povezavi z znanim živilskopredelovalnim podjetjem Parmalat v Italiji.

Pri iskanju vzrokov za izbruh finančnih škandalov in odkritih računovodskih prevar je potrebno poudariti vpliv objavljenih letnih poročil na vrednost delnic podjetja in na nagrade vodstvu. Podjetja, ki kotirajo na borzi, izdajajo poleg letnega tudi polletno in četrletno poročilo. Poslovna poročila vsebujejo tudi računovodske izkaze, ki kažejo finančni položaj podjetja ter uspešnost poslovanja podjetja. Poslovna poročila so namenjena širšemu krogu uporabnikov kot pomoč pri sprejemanju njihovih odločitev.

Jagrič (2004, str. 153) navaja: »Četrletna, polletna in letna poročila, ki spremljajo borzne transakcije, zahtevajo primerne stopnje rasti dobičkov ali obsegov poslovanja. Ozračje v podjetjih pa narekuje, da je treba narediti vse, da se le ne poruši slika rasti, kajti v nasprotnem

primeru bi lahko finančno okolje napačno razumelo posamezne trende pri poslovanju«. Ker so zaslužki posloводства praviloma vezani na doseganje kratkoročnih ciljev (npr. dosežen dobiček in promet), želi posloводство na vsak način dosežati predvidene dobičke. Omenjeno dejstvo kaže na to, da je potrebno biti še posebej pozoren na pravilnost računovodskih informacij o podjetjih, ki kotirajo na borzi.

Pred propadom Enrona so najvišje dobičke na kapitalskem trgu dosegale delnice podjetij, ki so se ukvarjala z novimi tehnologijami in hkrati ustvarjala enakomerno naraščajoče dobičke. Zaradi pritiskov na podjetja in zaposlene glede doseganja načrtovane uspešnosti so nekateri začeli uporabljati računovodske manipulacije na meji dovoljenega. Vsako zaostajanje za načrtovanimi rezultati je lahko imelo negativen vpliv na gibanje cen vrednostnih papirjev. Kljub temu za nekatere uporabljene računovodske postopke ni mogoče reči, da so bili protizakoniti, saj zakonodaja očitno teh pritiskov in računovodskega iskanja planiranih rezultatov ni predvidela.

»Podobno kot smo vajeni v Sloveniji, velja tudi v svetovnih razmerah: stroka potrebuje več let, da pripravi ustrezen standard računovodenja, medtem ko praksa potrebuje le nekaj tednov, da si poišče pot, kako ga zaobiti« (Jagrič, 2004, str. 152). Zakonodaja se torej ni razvijala dovolj hitro v skladu s finančnimi inštrumenti in računovodskimi postopki.

1.1 Enron

Škandal Enron je bil posledica gospodarskih dogajanj v drugi polovici devetdesetih let v ZDA, saj ga je omogočil splet finančnih inovacij, deregulacije na finančnih trgih in izgube nadzora. Enronovi managerji so s pomočjo računovodij in revizorjev Arthurja Andersena in različnih finančnih institucij z Wall Streeta izumljali kompleksne finančne inštrumente z namenom izogibanja regulaciji ter manipuliranja z računovodsko izkazanim dobičkom. Enronovi delničarji so izgubili nadzor nad managerji, ti pa so izgubili nadzor nad zaposlenimi, predvsem nad finančnimi strokovnjaki in posredniki. Poleg tega je Enron deloval na nereguliranih novonastalih trgih energentov in derivativov, kjer je udeležence disciplinirala zgolj »nevidna roka trga« (Čoh, 2003, str. 10).

Škandal je takrat dosegel tudi vlado ZDA in administracijo predsednika Busha. Enron je namreč samo za volilno kampanjo predsednika Busha namenil več kot pol milijona dolarjev. Poleg tega naj bi bil njegov generalni direktor Kenneth Lay glavni avtor državnega energetskega programa, seveda pisanega na kožo Enronu in ostalim korporacijam.

Analiza dogajanj v Enronu nudi tri glavne ugotovitve, ki vse močno nasprotujejo podobi podjetja v javnosti. Prvič, Enron je bil v resnici podjetje za trgovanje z derivativi in ne energetska ali tehnološko podjetje, za kar se je predstavljal v javnosti. Drugič, Enronova osnovna dejavnost poslovanja z derivativi je bila zelo donosna in bi lahko omogočila, da bi Enron ob drugačnem spletu dogodkov preživel. Namesto tega je ob koncu leta 2001 propadel, ne zato, ker ne bi bil donosen, ampak zato, ker so vanj prenehale verjeti bonitetne agencije in

institucionalni vlagatelji, ko so ugotovili, da so vodilni možje Enrona uporabljali derivative z namenom prikrivanja resnične tveganosti njegovih aktivnosti. Tretjič, Enron je skoraj v celoti deloval zakonito, vključno s posli, ki so vključevali nekonsolidirana družabniška podjetja in kasneje razvpite entitete s posebnim namenom (EPN). Čeprav je šlo za surovo okoriščanje nekaterih Enronovih managerjev na račun delničarjev, so bili ti posli razkriti v finančnih poročilih, čeprav na nepregleden način, kar bi moralo spodbuditi investitorje, da zahtevajo dodatna pojasnila. Enronove transakcije so bile agresivne, vendar niso bile neobičajne, saj jih je izvajalo tudi mnogo drugih podjetij (Partnoy, 2003, str. 298).

Enron je nastal leta 1985, ko je Houston Natural Gas (HNG) tekmoval s podjetjem Internorth za naziv podjetja z največjo mrežo plinovodov v ZDA. Istega leta je Kenneth Lay kot direktor podjetja Houston HNG uredil prevzem podjetja s strani Internortha za 2,3 milijarde dolarjev. Upravni odbor novega podjetja, imenovanega Enron, je podprl Laya, ki je postal izvršni direktor. Enron je bil tako že na začetku močno zadolžen zaradi kreditov, ki jih je Internorth najel, da je lahko prevzel HNG. Ob tem je leta 1984 Zvezna komisija za reguliranje energetike (Federal Energy Regulatory Commission) izdala več odlokov, ki so pomenili skoraj popolno deregulacijo trga zemeljskega plina. Velike stranke, običajno lokalna podjetja za distribucijo plina, so tako lahko kupovale od katerega koli distributerja, kar je pomenilo slabše poslovne izide in celo izgubo večine nacionalnih distributerjev plina.

Deregulacija trga je bila sprva uspešna, saj je cena za milijon britanskih toplotnih enot plina do konca osemdesetih let padla s 4 na 3 dolarje, celotni panožni prihranki pa so znašali 50 milijard dolarjev (Swartz, Watkins, 2003, str. 44). Ko pa se je trg ustalil, so cene začele naraščati, ponudba pa je postala nestabilna. Enron je bil še vedno močno zadolžen in je iskal nov poslovni pristop s pomočjo svetovalnega podjetja McKinsey & Company. Med svetovalci je bil tudi Jeffrey Skilling, ki se je domislil ustanovitve nekakšne banke plina (Gas Bank). Enron naj bi zbral množico dobaviteljev plina in njihov plin posredoval končnim kupcem. Ko je posel zacvetel, je Lay Skillinga povabil v Enron, kjer je dobil lastno enoto, Enron Gas Services. Istega leta se je Enronu pridružil Andrew Fastow, ki je pred tem pridobil MBA naziv in v Continental Bank v Chichagu snoval strukturirane finančne produkte (Partnoy, 2003, str. 299).

Podobno kot ostala energetska podjetja je Enron vzpostavil podružnice po pravni naravi družabniška podjetja, preko katerih je izvajal večje projekte (npr. gradnja naftnih ploščadi in plinovodov). Te podružnice so si izposojale denar, kupovale sredstva, sklepale pogodbe o lizingu itn. Za uporabo podružnic so obstajali predvsem trije glavni razlogi. Prvič, prejeta posojila podružnic so bila zavarovana samo s sredstvi podružnic, ne pa s sredstvi Enrona. Drugič, Enronu ni bilo potrebno konsolidirati sredstev in obveznosti podružnic v skupinske izkaze, dokler ni dosegel 50 % deleža v lastniškem kapitalu, ampak jih je moral zgolj omeniti v opombah k letnemu poročilu. Tretjič, s prenosom dolgov na podružnice je Enron zmanjšal svojo zadolženost in si tako zagotovil dovolj visoko kreditno boniteto, ki jo je potreboval za nemoteno posredniško dejavnost (Partnoy, 2003, str. 301).

Poleg podružnic je Enron v prvi polovici devetdesetih let začel ustanavljati entitete s posebnim namenom (EPN), ki so imele sedež izven ZDA in zato niso bile podvržene ameriški zakonodaji. S pomočjo teh entitet je izvajal zamenjave, ki so omogočale, da si je sposojal denar, ne da bi v bilanci stanja povečal svoje obveznosti. Medtem ko sta Skilling in Fastow opravljala operativni del posla, je Lay razvijal stike s političnimi in poslovnimi voditelji. Leta 1992 je v Houstonu organiziral republikansko konvencijo in si sčasoma zagotovil trdne zaveznike v republikanski predsedniški administraciji. Wendy Gramm, predsednica Komisije za trgovanje s standardiziranimi terminskimi pogodbami, je poskrbela, da je bilo trgovanje z derivativi preko okenca (kot ga je izvajal Enron) izvzeto iz regulativnega nadzora. Za nagrado je postala članica Enronovega upravnega odbora (Partnoy, 2003, str. 302).

Deregulacije in pravne spremembe v letih 1994 in 1995 so skupaj s trendi omejevanja tožb v zvezi z vrednostnimi papirji ter širjenja nagrajevanja vodilnih managerjev z opcijami spodbudila Enron k izkoriščanju lukenj v računovodskih pravilih. Leta 1994 je Enron v davčni oazi ustanovil EPN, imenovano Enron Capital LLC, ki je bila namenjena trgovanju na finančnih trgih in ni bila pod ameriško zakonodajo. V tem času je tudi večina Enronovih vodilnih zaposlenih prejela opcije na delnice, kar jih je spodbujalo k povečevanju kratkoročnih dobičkov. Izplačila na račun opcij za vse vodilne kadre so v Enronu znašala prek milijarde dolarjev, kar je bilo največ med vsemi podjetji (Partnoy, 2003, str. 304).

S širjenjem poslovanja in internacionalizacijo se je spremenila tudi struktura Enronovega upravnega odbora, kar je prineslo številne konflikte interesov in povečalo stroške agentov. Večina članov odbora je imela od Enrona številne posredne koristi (donacije, plačila za svetovanje, prodaja delnic itn). Tako je npr. John Wakeham, britanski minister za energetiko, dovolil Enronu izgradnjo največje elektrarne v Angliji, nato pa od Enrona prejel večjo vsoto denarja za svetovalne storitve in delo v odboru. Ob teh dejstvih seveda ne moremo govoriti o neodvisnem nadzoru s strani upravnega odbora.

Enronov upravni odbor je kasneje tudi povečal spodbude managerjem za investiranje v tvegane, celo špekulativne projekte, saj je odobril ogromno število opcij na delnice. To je bilo v neposrednem nasprotju z interesi delničarjev, saj ima opcija vrednost le, če je cena delnice nad izvršilno vrednostjo opcije, cene delnic pa so hitreje naraščale, če je šlo podjetje v bolj tvegane projekte. Tako so bili managerji spodbujeni k tveganim projektom, ne pa k izplačilom dividend delničarjem, saj so dobičke raje nalagali v nove tvegane projekte.

Enronova kriza se je začela leta 1997. Zanja je bilo več vzrokov. Prvič, Enron je vzpostavil sklad tveganega kapitala, ki je investiral v internetna podjetja, ki so vsa brez izjeme propadla. Drugič, razširil se je iz trgov, kjer je imel dovolj izkušenj (plin in elektrika), na trge novih produktov, kot so zmogljivosti za prenos podatkov po optičnih kablkih in derivativi na vreme. Tretji in glavni razlog pa je bil, da je Enron dovolil svojim zaposlenim vzpostavljanje podružnic in njihovo uporabo z namenom manipuliranja z računovodskimi izkazi.

Največji paradoks Enrona je bil v tem, da je bila njegova osnovna dejavnost, to je trgovanje z derivativi na cene plina in elektrike, dovolj dobičkonosna, da bi lahko nevtralizirala izgube pri omenjenih projektih. Z vidika managerjev pa je bila težava v tem, da borza ni dovolj visoko vrednotila te posredniške dejavnosti, zato so vodilni pri Enronu hoteli ustvariti vtis, da se dobiček povečuje zaradi uspešnih investicij v nove tehnologije. Zaradi tega je Enron padel v konflikt, ki se je kasneje izkazal za usodnega za sam propad podjetja. Kot tehnološko podjetje si je moral Enron sposojati milijarde dolarjev, da je lahko financiral naložbe, kot posredniško podjetje pa je moral biti čim manj zadolžen, da bi ohranil visoko kreditno boniteto, ki bi pomenila, da je kredibilno in dobro stoječe podjetje.

Tu je s svojimi rešitvami vstopil Andy Fastow. Začel je ustanavljati podružnice, ki jih Enronu ni bilo potrebno vključevati v skupinske izkaze. To mu je omogočal celo sam Odbor za standarde finančnega računovodstva (Financial Accounting Standards Board, FASB), ki je izdal mnenje, da lahko podjetja sredstva pod lizingom izvzamejo iz svojih bilanc stanja, če druga stran nosi vsaj 3 % tveganj. To mnenje je postalo znano kot »pravilo treh odstotkov« in mnoga podjetja so ga začela s pridom uporabljati (Partnoy, 2003, str. 310). Komisija za vrednostne papirje in borzo (Securities and Exchange Commission, v nadaljevanju SEC) je kljub izraženim pomislekom na koncu potrdila omenjeno pravilo kot normo.

Tako je to pravilo postalo osnova za transakcije, vredne več milijard dolarjev. Običajno so bile tako podružnice in entitete s posebnim namenom financirane s 97 % dolga in 3 % lastniškega kapitala, ki naj bi bil v lasti zunanjega, neodvisnega lastnika, čeprav v praksi mnogokrat dejansko ni bil neodvisen (tudi pri Enronu).

Za presojo neodvisnosti zunanjih lastnikov je bila zadolžena Enronova revizijska družba Arthur Andersen, ki je Enronu celo svetovala, naj npr. družbo Chewco opredeli kot EPN in je ne prikaže v skupinski bilanci stanja. Podobno so potrdili tudi neodvisnost zunanjih lastnikov drugih podružnic, čeprav dejansko niso bili neodvisni in bi podružnice zato morale biti vključene v skupinske izkaze Enrona.

Tako je Fastow začel ustanavljati številne podružnice (JEDI, Chewco, LJM, LJM-2, Raptor I,II,III in IV) za izvajanje transakcij z Enronom. Pri ustanavljanju »neodvisnih« podružnic so sodelovale tudi znane finančne inštitucije, med njimi banka J.P. Morgan Chase, investicijska banka Merrill Lynch in zavarovalnica American International Group. Raptorje je Enron uporabljal za napihovanje vrednosti sredstev in dobička. Raptorjem je na primer prodal manjši del sredstev po izredno visoki ceni, nato pa vsa preostala takšna sredstva v svoji bilanci vrednotil po tej napihnjeni vrednosti (Partnoy, 2003, str. 316).

Enron se je s tovrstnimi derivativnimi pogodbami zavezal, da bo podružnicam kril potencialne izgube v višini 4 milijard dolarjev. Do izgub je tudi prišlo, saj je vrednost naložb podružnic (naložbe v internetna podjetja) ob puku borznega balona strmoglavila. Podrobnosti o derivativnih pogodbah Enron v letnem poročilu ni razkril, saj zaradi pravila treh odstotkov teh »neodvisnih« podružnic Enronu ni bilo potrebno konsolidirati. Ker je bila večina podružnic financirana pretežno z dolgom, je bil dolg Enrona do podružnic praktično dolg do njihovih

upnikov. To pa so bile poslovne banke, investicijske banke, zavarovalnice in podobno. Tako je bila dejanska Enronova zadolženost precej višja od računovodsko prikazane, kar je bil tudi glavni vzrok za kasnejši propad.

K zlomu Enrona sta veliko prispevala podružnici Enron Online in Enron Energy Services. Enoti naj bi izvajali sofisticirane tehnološke projekte, zato so na njun račun borzni analitiki Enron obravnavali kot visokotehnološko podjetje, kar je prispevalo pomemben delež k visoki ceni delnice, zato se je tudi management zavzemal za nadaljnjo rast obeh enot. V resnici sta enoti ustvarjali visoke izgube, ki jih je Enron pokrival z dobički, ustvarjenimi s trgovanjem z derivativi (pogodbami o dobavah in cenah zemeljskega plina in elektrike v prihodnosti).

Dejanske težave Enrona v javnosti so se začele v letu 2001, ko se je pojavila Kalifornijska energetska kriza. Kalifornijski uradniki so upravičeno obtoževali Enron manipulacije s cenami elektrike. Enronovi posredniki so dejansko kupovali elektriko v Kaliforniji, jo prodajali v druge države, ko pa je zaradi zmanjšanje ponudbe nastala kriza v Kaliforniji, so jo po visokih cenah prodajali nazaj v Kalifornijo.

Poleti leta 2001 so se nekateri analitiki vendarle poglobili v Enronova finančna poročila in poslovanje s »povezanimi strankami«. Hitro so ugotovili, da so povezana podjetja družabniška podjetja Andya Fastowa in da je bilo njegovo plačilo vezano na uspešnost teh družb. Enron je objavil tudi izgubo pri naložbah v zmogljivosti za prenos podatkov, distribucijo elektrike gospodinjstvom in vodovode v višini milijarde dolarjev (Partnoy, 2003, str. 331).

Ko je SEC začel neformalno preiskavo o povezavah med Enronom in LJM, je zaupanje investorjev začelo plahneti in cena delnice je začela strmo padati. Plahnelo je tudi zaupanje v revizijsko družbo Arthur Andersen, saj se je izkazalo, da niso bili več neodvisni, ampak so se zapletli v številna nasprotja interesov. Andersen je leta 2000 od Enrona prejel 25 milijonov evrov za revizijske storitve in 27 milijonov za svetovalne. Ko je SEC začel nadzor nad Enronom, je David Duncan, vodje revizije za Enron, sklical sestanek za dogovor o »čim hitrejši odstranitvi dokumentov, povezanih z Enronom« (Partnoy, 2003, str. 335). Tako so začeli večdnevno uničevanje več ton dokumentacije, povezane z Enronom.

To seveda kaže, da so se pri Andersenu jasno zavedali, da so mnoge Enronove transakcije močno sporne, vendar zaradi denarnih koristi na njih niso opozorili. Andersen se je kasneje poizkušal distancirati od Duncanove odločitve. Med sodnim postopkom proti Andersenu je Duncan priznal krivdo in nastopil kot priča tožilstva, kar je pripomoglo h kasnejši obsodbi Andersena (in odvzemu licence za revidiranje računovodskih izkazov).

Ključni element za preživetje Enrona je bila kreditna boniteta. Znižanje kreditne bonitete pod raven nizko tveganih dolžniških instrumentov bi bila za Enron pogubna. V tem primeru bi finančne institucije nehale odobravati kredite, v veljavo pa bi stopila pravila o hitrejšem plačevanju že najetih dolgov. Enron bi tako moral takoj plačati 690 milijonov dolarjev dolga, njegova podružnice pa 3,9 milijard dolarjev, česar Enron ne bi prenesel.

Kljub Kalifornijski krizi, odstopu Jeffa Skillinga, razkritjem o Andyu Fastowu in priznani milijardni izgubi so tri največje bonitetne agencije (Moody's, Standard&Poor's in Fitch) še vedno označevale Enronov dolg kot nizko tvegan.

Novembra 2001 je Enron popravil svoje računovodske izkaze. Razkril je, da so bili dobički zadnjih štirih let izkazani za 600 milijonov dolarjev previsoko in da so k njihovem napihovanju prispevale transakcije s podružnicami (JEDI, Chewco, LJM). Kljub temu je bil Enron še vedno dovolj dobičkonosen, da bi lahko preživel. Toda ob tem je postalo tudi jasno, da je potrebno znižati bonitetno oceno Enrona.

Zadnji udarec za bonitetne agencije je bilo spoznanje, da je Enron uporabljal transakcije z derivativi tudi z namenom prirejanja finančnih izkazov. Od bank Citigroup in J.P. Morgan Chase je prejel 8 milijard dolarjev vnaprejšnjih plačil. Pri vnaprejšnjih plačilih so banke podjetjem takoj nakazale denar, ki naj bi ga podjetje izplačalo iz bodočih prihodkov. Takšna posojila so lahko podjetja izločila iz bilance stanja in jih prikazala kot vnaprej prejete prihodke od prodaje. Tako so se tovrstne transakcije uporabljale za prikrivanje dejanske zadolženosti podjetij. V sporočilu po elektronski pošti je novembra 1998 uslužbenec Chase Manhattan zapisal, da Enron obožuje tovrstne transakcije, saj mu omogočajo skrivanje dejanske zadolženosti (Partnoy, 2003, str. 339). Kasneje se je izkazalo, da je bilo več poslov v vrednosti nekaj 100 milijonov dolarjev sklenjenih ustno, ker bi pisna pogodba pomenila vključitev dolga v Enronovo bilanco stanja. V kasnejši preiskavi se je izkazalo, da je imel Enron več kot 25 milijard dolarjev dolga.

Ko so bonitetne agencije končno izvedele vsa omenjena dejstva (ki bi jim morala biti znana že bistveno prej), so znižale bonitetno oceno na raven tveganih dolžniških papirjev. Enron ni mogel več pridobivati sredstev na kapitalskih trgih. Ko so menedžerji družbe Dynegy izvedeli za znižanje bonitete, so takoj preklicali nameravano združitve. Enron je tako ostal brez partnerja in brez virov za financiranje.

Tisoče zaposlenih je tako ostalo brez dela in brez pokojnin. Enron je namreč imel pokojninski sklad za svoje delavce (kot večina korporacij v ZDA), ki pa je večino sredstev vložil v delnice Enrona. Medtem ko so managerji Enrona svoje delnice pravočasno prodali, delavci tega niso mogli, saj je bil sklad v zadnjih dveh mesecih zaradi menjave upravljavca »zaklenjen«.

Decembra 2001 je Enron vložil zahtevo za zaščito pred upniki (torej zahtevo za začetek stečajnega postopka), odpustil 4.000 zaposlenih, vložil tožbo proti Dynegyju zaradi preklicane združitve ter pridobil še 1,5 milijard dolarjev posojil od Citigroupa in J.P. Morgan Chasea, da bi ohranil pri življenju svoje osnovne dejavnosti. Kljub temu jim ni uspelo rešiti osnovne (trgovske) dejavnosti in so jo prodali Union Bank of Switzerland.

V sodnih postopkih je bilo 29 vodilnih obdolženih poslovnih goljufij. Večina izmed obdolženih je bila v sodnih postopkih spoznana za krive, nekateri pa so se obsodbi izognili z visoko denarno poravnavo iz svojega premoženja.

Glavni snovalec zapletenih shem Enrona je bil nekdanji finančni direktor Andrew Fastow, ki je kasneje priznal krivdo, privolil v 10 let zapora in se dogovoril, da bo pričal proti drugim vodilnim. Fastow je bil na koncu obsojen na 6 let zapora.

Revizijska družba Arthur Andersen, ki je opravljala revizijo podjetja Enron, je bila spoznana za krivo uničevanja dokumentacije in oviranja preiskave. Obsojena je bila na 500.000 dolarjev denarne kazni in na petletno pogojno kazen. Prav tako ji je bila odvzeta licenca za revidiranje računovodskih izkazov. Družba je po razkritju afere izgubila večino poslovnih strank in zaposlenih.

Glavni direktor oddelka globalnih financ v Enronu Michael Kopper je pred sodiščem v Houstonu priznal krivdo za finančne poneverbe in pranje denarja. Prav tako se je strinjal, da bo sodeloval z državnim tožilstvom ter da bo vrnil nezakonito pridobljenih 12 milijonov dolarjev, od tega bo moral 8 milijonov plačati SEC.

Okrožno sodišče v Houstonu je nekdanjega generalnega direktorja Enrona Jeffreyja Skillinga zaradi prevare, zarote in zlorabe notranjih informacij v oktobru 2006 obsodilo na 24 let in štiri mesece zapora. Sodišče je Skillingu naložilo še plačilo globe v višini 45 milijonov dolarjev. Za poplačilo globe so Skillingu odvzeli premoženje, tudi dom.

Z obsodbo Skillinga se je zaprla knjiga obtožb najpomembnejših igralcev pri potopu Enrona. Ustanovitelj Enrona Kenneth Lay, ki je bil Skillingov soobtoženi, je bil maja 2006 spoznan za krivega v vseh šestih točkah obtožnice v zvezi s propadom podjetja. Poleg tega je bil na posebnem sojenju zaradi bančnih poneverb pred istim sodnikom Simom Lakeom spoznan za krivega v vseh treh točkah obtožnice. Kenneth Lay končne obsodbe ni dočakal, saj je julija 2006 umrl zaradi srčnega napada.

Povzamemo torej lahko, da je bilo v procesu jasno dokazano, da so vodilni finančniki z ustanavljanjem vzporednih podjetij namesto dejanskih izgub prikazovali velike dobičke. S tem so omogočili visok tečaj delnice, pred zlomom pa so delnice po visokih vrednostih prodali, še preden so strmoglavile. Ob tem so zaposlenim, ki so imeli delnice v pokojninskem skladu, preprečevali prodajo in jih prepričevali, da bodo v prihodnosti še rasle. Ob razkritju izgub so delnice strmoglavile in zaposleni so ostali brez služb in brez pokojnin (Čoh, 2003, str. 26).

Enron je izkoriščal tudi slabosti ameriške zakonodaje, saj je ustanavljal podružnice, ki mu jih v skladu z zakoni ni bilo potrebno vključevati v konsolidirane bilance stanja. Del podružnic zato, ker so imeli 50 % deležev neodvisni investitorji (ki pa so bili v resnici prav tako močno povezani z Enronom in dejansko niso bili neodvisni), del zato, ker so bili ustanovljeni kot entitete s posebnim namenom (EPN) oziroma so bile ustanovljene v državah, kjer niso bile pod regulacijo ZDA itn. Na ta način so s pomočjo teh podjetij pridobivali posojila, ki niso bila izkazana kot obveznosti Enrona, ter ustvarjali mnoge transakcije, s katerimi so umetno

napihovali prihodke in dobičke. Tudi metode ocenjevanja vrednosti raznih dolgoročnih pogodb in opcij so bile sporne oziroma nepravilne, prihodki so bili napihnjeni in prikazani ob sklepanju pogodb, čeprav so se nanašali na dolgoročno obdobje in je imel Enron iz njih dolgoročne obveznosti za izpolnitev teh pogodb (Čoh, 2003, str. 10).

Najbolj zaskrbljujoče pa je dejstvo, da je finančne izkaze vsa leta potrjevala do takrat ugledna revizijska hiša **Arthur Andersen**, ki ne samo da ni odkrila in opozorila na nepravilnosti, temveč je očitno celo sodelovala in namerno prikrivala početje vodilnih. Ob napovedanem nadzoru ameriške komisije za nadzor trga vrednostnih papirjev (SEC) je pospešeno začela uničevati revizijsko in ostalo obremenilno dokumentacijo in ovirala preiskavo. Posamezni revizorji naj bi celo večkrat opozarjali na nepravilnosti, vendar so bili očitno na koncu odločilni prihodki revizijske hiše, saj je ta leta 2000 od Enrona dobila 25 milijonov dolarjev za revizijske storitve in 27 milijonov dolarjev za svetovalne in druge storitve (Jagrič, 2004, str. 152). Zato je zakonodaja, ki so jo kasneje sprejeli v ZDA in EU (vključno s Slovenijo) revizijskim podjetjem ob reviziji v istem podjetju prepovedala opravljati še razne svetovalne storitve.

Naloga Arthurja Andersena je bila revizija računovodskih izkazov Enrona in ocena notranjih kontrol, ki jih je management vzpostavil za nadzorovanje trgovanja z derivativi. Ko so se Andersenovi vodilni možje leta 2001 zbrali, so podvomili v poštenost izkazov in možnost krivde za Enronovo početje, vendar se niso odločili za ukrepanje, saj so ugotovili, da je Enron prevelika stranka, da bi tvegali njegovo izgubo. Andersen je potrdil Enronovo letno poročilo za leto 2000 in ocenil notranje kontrole v letih 1998 do 2000 kot ustrezne, čeprav so se v letu 2000 Enronova sredstva in obveznosti, povezane z derivativi, petkrat povečala. Ob takšnih podatkih bi Andersen moral bolj temeljito pregledati notranje kontrole, saj je bilo jasno, da delovanje podjetja postaja izredno tvegano ter da bi stvari relativno kmalu lahko ušle iz nadzora. Andersen bi kot revizijska družba moral biti bolj temeljit in opozoriti investitorje na tveganja, ki se pojavljajo. Tudi investitorji bi morali bolj temeljito brati letna poročila, ki so vsebovala večino ključnih podatkov o Enronovih spornih transakcijah. Investitorji bi morali biti pozorni na te opombe in zahtevati dodatna pojasnila o teh transakcijah (Čoh, 2003, str. 31).

Svoj del krivde nosijo tudi bonitetne agencije, zakonodajalci in regulativni organi, Enronovi bankirji in pravniki ter borzni analitiki. Bonitetne agencije so mižale in zavlačevale z ukrepanjem in nižanjem kreditne bonitete, ki je bila za Enron ključnega pomena. Zakonodajalci in regulativni organi so poskrbeli za pravila, ki so Enronu dovoljevala sporne transakcije, njegovi bankirji in pravniki pa so mu pri tem pomagali, mu svetovali in kasneje (pri ustanavljanju podružnic) tudi sami prispevali sredstva. Borzni analitiki so svetovali nakup delnice Enrona, tudi ko je ta že začela izgubljati svojo vrednost, kar kaže tudi na pomanjkanje njihove neodvisnosti, ki so jo izgubljali pod pritiskom oddelkov za investicijsko bančništvo svojih finančnih podjetij (Čoh, 2003, str. 31).

Primer Enron predstavlja vrhunec razvoja finančnih trgov v devetdesetih letih. Uporabljal je zelo kompleksne finančne instrumente, ki jih je bil malokdo sposoben razumeti. Lastništvo in nadzor sta postala tako ločena, da upravni odbor in delničarji niso mogli uspešno nadzorovati in preprečevati okoriščanja managerjev. Trgi, na katerih je Enron nastopal (trgi energentov in derivatov), so bili v veliki meri deregulirani in netransparentni, kar je pomenilo, da noben udeleženec ni bil kaznovan za zavajanje investitorjev, kar se je redno dogajalo (Čoh, 2003, str. 31).

1.2 WorldCom

V juniju 2002 je ZDA po propadu Enrona pretresel nov finančni škandal. Stečaj WorldComa predstavlja največji bankrot, ki je v letu 2002 prizadel ZDA. Podjetje je imelo podružnice po vsem svetu in skupaj zaposlovalo več kot 68 tisoč ljudi. Od leta 1999 do 2002 je uporabljalo računovodske prijeme, s katerimi je prikazovalo nižje stroške in s tem višje dobičke. Tako so v tem obdobju s pomočjo raznih nepravilnosti (prikaz stroškov telefonskih linij kot investicije) zmanjšali stroške za 7 milijard dolarjev. Revizor podjetja je bila tudi v tem primeru revizijska družba **Arthur Andersen**, ki ni odkrila in opozorila na nepravilnosti v računovodskih izkazih.

Njihova lažna poročila o prometu in računovodske prevare so povzročile prekomerno investiranje v storitve meddržavne telefonije in interneta, kar je posledično v krizo potisnilo celotno telekomunikacijsko panogo ter povzročilo delničarjem velike izgube. Tako so v letu 2002 poleg WorldComa stečaj razglasili tudi Adelphia Communication Corp., Global Crossing Ltd., NTL, Inc., Williams Communications Group, Inc. in XO Communications Group Inc. Skupaj so obveznosti vseh naštetih podjetij ob stečaju znašale več kot 100 milijard dolarjev (Harmantzis, 2004, str. 5).

Prvi začetki podjetja segajo v leto 1983, ko je prišlo do velikih sprememb na trgu telekomunikacij v ZDA. Država je od takratnega monopolista AT&T zahtevala odprodajo nekaterih zmogljivosti, kar je odprlo trg konkurenci. WorldCom je bil takrat majhna firma, ki se je imenovala LDDS (Long Distance Discount Services) in se je ukvarjala s preprodajo telekomunikacijskih zmogljivosti. V 15 letih je WorldCom izvedel več kot 60 prevzemov in združitvev, nekateri so bili med največjimi v takratni telekomunikacijski industriji. Večino nakupov so opravili z zamenjavo delnic. Zanj je bila pomembna čim višja vrednost delnice, ki je omogočala boljše menjalno razmerje. To pa je predstavljalo tudi visok pritisk na doseganje visokih dobičkov in s tem rast cen delnic (Thornburgh, 2002, str. 5).

Leta 1985 je izvršni direktor (CEO) postal Bernard Ebbers. Z njegovim prihodom je podjetje začelo s hitrimi prevzemi in združitvami. Decembra 1992 so prevzeli podjetje Advanced Telecommunications Corp. (ATC) z zamenjavo delnic (1 delnica ATC za 0,83 delnice LDDS). Scott Sullivan, podpredsednik ATC, je postal glavni finančni direktor po prevzemu, in kot se je izkazalo pozneje, glavni »kreator« prirejanja računovodskih izkazov (Thornburgh, 2002, str. 12–19).

V obdobju hitrega razvoja se je WorldCom osredotočil na doseganje prihodkov in prevzemanje kapacitet, ki bodo zadostne za doseganje pričakovane rasti. Po besedah Ebbersa njihov cilj ni bil pridobiti največji tržni delež, ampak imeti najboljšo delnico na Wall Streetu. Ko se je po letu 2000 in poku internetnega balona tudi panoga telekomunikacij znašla v krizi, se je WorldCom moral odzvati. Njihov cilj je bil obdržati razmerje med stroški linij in prihodki na 42 %. Ker so se razmere v panogi slabšale, je WorldCom uporabil naslednja dva prijema: zniževanje prikazanih stroškov linij in povečevanje prikazanih prihodkov.

Med leti 1999 in 2000 je WorldCom zmanjšal stroške linij za okoli 3,3 milijarde dolarjev. To so dosegli s sprostivjo presežkov vračunanih stroškov nad dejanskimi stroški, ki so bili znani, ko so prejeli dejanske račune. S tem so znižali stroške in povečali dobiček pred obdavčitvijo (Beresford at al., 2003, str. 9–10).

Ko je WorldCom leta 2000 izčrpal ta vir, se je lotil zniževanja stroškov linije prek kapitalizacije stroškov, s čimer je kršil računovodsko prakso. Na ta način so znižali stroške za 3,8 milijarde dolarjev. Idejni vodja te afere je bil glavni finančni direktor Scott Sullivan. Skupaj s sodelavci je identificiral stroške odvečnih omrežnih kapacitet. Trdil je, da bi lahko te stroške izkazali kot kapitalske naložbe. Na tak način je poslovanje izgledalo bolj donosno, visoke dolgove pa je bilo lažje upravičiti z visokimi investicijami. Posledično investitorji verjamejo v uspešno poslovanje in kupujejo delnice po napihnenih cenah (Krugman, 2002). S kapitalizacijo stroškov je WorldCom preusmeril stroške linij iz izkaza poslovnega izida v bilanco stanja in tako povečal dobiček na delnico. Če WorldCom tega ne bi počel, bi beležil izgubo v 3 od 5 četrtletjih, v katerih se je ta nepravilna kapitalizacija stroškov izvajala (Beresford at al., 2003, str. 11).

WorldCom je sčasoma razkril, da je njihov finančni oddelek med letoma 2001 in 2002 nezakonito prenesel omenjene 3,8 milijarde dolarjev stroškov linij med prihodke. Kasneje so priznali še druge nepravilne načine znižanja stroškov linij, kar je pomenilo, da je v obdobju med leti 1999 in 2002 nezakonito zmanjšal stroške linij v skupni višini 7 milijard dolarjev.

V koncernu so napovedali objavo popravljenih poslovnih rezultatov in odpustili finančnega direktorja Scotta Sullivana ter finančnega nadzornika Davida Myersa. O odkritju pa so obvestili tudi SEC ter svoje najpomembnejše banke.

V škandal je bila znova vpletena revizijska družba Arthur Andersen, ki je za WorldCom v letih 2001 in 2002, ko naj bi prihajalo do zavajajočih obračunov, izvajala revizije računovodskih izkazov. John Sidgemore, ki je po odstopu generalnega direktorja Bernarda Ebbersa aprila prevzel vodenje, je končal sodelovanje s podjetjem Arthur Andersen in pri njegovem tekmecu KPMG naročil podrobno revizijo poslovanja v letih 2001 in 2002. Rezultati revizije so šokirali naročnike in prinesli doslej največji računovodski škandal v podjetniški zgodovini ZDA.

Ameriško tožilstvo je zaradi suma poneverb, kriminalnega združevanja in laganja marca 2004 pri preiskovalcih vložilo obtožnico proti ustanovitelju WorldComa, Bernardu Ebbersu. Ebbers je bil obtožen poneverb, kriminalnega združevanja, laganja preiskovalcem in podobnih kaznivih dejanj. Julija 2005 je bil obtožen na 25 let zapora.

Če povzamemo, je tudi v primeru WorldCom, enako kot pri Enronu, prišlo do prirejanja računovodskih izkazov in prikazovanja lažnih prihodkov in dobičkov predvsem zaradi rasti vrednosti delnic podjetja. Tudi v tem primeru revizijsko podjetje Arthur Andersen pri reviziji računovodskih izkazov ni odkrilo nepravilnosti, ampak so bile nepravilnosti ugotovljene šele kasneje, ko je računovodske izkaze za isto obdobje revidirala tudi revizijska družba KPMG in ko so bile določene nepravilnosti že znane javnosti.

Poleg računovodskih prevar pa je do propada WorldComa prišlo tudi zaradi slabega korporacijskega upravljanja. Upravni odbor je imel premajhno vlogo v podjetju, saj je bilo podjetje povsem pod nadzorom izvršnega direktorja Ebbersa. Revizijski odbor se ni dovolj vključil, da bi razumel finančno stanje podjetja in odkril računovodske prevare.

1.3 Parmalat

Afera v italijanskem živilskem velikanu Parmalat je izbruhnila v decembru 2003, ko so razkrili globoko vrzel v bilanci družbe. Bank of America je sporočila, da bančni račun s štirimi milijardami evrov, ki so se pojavili v bilanci Parmalatove hčerinske družbe Bonlat s Kajmanskih otokov, sploh ne obstaja. Po številnih preiskavah je skupen znesek odkritih nepravilnosti znašal kar 11 milijard evrov (Dobrič, 2006, str. 32).

Parmalat je bilo največje živilsko podjetje v Italiji in četrto največje v Evropi, skupaj je obvladovalo skoraj 50 % živilskega trga v Italiji. Podobno kot pri ostalih korporacijskih škandalih po Enronu se je tudi v tem primeru začelo zapletati zaradi računovodskih prevar. Decembra leta 2003 je Parmalat priznal, da je ponarejal svoje računovodske izkaze. Izkazalo se je, da je vodstvo lažno prikazovalo 4 milijarde evrov gotovine (za potrebe likvidnosti), izginilo pa je tudi 9 milijard evrov denarja vlagateljev, ki so ga vložili v obveznice. Parmalat predstavlja največji bankrot v zgodovini Evrope, ki je dosegel skoraj 1,5 % bruto nacionalnega dohodka Italije (Dobrič, 2006, str. 26).

Začetke Parmalata pripisujejo Calistu Tanziju. Tanzi je bil dedič dinastije trgovcev s hrano, locirane v majhnem mestu Collecchio blizu Parme. V šestdesetih letih je Tanzi vstopil na trg mleka, izkoristil prednosti, ki jih je ponujal tetrapak, in postal zelo pomemben na področju mlečne industrije. V sedemdesetih letih je znamka postala zelo znana, ker je veliko sponzorirala na športnem področju (nogometni klub Parma itn). V istem desetletju se je podjetje začelo širiti na trg Latinske Amerike. V osemdesetih letih se je rast nadaljevala. Parmalat je utrdil vodilni položaj v mlečni industriji in se razširil tudi na trgu s pekovskimi

proizvodi, paradižnikovimi omakami in sadnimi sokovi. Tanzi je bil znan tudi po zvezah s pomembnimi ljudmi v svetu politike (Ferrarini & Giudici, 2005, str. 5).

Prav zaradi političnih povezav naj bi Tanzi v osemdesetih letih vstopil tudi na trg radiotelevizije. Ustanovil je svojo televizijo Odeon TV, ki pa so jo morali konec leta 1989 tudi prodati. Odeon je bankrotiral, Tanzi, ki je jamčil za njegove dolgove, pa je moral plačati visoke vsote denarja. Med preiskavo po propadu Parmalata je postalo jasno, da je denar prišel s strani Parmalata. To je bil eden prvih primerov, ko se je denar Parmalata uporabljal za pokrivanje dolgov Tanzija na drugih poslovnih področjih (Dobrič, 2006, str. 26).

V devetdesetih letih je družba začela nov val prevzemov predvsem v Latinski Ameriki. V letu 1995 je ustvarila 2,4 milijarde evrov prometa, leto kasneje pa 2,8 milijarde evrov prometa. Okoli 45 % prometa je bilo ustvarjenega na trgih Latinske Amerike. Med leti 1990 in 2002 je tako družba za enajstkrat povečala svojo prodajo (Dobrič, 2006).

Tanzi je v devetdesetih letih vstopil tudi na turistični trg. Prek mnogih transakcij in prevzemov je podjetje HIT doseglo 550 milijonov evrov prometa, vendar je vseeno ustvarilo velike izgube. Te posle je vodila Stefania, hči Calista Tanzija (Dobrič, 2006, str. 26).

Med letoma 1998–2000 je Parmalat prevzel še okoli 25 podjetij, trend pa se je nadaljeval tudi po letu 2000. Parmalat je kapital pridobival z nenehnim izdajanjem novih obveznic. Novembra leta 2000 je bonitetna agencija Standard in Poor's znižala bonitetno oceno. Zaradi težav v Južni Ameriki (predvsem Argentini) in propadu italijanskega prehranskega velikana Ciria so se stroški kapitala za Parmalat povečali. Vendar je družba še vedno sledila isti strategiji, ki je velike potrebne količine gotovine pri prevzemih zagotavljala z izdajo obveznic (Dobrič, 2006, str. 26).

Ob koncu leta 2002 je družbo sestavljalo več kot 200 podjetij iz petdesetih držav po vsem svetu. Družba je bila vodilna na trgu mleka, mlečnih izdelkov in napitkov. Imela je 135 tovarn z več kot 36 tisoč zaposlenimi, skupaj pa je ustvarila za 7,6 milijarde evrov prometa (Ferrarini & Giudici, 2005, str. 8).

Parmalat je v svojih finančnih izkazih nepošteno izkazoval tako višino dolga kot gotovine. Slabi poslovni izidi glavne dejavnosti in veliki denarni tokovi v blagajno družine Tanzi so skupaj s slabimi poslovnimi rezultati turistične dejavnosti in ostalimi naložbami (npr. nogometni posli) povzročili velike dolgove, ki jih na koncu niso mogli več obvladati.

Tehnično prikrojjevanje finančnih izkazov je obsegalo zelo enostavne tehnike. Parmalat je prikrival izgube, precenjeval sredstva in beležil neobstoječa sredstva, podcenjeval višino dolgov in preusmerjal denar družbe Parmalat k članom družine Tanzi.

Za prikrivanje izgub so uporabljali entitete, ki so bile popolnoma v lasti Parmalata. Najpomembnejša je bila Bonlat s sedežem na Kajmanskih otokih in odprtim lažnim računom

pri Bank of America. Terjatve, ki niso bile iztržljive, so prenesli iz matične družbe na entitete, s pomočjo katerih so skrivali njihovo realno (manjšo) vrednost. Organizirali so tudi fiktivna trgovanja in finančne transakcije, s katerimi so kompenzirali izgube, ter napihovali sredstva in prihodke (Ferrarini & Giudici, 2005, str. 15).

Glede na to, da je Parmalat v svojih finančnih izkazih izkazoval velike zneske gotovine, ne bi smel imeti težav s kratkoročno likvidnostjo. Vendar v praksi ni bilo tako. Prvi znaki težav so se pojavili v letu 2003. Decembra 2003 jim je zmanjkalo 150 milijonov evrov za izplačilo njihovih obveznic. Finančni trgi so se spraševali, zakaj je ta težava nastala, saj je družba v bilanci stanja izkazovala za 4 milijarde evrov gotovine. Izkazalo se je, da ta denar v resnici ni obstajal. Parmalat je štirikrat letno ponarejal svoje računovodske izkaze in prikazoval bistveno več gotovine, kot jo je imel v resnici (Dobson, 2004, str. 7).

Ključni problem je bilo pismo, ki naj bi ga izdala Bank of America in naj bi potrjevalo, da ima Parmalatova podružnica Bonlat pri njej depozite v višini 4 milijard evrov. Sredi decembra 2003 je namreč Bank of America zatrdila, da je ta dokument ponarejen, kar je pomenilo, da denar v resnici nikoli ni obstajal. Ob tem je Citigroup za Parmalat odprl in vodil posebni račun, kamor je Parmalat beležil svoje velike dolgove, ki so mu omogočili nadaljnje zadolževanje. Merrill Lynch je Parmalatu pomagal z zapletenimi izvedenimi instrumenti, ki so še dodatno zamegljevali poslovanje. To je močno zamajalo družbo in kasneje vodilo v njen propad (Dobson, 2004, str. 7).

Parmalat je bil obdolžen tudi manipuliranja s ceno delnice na Milanski borzi. Vrednost delnice družbe je decembra 1999 poskočila za 17 %, potem ko so izdali poročilo, v katerem je bila njihova tovarna v Braziliji ovrednotena na 1,35 milijarde dolarjev, kar je bilo več kot dve tretjini Parmalatove tržne vrednosti. Investitorji pa niso vedeli, da je bila ocena s strani podjetja Deloitte&Touche narejena julija 1998, torej 17 mesecev prej in šest mesecev pred tem, ko je Brazilija devalvirala svojo valuto real (Ferrarini & Giudici, 2005, str. 19).

Problem Parmalata je bilo tudi slabo korporacijsko upravljanje. V družbi je bil zelo slab upravni odbor, skoraj brez zunanjih in neodvisnih članov. Večino članov so predstavljali člani in sorodniki družine Tanzi, njihovi prijatelji in pomembni poslovni partnerji, ki so jim dolgovali razne usluge iz preteklosti (Ferrarini & Giudici, 2005, str. 19).

Delovanje upravnega odbora se je negativno izkazalo tudi pri izbiri novega revizorja. Do leta 1999 je bil glavni revizor podjetje Grant Thornton. Po italijanskem pravu so bili lahko revizorji imenovani največ trikrat zapored po tri leta (skupaj 9 let). Ko se je leta 1999 iztekel mandat glavnemu revizorju, so za novega sicer imenovali Deloitte&Touche, vendar se je Tanzi odločil, da revizor najbolj sporne podružnice Bonlat ostane podjetje Grant Thornton. Težava je namreč bila, da bi novi revizor odkril pravi namen Parmalatovih entitet, pri katerih je sodeloval tudi **Grant Thornton**. Težava upravnega odbora je bila, da je vedel, kaj počne

Tanzi ter da je to nezakonito, vendar so bili preveč odvisni od Parmalata, da bi ukrepali (Ferrarini & Giudici, 2005, str. 24).

Kot sem že omenjenil, je Parmalat v svojih izkazih hkrati prikazoval velik dolg (čeprav manjši kot v resnici) in velik znesek denarnih sredstev, kar bi moralo že prej pritegniti pozornost investorjev in upnikov. Šele decembra 2002 je UBM (United Business Media, mednarodna investitorska družba) v poročilu za investitorje sicer zapisal, da je delnica Parmalata primerna za vlaganje, vendar je tudi dodal naslednje: »V zvezi s problemom refinanciranja dolga sta propad Ciria in nestabilnost v Južni Ameriki povzročila, da je poplačilo dolgov pri razumljivih stroških postalo zelo težko. Poleg tega pa družba ni pokazala nobene namere, da bi s 3,3 milijarde evrov gotovine kaj storili. To zadevo bi bilo potrebno razčistiti z managementom, ki pa je praktično nedosegljiv« (Ferrarini & Giudici, 2005, str. 9).

Arogantnost Parmalatovega managementa je bila ponavljajoča se tema različnih poročil investorjev. Merrill Lynch je nastopil odločneje in spremenil svoje mnenje ter delničarjem svetoval, naj delnico raje prodajo: »Glavna stvar, ki nam povzroča nejasnost, je vprašanje zakaj družba Parmalat z majhnimi, a vse bolj kompleksnimi izdajami obveznic zalaga trg, medtem ko se jim gotovina še naprej močno povečuje. Investitorjem zato svetujemo, naj delnico prodajo« (Ferrarini & Giudici, 2005, str. 9).

Vsi ostali analitiki so ostali na videz nezaskrbljeni. Na primer Euromobilaire je označeval njihov dolg kot »dolg pod kontrolo« in hkrati branil strategijo družbe. Tudi ostali analitiki so verjeli, da je strategija družbe dobra, čeprav niso imeli prave slike, kako stvar deluje v realnosti, saj jim Parmalat ni zagotovil vseh informacij (Ferrarini & Giudici, 2005, str. 9).

6. marca 2003 je Assogestioni, italijanska zveza za upravljanje s sredstvi, pisala pismo Parmalatu, Consobu (italijanski nadzornik kapitalskega trga) in Italijanski borzi, v katerem izraža zaskrbljenost nad premajhno transparentnostjo družbe. Consob je julija 2003 po tajni in nepojasneni izdaji novih obveznic začel izvajati pritisk na Parmalat, naj bo bolj transparenten, vendar brez večjih uspehov. Velik pritisk so začeli izvrševati tudi nad managementom in zunanjimi revizorji družbe Deloitte&Touche. Revizorji so konec leta zatrdili, da ne morejo komentirati polletnih finančnih izkazov in hkrati ne morejo dati poštenega mnenja o Parmalatovem investicijskem skladu Epicurum, ki ga je Parmalat prikazal kot ekvivalent za gotovino. Deloitte&Touche je tudi razkril obstoj zapletenih valutnih zamenjav med Parmalatom in omenjenim skladom (Ferrarini & Giudici, 2005, str. 10).

8.12.2003 je Parmalat obvestil javnost, da ne more izplačati obveznic, ker čakajo na izplačilo svojega deleža v investicijskem skladu Epicurum. Naslednji dan je agencija za ocenjevanje kreditnega tveganja Standard&Poor`s znižala bonitetno oceno Parmalata za 10 stopenj na CC, ki je značilna za izredno tvegane obveznice (Ferrarini & Giudici, 2005, str. 11).

10.12.2003 je Tanzi v poskusu, da bi družbo prodal ameriškim investitorjem, priznal, da je podjetje ponarejalo računovodske izkaze. Naslednji dan se je cena delnice popolnoma zrušila na 0,30 evra. Standard&Poor` s jim je znižal bonitetno oceno na D, kar pomeni nesposobnost plačila dolgov (Ferrarini & Giudici, 2005, str. 11).

Consob je od revizorja družbe Bonlat na Kajmanskih otokih Grant Thorntona zahteval, naj preveri, ali je res obstajal račun družbe Bonlat pri Bank of America s 4 milijarde evrov gotovine (oziroma depozitov). Bank of America je zatrdila, da je dokument, ki potrjuje obstoj tega računa, ponarejen. Med tem časom je management družbe Parmalat uničil vse dokumente in izbrisal vsebino, povezano s prevaro, z računalnika. Začela se je kriminalna preiskava. 27. decembra je bil Parmalat spoznan za nesolventnega, še isti dan pa so aretirali prvega moža družbe Calista Tanzija (Ferrarini & Giudici, 2005, str. 12).

8. januarja 2004 je podjetje vložilo zahtevek za zaščito pred upniki in začetek postopka nesolventnosti. Poleg 4-ih milijard evrov manjkajoče gotovine so kasneje ugotovili še številne druge nepravilnosti, predvsem prenizko izkazovanje dolgov. Skupno so odkrite nepravilnosti v finančnih izkazih znašale kar 11 milijard evrov, kar je več kot celoten slovenski letni državni proračun (Dobrič, 2006, str. 32).

Sodišče v Milanu je obsodilo 11 oseb, vpletenih v finančni škandal. Zaporne kazni obsojenih so bile od 10 mesecev do poltretjega leta. Med obsojenimi pa so tudi trije vodilni finančniki, ki so bili v Parmalatu zaposleni leta 2003, ko je šlo podjetje v stečaj (Dobrič, 2006, str. 32).

Če pogledamo glavne vzroke za prirejanje računovodskih izkazov in kasnejši propad Parmalata, lahko tudi tu ugotovimo predvsem pomanjkanje nadzora nad upravo (upravni odbor ni bil neodvisen, ampak tesno povezan z direktorjem in lastnikom). Poleg tega tudi v tem primeru revizijska družba Grant Thornton pri revidiranju računovodskih izkazov ni ugotovila in opozorila na nobene nepravilnosti, ampak je zelo verjetno celo namerno prikrivala pomembne informacije in morda celo sodelovala pri prirejanju bilanc. To potrjuje tudi dejstvo, da je ob menjavi zunanjih revizorjev Grant Thornton ostal revizor sporne podružnice Bonlat na Kajmanskih otokih, kjer je Parmalat prikazoval lažnih 4 milijarde evrov gotovine.

1.4 Vzroki in posledice finančnih škandalov

Enronovi managerji so na račun pomanjkanja notranjega in zunanjega nadzora izkoriščali pomanjkljivosti računovodskih standardov. S pomočjo izvedenih finančnih instrumentov so izvajali javnosti skrite transakcije, namenjene napihovanju dobičkov in skrivanju dolgov. Šlo ja za zavestno delovanje v škodo delničarjev in zaposlenih, saj so se managerji zavedali, da bo ob razkritju dejanskega finančnega stanja podjetja, ki je bilo zelo zadolženo, vrednost delnic in lastniškega kapitala strmo padla.

Eden največjih problemov pri Enronu je bil, da je bilo pri škandalu udeleženo samo vodstvo podjetja, s čimer se je zmožnost odkritja nepravilnosti močno zmanjšala. Za ustrezen tok informacij znotraj in izven podjetja je namreč pomembno, da so v podjetju vzpostavljeni ustrezni informacijski sistemi in da so osebe, ki bi bile pripravljene razkriti nepravilnosti, ustrezno zaščitene.

Enron in drugi primeri pa so pokazali tudi na slabosti pri revidiranju računovodskih izkazov. V večini primerov je šlo za kombinacijo pretirane povezanosti med zunanjimi revizorji in nadzorovanimi podjetji, neustreznega pregleda dela zunanjih revizorjev s strani revizijskih odborov, neustreznega nadzora vlade in revizijskih institucij nad delom revizorjev ter ohlapnosti računovodskih standardov.

Večina pozornosti je bila po odkritju korporacijskih škandalov usmerjena v omejevanje nerevizijskega dela in ostale vidike odnosa med zunanjim revizorjem in podjetjem, ki bi lahko ogrozile neodvisnost revizorja. Teoretično naj bi bile revizijske hiše nepristranske, saj zaradi velike koncentracije trga revizijskih storitev v ZDA naj ne bi bile odvisne od prihodkov posamezne revidirane stranke. Poleg tega so revizijske hiše dolga leta veliko vlagale v svoj ugled, na podlagi katerega so si pridobile stranke. V omenjenih primerih pa se je izkazalo, da imajo lahko tudi velike revizijske hiše interes, da se prikrijejo nepravilnosti pri določeni stranki, ki plačuje relativno visoke vsote za svetovalne in druge nerevizijske storitve.

K neustreznemu ravnanju nekaterih zunanjih revizorjev je pripomogla tudi narava revizijskega dela, saj posamezne stranke revidirajo revizijske ekipe, ki pa imajo za svoj glavni cilj čim večji osebni dohodek. Aktivnosti, ki jih izvajajo za doseg tega cilja, niso vedno v skladu s ciljem revizijske družbe, da ohranja svoj ugled. Primer je David Duncan, vodja Andersenove ekipe, ki je revidirala Enron. Duncan je namreč večino svojega dohodka zaslužil z opravljanjem storitev za Enron.

Kot odgovor na probleme neodvisnosti zunanjih revizorjev je SEC (Komisija za nadzor trga vrednostnih papirjev) leta 2000 izdala pravila, ki prepovedujejo opravljanje številnih nerevizijskih storitev za revidirane stranke ter zahtevajo, da sta v poročilu pooblaščenec delničarjem navedena zneska plačil za revizijske in nerevizijske storitve ter da je objavljeno tudi mnenje revizijskega odbora o opravljenih nerevizijskih storitvah.

Korporacijski škandali so povezani tudi s plačili managerjem. V vseh obravnavanih primerih gre za neko vrsto prenosa sredstev od delničarjev k managerjem, saj so si ti na različne načine prisvajali sredstva podjetja. Poleg tega je povezanost plačil in nagrad vodilnih z uspešnostjo podjetja v vseh primerih spodbudila managerje k prirejanju poslovnih poročil (Ribstein, 2002, str. 18).

Na nepravilnosti in pomanjkljivosti pri nadzoru in pri sami zakonodaji se je ZDA odzvala s sprejemom Sarbanes-Oxleyjevega zakona (Sarbanes-Oxley Act, SOA), ki je podrobno predstavljen v nadaljevanju magistrske naloge.

Newyorška borza je kot odziv na škandale sprejela nove standarde za kotacijo, ki med drugim določajo (Ribstein, 2002, str. 15):

- večina članov upravnega odbora ne sme imeti finančnih povezav s podjetjem
- nekdanji zaposleni pri zunanjem revizorju podjetja 5 let ne smejo postati člani upravnega odbora revidiranega podjetja
- člani revizijskega odbora ter odbora za imenovanje in nagrajevanje morajo biti neodvisni
- predsednik revizijskega odbora mora biti finančni strokovnjak
- prepovedana so dodatna plačila članom revizijskega odbora (razen plačila za opravljanje funkcije)
- izbor in nadzor nad zunanjim revizorjem je pristojnost izključno revizijskega odbora
- zahteva se objava etičnih kodeksov in kodeksov obnašanja ter javna objava kršitev
- generalni direktor družbe, ki kotira na borzi, mora potrditi pravilnost in ustreznost postopkov oblikovanja in posredovanja informacij
- člani upravnega odbora se morajo obvezno izobraževati na področju poslovne etike

SOA zahteva tudi potrditev pravilnosti finančnih poročil s strani vodilnih managerjev, objavo informacij o strukturi notranjih kontrol, oblikovanje etičnega kodeksa za finančne strokovnjake in ustrezno zaščito zaposlenih, ki opozorijo ali razkrijejo nepravilnosti (Ribstein, 2002, str. 15).

Na področju revidiranja SOA prepoveduje opravljanje nerevizijskih storitev za revidirane stranke, zahteva rotacijo vodje revizijske ekipe vsakih 5 let, zahteva, da zunanjega revizorja izbere revizijski odbor ter omejuje možnost revidiranja tistih podjetij, kjer je med vodilnimi managerji nekdanji zaposleni pri revizijski družbi. SOA vzpostavlja namesto stanovskega nadzora tudi javni nadzor nad revizijskimi družbami, tako da ustanavlja Odbor za nadzor računovodenja javnih delniških družb (PCAOB), ki ima nalogo podeljevanja dovoljenj revizijskim družbam in opravlja nadzor nad njimi.

SOA tudi določa, da podjetja ne smejo odobravati posojil svojim zaposlenim ter da managerji v primeru kasnejšega popravka računovodskih izkazov za pretekla obdobja delničarjem vrnejo ves denar, ki so ga zaslužili s prodajo delnic, pridobljenih na račun plačila z opcijami.

Pri zahtevah po razkritju pomembnih informacij SEC po nalogu SOA zahteva podrobnejše razkrivanje izvenbilančnih transakcij ter jasno in takojšnje razkritje pomembnejših sprememb v finančnem stanju podjetja. SEC zahteva, da vodilni managerji največjih podjetij jamčijo za pravilnost in poštenost finančnih informacij z osebnim premoženjem. Zaradi večjega nadzora

s strani SEC naj bi se zmanjšala možnost korporacijskih goljufij. SOA tudi dodeljuje več sredstev za delovanje SEC, da bi ta lahko bolj učinkovito izvajal nadzor.

Sprejeti ukrepi so po mojem mnenju ustrezni, saj se navezujejo neposredno na glavne vzroke opisanih finančnih škandalov. Nadzorni organi imajo po sprejetem zakonu dovolj ustreznih pristojnosti ter tudi dodatna sredstva za učinkovito izvajanje nadzora.

Kasneje se je podobno kot ZDA na finančne škandale odzvala tudi Evropska unija s sprejemom direktive o obveznih revizijah, sprejete v letu 2006, ki jo je bilo potrebno v zakonodajo držav članic EU implementirati do junija 2008. Tako je tudi Slovenija tik pred iztekom roka za implementacijo Direktive o obveznih revizijah sprejela nov Zakon o revidiranju (ZRev-2). Po mojem mnenju pa bi morala biti reakcija Evropske unije hitrejša, saj so bili podobni ukrepi, kot jih je ZDA sprejela že leta 2002, v vseh članicah Evropske unije dokončno sprejeti šele v letu 2008, torej kar 6 let kasneje.

Direktiva o obveznih revizijah zajema zelo podobne ukrepe kot SOA. Močno omejuje izvajanje nerevizijskih storitev za revidirane stranke, zahteva uvedbo neodvisnega nadzornega organa za nadzor nad revidiranjem v posameznih državah članicah, uvaja revizijske komisije v podjetjih, zahteva rotacijo revizijske ekipe po določenem obdobju in druge ukrepe, ki izboljšujejo neodvisnost in nepristranskost revizorjev in revizijskih družb pri revidiranju.

2 Vrste nadzora nad revidiranjem in poklicna etika revizorjev

2.1 Poklicna etika revizorjev

Zaradi delovanja revizorjev v javnem interesu je izjemno pomembno, da so zavezani upoštevanju najvišjih etičnih standardov. Direktiva o obveznih revizijah tako določa, da morajo zakoniti revizorji delovati po najvišjih etičnih standardih. Pri svojem delu morajo delovati v skladu s poklicno etiko, ki obsega zastopanje javnega interesa, neoporečnost in nepristranskost, strokovno usposobljenost in primerno skrbnost. Zastopanje javnega interesa pomeni, da se na kakovost dela zakonitega revizorja zanaša širša družbena javnost. Visoka kakovost revizije pa prispeva tudi k urejenemu delovanju trgov, saj se povečuje zaupanje v pravilnost računovodskih izkazov, ki kotirajo na borzi (Direktiva 2006/43/ES).

Tako tudi v Sloveniji ZRev-2 določa, da se pri delu revizorjev upoštevajo načela iz Kodeksa etike računovodskih strokovnjakov Mednarodne zveze računovodskih strokovnjakov (IFAC). Omenjeni kodeks zahteva, da se mora računovodski strokovnjak ravnati po naslednjih temeljnih načelih:

- 1) Neoporečnost
(Računovodski strokovnjak mora biti odkrit in pošten v vseh poklicnih in strokovnih razmerjih.)
- 2) Nepristranskost

(Računovodski strokovnjak ne sme dopustiti, da pristranskost, navzkrižje interesov ali neprimeren vpliv drugih prevladajo nad strokovnimi ali poslovnimi presojami.)

3) Strokovna kompetentnost in dolžna skrbnost

(Računovodski strokovnjak mora strokovno znanje in veščine nenehno vzdrževati na taki ravni, da naročniku ali delodajalcu zagotavlja primerno strokovnost poklicne storitve, ki temelji na zadnjih razvojnih dosežkih v praksi, zakonodaji in tehnologiji. Računovodski strokovnjak mora biti pri delu marljiv in mora pri opravljanju strokovnih storitev delovati v skladu z veljavnimi strokovnimi in tehničnimi standardi.)

4) Zaupnost

(Računovodski strokovnjak mora spoštovati zaupnost informacij, pridobljenih v poklicnem in poslovnem odnosu, in takih informacij brez pristojnega in konkretnega pooblastila ne sme razkriti tretjim, razen če gre za zakonito ali poklicno pravico ali dolžnost razkriti informacije. Zaupne informacije, pridobljene v poklicnem in poslovnem razmerju, se ne smejo uporabljati v osebno korist računovodskega strokovnjaka ali tretjih strani.)

5) Poklicno vedenje

(Računovodski strokovnjak se mora ravnati po veljavnih zakonih in predpisih ter se izogibati vsakršnim ravnanjem, ki sramotijo poklic.)

Okoliščine, v katerih računovodski strokovnjaki delujejo, lahko pripeljejo do konkretnih nevarnosti, ki ogrožajo uresničevanje temeljnih načel. Ta kodeks daje okvir, ki računovodskemu strokovnjaku pomaga prepoznati, oceniti in se odzvati na nevarnosti, ki ogrožajo skladnost s temeljnimi načeli. Če prepoznane nevarnosti očitno niso neznatne, mora računovodski strokovnjak, kjer je to ustrezno, uporabiti zaščitne ukrepe za odpravo nevarnosti ali njihovo zmanjšanje na sprejemljivo raven, ki ne ogroža skladnosti s temeljnimi načeli. Če računovodski strokovnjak ne more izvajati ustreznih varoval, mora odkloniti ali prekiniti določeno strokovno storitev ali se, kjer je to potrebno, odreči naročniku (če gre za samostojnega računovodskega strokovnjaka) ali izstopiti iz delodajalske organizacije (če gre za računovodskega strokovnjaka v podjetju).

Opisani kodeks je začel veljati 30.6.2006. Nanaša se na vse računovodske strokovnjake, tudi na revizorje in pooblaščen revizorje. Poleg kodeksa etike računovodskih strokovnjakov pa morajo zunanji revizorji upoštevati tudi Kodeks poklicne etike zunanjih revizorjev, ki ga je Slovenski inštitut za revizijo objavil že leta 1994. Kodeks služi revizorjem kot vodilo pri opravljanju poklicnih dolžnosti ter jim določa temeljne prvine etičnega in poklicnega obnašanja v stroki in v javnosti.

V načelih kodeksa poklicne etike zunanjih revizorjev so izražena stališča revizorjev glede odgovornosti, javnega interesa, neoporečnosti, nepristranskosti in neodvisnosti ter dolžne (poklicne) skrbnosti revizorjev.

Revizorji morajo sprejemati obveznosti na način, ki služi javnemu interesu, in spoštovati zaupanje javnosti. Bistveno načelo poklica je tudi neodvisnost in nepristranskost. Prav neodvisnost in nepristranskost sta je izkazali kot velik problem pri pojavu odmevnih računovodskih prevar (primer Enron), zato so bili kot odgovor sprejeti številni zakonski ukrepi, ki omogočajo večjo neodvisnost in nepristranskost revizorjev pri revidiranju računovodskih izkazov. Dolžna poklicna skrbnost pa od revizorja zahteva spoštovanje poklicnih in etičnih standardov, nenehno izpopolnjevanje strokovne usposobljenosti in kakovosti storitev ter opravljanje poklicnih nalog po svojih najboljših močeh.

Ker delujejo revizorji v javnem interesu, je zelo pomembno, da pri svojem delu poleg zakonskih upoštevajo tudi etična načela in omejitve. Revizorje v Sloveniji k etičnemu obnašanju zavezuje tako Kodeks etike računovodskih strokovnjakov, izdan s strani mednarodne zveze računovodskih strokovnjakov, kot tudi načela iz Kodeksa poklicne etike zunanjih revizorjev, izdanega s strani Inštituta za revizijo. Poleg tega tudi nova sprejeta zakonodaja v ZDA, EU in Sloveniji vsebuje dodatne omejitve in varovala, ki naj bi omogočila predvsem večjo neodvisnost in nepristranskost revizorjev, ki sta se izkazali kot vprašljivi pri nekaterih odmevnih računovodskih škandalih in prevarah.

2.2 Nadzor nad revidiranjem in vrste nadzora

Kljub temu, da so revizorji zavezani k spoštovanju najvišjih etičnih in strokovnih standardov, ki omogočajo njihovo kakovostno, strokovno in neodvisno delo, pa je zaradi zagotavljanja spoštovanja teh načel in standardov potreben tudi ustrezen nadzor, kar potrjujejo tudi odmevni finančni škandali, omenjeni v tem magistrskem delu. Nadzor kvalitete revizijskega dela je še posebej pomemben zato, ker revizor deluje v javnem interesu, saj so potrjeni računovodski izkazi zelo pomembna informacija tako za lastnike podjetij kot tudi za ostalo zainteresirano javnost (upniki, kupci, dobavitelji, vlagatelji, država in drugi). Zato je ta dejavnost tudi zelo podrobno regulirana in v primerjavi z drugimi dejavnostmi obstaja velika potreba po neodvisnem nadzoru nad revidiranjem.

Cilj nadzora nad revizorji je zagotavljanje kakovosti delovanja revizijskih družb in revizorjev. Nadzor se vrši na treh nivojih:

1. nivo: notranji nadzor nad kakovostjo dela revizijskih družb in revizorjev
2. nivo: zunanji nadzor nad kakovostjo dela revizijskih družb in revizorjev
3. nivo: javni nadzor nad revidiranjem

2.3 Notranji nadzor nad revidiranjem

Notranjo kontrolo kakovosti dela revizijskih družb se izvaja znotraj revizijske družbe, določata pa jo Mednarodni standard obvladovanja kakovosti 1 (International Standard on Quality Control – ISQC 1) in prenovljen Mednarodni standard revidiranja 220 (MSR 220, Obvladovanje kakovosti revizij računovodskih informacij).

Oba standarda določata glavne elemente sistema obvladovanja kakovosti, ki so (Šulc, 2006, str. 7):

- odgovornost posloводства za obvladovanje kakovosti
- etične zahteve
- sprejem in ohranjanje povezave z naročnikom in revizijski posli
- človeški viri/oblikovanje delovne skupine
- izvedba posla
- nadziranje

Revizijska družba mora vzpostaviti takšen sistem obvladovanja kakovosti, ki bo dal sprejemljivo zagotovilo, da družba in njeni zaposleni delujejo v skladu s strokovnimi standardi ter regulatornimi in zakonskimi zahtevami ter da so izdana poročila ustrezna okoliščinam (Handbook of International Auditing, Assurance and Ethics pronouncement, 2005, str. 148). Standard ISOC 1 tudi določa, da morajo biti postopki obvladovanja kakovosti dokumentirani in posredovani osebju revizijske družbe.

Za vzpostavitev in delovanje sistema kakovosti je odgovorno najvišje posloводство družbe, ki mora določiti ustrezne postopke, s katerimi vzpostavi ustrezno notranjo kulturo organizacije.

Etične zahteve se nanašajo na že opisane zahteve Kodeksa etike računovodskih strokovnjakov. Poleg tega se etične zahteve nanašajo tudi na zahteve nacionalne zakonodaje (če so strožje kot v kodeksu). V osnovi se te zahteve nanašajo na nepristranskost in neoporečnost revizorja, zaupnost podatkov, strokovno usposobljenost in dolžno poklicno skrbnost ter strokovno obnašanje revizorja.

Pri sprejemanju novega naročnika oziroma ohranjanju dosedanjega naročnika mora družba vzpostaviti postopke, ki bodo dajali sprejemljivo zagotovilo, da bo sklepala posle samo s tistimi naročniki, za katere je sposobna opravljati posle. To pomeni predvsem, da ima dovolj primerno usposobljenega kadra ter dovolj časa in sredstev.

Naslednji element sistema obvladovanja kakovosti so človeški viri. Revizijska družba mora zagotoviti takšne postopke zaposlovanja, nagrajevanja, napredovanja, ocenjevanja izvajanja nalog in sposobnosti zaposlenih in postopke ocenjevanja potreb po zaposlenih ter njihovega strokovnega razvoja, ki bodo omogočili, da ima dovolj usposobljenega kadra, ki je sposoben opravljati posle v skladu s strokovnimi in etičnimi standardi ter drugimi zahtevami (npr. zakonskimi).

Nadzor nad kakovostno izvedbo posla (Engagement Quality Control Review) je potreben za določene opravljene posle (npr. kadar naročnik kotira na organiziranem trgu) in zagotavlja nepristransko oceno bistvenih sodb delovne skupine in zaključkov, na katerih temelji revizorjevo poročilo. Ta nadzor mora biti opravljen pred izdajo revizorjevega poročila in

mora biti dokumentiran (Handbook of International Auditing, Assurance and Ehtics Pronouncements, 2005, str. 164).

2.4 Zunanji nadzor nad revidiranjem

Zunanji nadzor se izvaja na nivoju posamezne države v okviru posameznih organizacij ali inštitutov. V Sloveniji nadzor nad revizijskimi družbami in pooblaščenimi revizorji izvaja Slovenski inštitut za revizijo. Cilj takšnega nadzora nad delovanjem revizijskih družb je zagotoviti, da izpolnjujejo svojo obveznost do javnosti, da se krepí zaupanje v revizijsko stroko in zmanjša verjetnost slabo opravljenega dela.

IFAC meni, da mora vsaka revizijska družba sprejeti takšne postopke in usmeritve, ki ji bodo zagotavljali nadzor nad kakovostjo opravljanja storitev, ti postopki in usmeritve pa bodo predmet zunanjega nadzora.

Takšen zunanji nadzor kakovosti lahko pojmujeemo kot samoregulacijo, saj nadzor opravlja stroka nad stroko, zato tega ne moremo obravnavati kot neodvisen nadzor. V sami osnovi te vrste nadzora poznamo dve možnosti (Šulc, 2006, str. 9):

1. »monitoring«, kjer gre za zunanje zagotavljanje kakovosti, ki ga izvajajo zato usposobljeni strokovnjaki, zaposleni v strokovnih institucijah (takšen sistem nadzora ima Slovenski inštitut za revizijo);
2. »peer review«, kjer zunanji nadzor nad obvladovanjem kakovosti izvajajo za to izbrani registrirani revizorji, vendar pod okriljem in nadzorom strokovne institucije.

V okviru tega zunanjega nadzora kakovosti bo organ, ki opravlja nadzor, preverjal, katere postopke in usmeritve za obvladovanje kakovosti uporablja revizijska družba in ali se teh postopkov tudi držijo, pa tudi to, ali revizijska družba izvaja kontrolo kakovosti oziroma nadzor nad izvajanjem kakovosti znotraj revizijske družbe.

Kot se je izkazalo, ta vrsta stanovskega nadzora stroke nad stroko ne zadostuje, saj je prišlo do zlorabe zaupanja in posledično do škandalov na svetovni ravni, zato se je pojavila potreba po dodatni vrsti zunanjega nadzora, ki bo lahko deloval neodvisno od stroke in s tem zagotavljal učinkovitejše in zaupanja vredno nadziranje. Ker revizorji delujejo v javnem interesu, je neodvisen javni nadzor nad revidiranjem, ki ga predstavljam v nadaljevanju, še toliko pomembnejši.

2.5 Javni nadzor nad revidiranjem

Mnenje o resničnosti in poštenosti računovodskih izkazov je brez vrednosti, če uporabniki letih ne zaupajo revizorju, ki jih je revidiral, da je svoje delo opravil visoko kakovostno in v interesu javnosti. Cilj vzpostavitve sistemov javnega nadzora nad revidiranjem je povrniti zaupanje javnosti v delovanje revizijske in računovodske stroke. Ker gre za interes javnosti, mora biti ta prisotna pri izvajanju javnega nadzora.

Javni nadzor je v grobem lahko vzpostavljen na dva načina (Šulc, 2006, str. 10):

- 1) neposreden nadzor nad stroko s strani ustreznih inštitucij
- 2) posreden nadzor stroke s pomočjo strokovne institucije pod javnim nadzorom

Pri prvem načinu pristojne inštitucije regulirajo in nadzirajo dejavnost revizije in sodelujejo pri postavljanju pravil in standardov. Pri drugem načinu pa strokovni revizijski organ skrbi za nadzor nad stroko, pri čemer je nadziran s strani neodvisnega organa. To pomeni, da je strokovni revizijski organ zadolžen za oblikovanje standardov, podeljevanje licenc, izobraževanje in usposabljanje, sankcioniranje in zagotavljanje kakovosti. Pri tem je njegovo delovanje nadzirano s strani pristojnega neodvisnega organa.

Ne glede na obliko sistema javnega nadzora mora biti zagotovljeno, da je neodvisen od stroke. Člani nadzornega organa morajo biti posamezniki, ki revizijskega dela ne opravljajo neposredno (vsaj nekaj let, če so bili aktivni revizorji), vendar imajo znanja na področju revizije, davkov in prava. Prav tako je pomembna tudi finančna neodvisnost, kar pomeni, da večinski vir financiranja ne smejo biti revizorji in revizijske družbe.

Za učinkovit sistem javnega nadzora je nujno, da je urejen transparentno, saj le tako lahko javnost spremlja, kaj pristojni organ počne in kakšni so rezultati nadzora. Njegovi načrti in poročila o delu, namenjena javnosti, morajo vsebovati bistvene informacije o članstvu in strukturi organa javnega nadzora, ciljih, pristojnosti, postopkih in dometu izvajanja javnega nadzora ter doseženih rezultatih.

3 Javni nadzor nad revidiranjem v ZDA

Pomen javnega nadzora nad revidiranjem se je v ZDA in v Evropi povečal po raznih korporacijskih škandalih v začetku novega tisočletja, kot so WorldCom, Enron, Tyco International in Parmalat. Škandali so se večinoma končali s popolnim finančnim zlomom in stečajem podjetij. Poleg tega se je kot velik problem pokazala tudi vloga revizijskih družb, najbolj pri Enronu, kjer je bilo jasno ugotovljeno, da je pri prevari sodelovala tudi revizijska družba Arthur Andersen, ki je za Enron opravljala posle revidiranja in razne svetovalne storitve.

Vse to je vodilo v strm padec zaupanja širše javnosti v velike korporacije, kapitalske trge, tržne analitike, pravnike ter dejavnost računovodenja in revidiranja. Kot glavna problema sta se izkazala slabo korporacijsko upravljanje (predvsem pomanjkanje nadzora in neodvisnosti s strani nadzornih odborov) ter slab nadzor nad revizorji in revizijskimi družbami, ki niso odkrili nepravilnosti pri obravnavanih podjetjih ali pa so jih celo zavestno prikrivali.

3.1 Sarbanes Oxleyjev zakon

Ravno v času, ko je WorldCom priznal, da je napihoval svoje prihodke, sta poslanec Oxley in senator Sarbanes ločeno vložila vsak svoj osnutek zakona o povečanju transparentnosti delovanja korporacij v Senat. Senat je kasneje potrdil zakon, ki je bil kombinacija obeh in so

ga skrajšano poimenovali Sarbanes-Oxleyjev zakon (SOA). Namen zakona jasno nakazuje že sam celoten naslov zakona: »Zakon za točno in zanesljivo računovodsko poročanje korporacij naložbenikom ter drugim uporabnikom računovodskih poročil v skladu z zakoni o vrednostnih papirjih«. Z njim naj bi reformirali računovodsko in revizijsko panogo, zaostri korporacijsko upravljanje in znova pridobili zaupanje naložbenikov, ki se je razblinilo s propadom Enrona in omenjenih podjetij (Mehle, 2005, str. 3).

SOA je označen kot zakon z najboljsežnejšimi reformami od leta 1933, ko je bil sprejet Zakon o vrednostnicah. Reforme obsegajo ustanovitev Odbora za nadzor računovodenja javnih delniških družb (PCAOB), ki mu je naložena prenovitev računovodskih in revizijskih standardov ter preiskovanje in kaznovanje odgovornih za prirejene računovodske izkaze. Zakon obravnava nasprotje interesov, definira revizorjevo neodvisnost, zastruje korporacijsko upravljanje (zahteva, da so korporacijski vodje osebno odgovorni za točnost računovodskih poročil svojega podjetja) in vzpostavlja varovala, ki varujejo pred nasprotujočimi si interesi investicijskih analitikov (Mehle, 2005, str. 4).

Ukrepi SOA se nanašajo prav na vse člene verige računovodskega poročanja in zajemajo ameriške in tudi druge javne družbe, katerih delnice kotirajo na ameriških borzah, ter revizijska podjetja, ki revidirajo ta podjetja in s tem tudi tuje revizijske družbe, ki so registrirane v ZDA ali drugje in revidirajo ta podjetja. Udeleženci verige računovodskega poročanja so: poslovodstvo, upravni odbor, nadzorni odbor z revizijskim odborom, neodvisni revizorji, poslovni poročevalci, poslovni analitiki, naložbeniki in drugi uporabniki računovodskih izkazov. Nad to verigo računovodskega poročanja pa bedi odbor za standarde ali zakonodajalec in tržne sile. V nadaljevanju se bom skladno s temo magistrske naloge usmeril predvsem na določbe glede revidiranja in revizijskih odborov.

Zakon želi preprečiti vzroke škandalov predvsem na dveh kritičnih točkah, in sicer:

- korporacijsko upravljanje kotirajočih družb (razširja civilno in kazensko odgovornost vodstvenega managementa)
- dosedanji nadzor nad revidiranjem

3.1.1 Korporacijsko upravljanje

Glede korporacijskega upravljanja se kot glavni problem izpostavlja upravni odbor in njihova odgovornost ter slab nadzor s strani delničarjev. Do izbruha finančnih škandalov so se očitno zanašali predvsem na zunanje korporacijsko upravljanje, torej na usmerjevalni učinek trga, na ravnanje managementa in kontrolo vodenja podjetja s strani kapitalskega trga. Kot glavne pomanjkljivosti so se izpostavljali nezadosten nadzor upravljanja, nezadostna neodvisnost članov upravnega odbora, pomanjkanje informacij nadzornikov in delničarjev, neustrezen način nagrajevana direktorjev, ki povzroča konflikte interesov, ter pomanjkljiva neodvisnost revizorjev.

SOA poizkuša pridobiti zaupanje investorjev v ameriški kapitalski trg s petimi različnimi ukrepi (Samec, 2003, str. 15):

1. Določene dejavnosti upravnega odbora in managementa so strožje regulirane (na primer transakcije, ki lahko povzročijo nasprotja interesov).
2. Nadzorna funkcija upravnega odbora se izboljšuje z revizijsko komisijo (angl. Audit Commitee).
3. Strožje je urejen nadzor nad revidiranjem, posebej z uvedbo neodvisnega nadzornega organa za revizorje in revizijske družbe.
4. Družbe so zavezane k stalnemu obveščanju, vsebina teh obvestil je strožje kontrolirana.
5. Uvajajo se strožji ukrepi o osebni odgovornosti članov upravnega odbora in vodstvenega managementa. Za neupoštevanje so predvidene tudi kazenske sankcije.

SOA velja za vse družbe, ki kotirajo na borzah v ZDA ali so objavile registrirano javno ponudbo vrednostnih papirjev v ZDA.

Glede na pomen računovodskih prevar v korporacijskih škandalih SOA od članov uprave zahteva, da osebno potrdijo, da so poslovna poročila njihovih družb, letna ali četrletna, vsebinsko pravilna in popolna, da pravilno predstavljajo finančno situacijo družbe in kažejo, da obstajajo primerne interne kontrole. Dolžnost potrditve velja tudi za neameriške družbe.

Posebno pozornost so v Evropi sprožile kazenske določbe za kršitve določb o osebni odgovornosti managementa, ki jih je uvedel SOA. Zavestno napačne potrditve s strani glavnega izvršnega direktorja ali glavnega finančnega direktorja se lahko kaznujejo z denarno kaznijo do milijona ameriških dolarjev ali z zaporno kaznijo do 10 let, naklepno napačno potrjevanje pa z denarno kaznijo do 5 milijonov dolarjev ali do 20 let zaporu. Strožje kazni so predvidene tudi za uničenje bilančnih aktov s strani revizorja pred potekom roka za hrambo dokumentacije.

Zaradi primera Enron in WorldCom, ko so njihovi vodilni managerji ob dejanskih velikih izgubah podjetja ustvarjali še velikanske osebne zasluge, odstavek 304 določa, da morajo te osebe pri kršitvi dolžnosti poročanja vrniti vse koristi, ki so jih prejele v 12 mesecih po prvi objavi napačnih finančnih poročil, ter tudi prejete dobičke od poslov z delnicami družbe.

Zaradi slabih izkušenj z visokimi krediti, ki jih je prejel vodstveni management v WorldComu, SOA uvaja spremembe tudi na tem področju. Družbe ne smejo neposredno ali posredno zagotavljati posojil svojim direktorjem ali izvršilnim članom, kakor tudi ne posredovati pri takšnih kreditih ali za njih garantirati oziroma izdajati poročstva.

Z odstavkom 306 želi SOA preprečiti tudi trgovanje z notranjimi informacijami v škodo zaposlenih, kot se je to zgodilo v primeru Enrona. Po tej določbi direktorji in vodstveni

management ne smejo kupovati in prodajati delnic v obdobju, v katerem je več kot polovici udeležencem nekega pokojninskega načrta prepovedan nakup in prodaja delnic, če so delnice pridobili zaradi svojega položaja (npr. v okviru delniškega opcijskega programa). Dobički, ustvarjeni s kršitvijo te določbe, se lahko zahtevajo nazaj s strani družbe ali vsakega družbenika.

3.1.2 Nadzor nad revidiranjem

Zakon med drugim vsebuje tudi določila, ki se nanašajo na delovanje revizorjev, revizijskih družb in računovodsko poročanje. SOA zahteva neodvisnost revizorja vključno s popolno prepovedjo opravljanja nerevizijskih storitev in dajanja zagotovil zanje s strani revizijskega odbora podjetja. Revizijskim družbam tudi prepoveduje opravljati dodatne storitve za svojo stranko (extra value-added services), vključno z aktuarskimi, pravnimi in drugimi storitvami (kot je svetovanje), ki niso povezane z revidiranjem. Javne delniške družbe morajo pridobiti neodvisno revizorjevo poročilo na podlagi obstoja in zanesljivosti notranjih kontrol (Mehle, 2005, str. 10).

3.1.3 Odbor za nadzor računovodenja javnih delniških družb (PCAOB)

Na podlagi SOA iz leta 2002 je bil v ZDA ustanovljen Odbor za nadzor računovodenja javnih delniških družb (PCAOB) s sedežem v Washingtonu. Organiziran je kot neprofitna organizacija zasebnega sektorja in ima 5 članov. Namen tega odbora je »opravljati nadzor nad revizorji javnih delniških družb s ciljem zaščititi interese investitorjev in širše javnosti pri pripravi informativnih, poštenih in neodvisnih revizorjevih poročil« (Public Company Accounting Oversight Board, 2006). V svojem Pravilniku PCAOB določa, da se morajo vse revizijske družbe javnih delniških družb (Public Accounting Firms), ki pripravijo, izdajo ali sodelujejo pri pripravi revizorjevega poročila, pri tem organu registrirati in mu letno poročati. Določa tudi, da morajo te družbe in njihovi zaposleni delovati v skladu s standardi na tem področju.

Naloge PCAOB, kot jih določa Sarbanes-Oxleyjev zakon, so:

- 1) registrirati revizijske družbe javnih delniških družb
- 2) pripravljati ali sprejemati standarde na področju revidiranja, zagotavljanja kakovosti, neodvisnosti in etike v povezavi z revizijami družb, ki izdajajo vrednostne papirje
- 3) opravljati preglede registriranih revizijskih družb javnih delniških družb
- 4) opravljati preiskave ter določati disciplinske ukrepe in sankcije tistim revizijskim družbam in povezanim posameznikom, ki kršijo predpise
- 5) opravljati druge naloge, za katere Odbor ali SEC menita, da so potrebne za uveljavljanje visoko kakovostnih revizijskih standardov in povečevanje kakovosti revizijskih storitev
- 6) povečevati skladnost delovanja registriranih revizijskih družb in njihovih zaposlenih s SOA, pravilnikom PCAOB, zakonom o vrednostnih papirjih in strokovnimi standardi
- 7) priprava proračuna in vodenje operacij

PCAOB je pod nadzorom SEC, ki skrbi za trg vrednostih papirjev v ZDA (kot pri nas Agencija za trg vrednostnih papirjev). Sankcije, ki jih izvaja PCAOB, mora predhodno odobriti SEC.

PCAOB izvaja redne in izredne preglede poslovanja registriranih revizijskih družb in njihovih zaposlenih. Pri tem preverja skladnost njihovega opravljanja revizije in izdaje revizorjevega poročila s SOA, Pravilnikom PCAOB, Pravilnikom SEC in revizijskimi standardi.

Tako mora biti revizijska družba, ki izda ali sodeluje pri pripravi najmanj enega revizijskega poročila na leto, pregledana na tri leta, tiste revizijske družbe, ki izdajo več kot sto revizijskih poročil na leto, pa so predmet pregleda vsako leto. PCAOB lahko opravi le neformalno poizvedovanje (angl. *Informal Inquiry Activities*) ali preiskavo (angl. *Investigation*) o delovanju v skladu s prej naštetimi predpisi. Pregledana revizijska družba ali revizor mora polno sodelovati s PCAOB. Na voljo mora dati vso potrebno dokumentacijo in po potrebi odgovarjati na vprašanja PCAOB.

Če PCAOB ugotovi nepravilnosti pri izdaji revizorjevega poročila oziroma kršitve zgoraj navedenih predpisov, lahko ukrepa proti revizijski družbi – kršiteljici. **Možne sankcije** so (Bylaws and Rules of the Public Company Accounting Oversight Board, 2006, str. 80–81):

- 1) trajna ali začasna razveljavitev registracije
- 2) trajna ali začasna prepoved delovanja v okviru revizijske družbe (za posameznega revizorja)
- 3) trajna ali začasna omejitev delovanja revizorja ali posamezne revizijske družbe (npr. prepoved sprejema novega revizijskega naročnika, zahteva po prenehanju razmerja z naročnikom, zahteva po organizacijskih spremembah ipd)
- 4) denarna kazen do 100.000 USD za fizično in do 2.000.000 USD za pravno osebo
- 5) javni opomin (angl. *censure*)
- 6) zahteva po dodatnem izobraževanju in usposabljanju
- 7) zahteva, da revizijska družba najame neodvisnega nadzornika, ki nadzoruje, ali revizijska družba deluje v skladu s Sarbanes-Oxleyjevim zakonom, Pravilnikom PCAOB, zakonskimi zahtevami SEC-a in strokovnimi standardi,
- 8) zahteva, da revizijska družba najame svetovalca za vzpostavitev delovanja v skladu s prej naštetimi predpisi
- 9) zahteva, da revizijska družba implementira določena načela za izboljšanje kakovosti svojega delovanja
- 10) zahteva, da revizijska družba pridobi neodvisno poročilo o opravljenih poslih

PCAOB vodi upravni odbor (Governing Board), ki je sestavljen iz neodvisnih posameznikov, postavljenih s strani SEC, kakor to določa SOA. Upravni odbor ima pet članov, med katerimi sta lahko le dva člana iz vrst pooblaščenih revizorjev. Člani odbora imajo mandat, ki traja pet let, vendar lahko posameznik v odboru sodeluje največ dva mandata, s čimer se prepreči prevelika povezanost z revizijskimi družbami, ki jih organ nadzira.

Vsako leto PCAOB pripravi proračun za svoje delovanje, ki ga mora odobriti SEC. Sredstva za financiranje se črpajo iz letnih članarin, ki jih plačajo registrirane revizijske družbe in javne delniške družbe. Tako zbrana sredstva ne predstavljajo državnega denarja. Sredstva, ki so zbrana na podlagi denarnih kazni, niso uporabljena kot sredstva financiranja delovanja PCAOB, temveč naj bi se uporabila kot sredstva za štipendiranje programov dodiplomskih in podiplomskih študentov, vključenih v programe računovodskega izobraževanja, postavljenega

s strani PCAOB ali z njim povezane institucije. Pri tem je potrebno opozoriti, da je prav ustrezno izobraževanje in usposabljanje izvajalcev nadzora nad revidiranjem ključnega pomena za uspešno izvajanje javnega nadzora nad revidiranjem.

Torej je PCAOB pristojen za **neposreden nadzor** nad revizijskim družbami in tudi posameznimi revizorji, kar se tiče opravljanja revizije javnih delniških družb oziroma izdaje revizijskega poročila za računovodske izkaze teh družb. Nadzor nad delovanjem PCAOB pa izvaja SEC. PCAOB mora vsako leto poročati o svojem delu SEC-u, letnemu poročilu pa mora dodati tudi svoje revidirane računovodske izkaze.

3.1.4 Zagotavljanje neodvisnosti revizorjev

SOA zaradi nasprotij interesov določa, da revizijska družba ne sme izvajati nobenih revizijskih storitev za družbo, če je bil njen glavni izvršni direktor, nadzornik, finančni direktor ali direktor računovodstva oziroma osebe s podobnimi funkcijami v družbi v dvanajstih mesecih pred pričetkom revizije zaposlen pri revizijski družbi in je bil na kakršenkoli način udeležen pri reviziji za to družbo («obdobje ohladitve» oziroma »cooling-off period«). To obdobje pa je za družbe, ki kotirajo na Newyorški borzi vrednostnih papirjev (New York Stock Exchange, v nadaljevanju NYSE), vključno s tujimi družbami, z novimi pravili NYSE (NYSE Corporate Governance Listing Standards) povečano na pet let.

Omenjena določba onemogoča, da bi bila zaradi omenjenih povezav z revidiranim podjetjem ogrožena neodvisnost revizijske družbe pri revidiranju podjetja. Prav problem prehajanj zaposlenih med revizijsko družbo Arthur Andersen in podjetjem Enron je bil eden od vzrokov pomanjkanja neodvisnosti revizijske družbe pri revidiranju Enrona.

Zahteva po neodvisnosti revizorjev se odraža tudi v določbah o menjavi revizorja družbe po določenem obdobju. SOA sicer ne določa obvezne oziroma eksterne rotacije revizijskih družb, torej obdobja, za katera lahko posamezna revizijska družba opravlja revizijo za določenega izdajatelja. Odstavek 203 Sarbanes Oxleyevega zakona uvaja zgolj interno rotacijo, tako da se morata na vsakih 5 let v revizijski družbi zamenjati glavni revizor (lead audit partner) in revizijski partner, odgovoren za nadzor revizije, ki opravljata revizijo pri posameznem izdajatelju.

Tudi ta določba je za neodvisnost in nepristranskost revidiranja zelo pomembna, saj lahko vodja revizijske ekipe po več letih sodelovanja z revidiranim podjetjem razvije razne povezave v podjetju, ki ogrožajo njegovo neodvisnost. Tudi tu lahko problem povežemo z Enronom, ker večletni vodja revizijske ekipe David Duncan ni opozoril na nepravilnosti tudi zato, ker je posel z Enronom predstavljal glavni del njegovega vsakoletnega zaslužka.

Revizijska družba Arthur Andersen je v letu 2001 od Enrona dobila 25 milijonov dolarjev za revidiranje bilanc in še 27 milijonov dolarjev za druge svetovalne storitve. Prav veliki

prihodki iz drugih svetovalnih storitev so ogrožali odločnost revizijske družbe pri opozarjanju na nepravilnosti, saj so se bali izgube finančnih prihodkov (Mehle, 2005, str. 12).

SOA zato po načelu »kdor preverja, naj ne svetuje« strogo loči revidiranje od svetovanja. Odstavek 201 SOA prepoveduje revizorjem, da bi za svoje stranke istočasno opravljali določene nerevizijske storitve. Prepovedane so knjigovodske in druge storitve v povezavi z vodenjem kontov in sestavo bilanc, vzpostavitev finančnih informacijskih sistemov in njihova implementacija, zavarovalno matematične storitve, funkcija menedžmenta ali osebno svetovanje, posredniške storitve, svetovanje pri investiranju, pravno svetovanje ter tudi vse druge storitve, ki jih revizijski odbor prepove. Druge nerevizijske storitve, npr. davčno svetovanje, se lahko izvajajo šele s soglasjem revizijske komisije in jih je treba v poročilih izdajatelja objaviti.

Družbe (izdajatelji vrednostnih papirjev), za katere velja SOA, morajo v skladu z odstavkom 301 ustanoviti revizijsko komisijo (Audit Committee), v kateri so neodvisni direktorji, s čimer se izboljšuje nadzorna funkcija upravnega odbora (Mehle, 2005, str. 13).

Revizijske komisije so pristojne za imenovanje, plačilo in kontinuiran nadzor zunanjih revizorjev. Zunanji revizorji morajo poročati neposredno revizijskim komisijam. Revizijske komisije morajo vse revizijske ali druge svetovalne storitve revizorja vnaprej odobriti. Prav tako so prve pristojne za diskusijo z revizorji glede vprašanj načina vodenja knjiženja ali možne obravnave določenih poslovnih dogodkov v okviru v ZDA veljavnih računovodskih standardov (Generally Accepted Accounting Principles, GAAP). Reševati morajo tudi nesporazume med revizorji in menedžmentom glede bilanciranja. Aktivno morajo izvajati analizo notranjih napak v nadzoru in zlorab s strani vodstva družbe ali zaposlenih. Za izvajanje teh nalog morajo imeti ustrezne pristojnosti in razpolagati z ustreznimi finančnimi sredstvi (Mehle, 2005, str. 13).

Revizijska komisija nadzira integriteto in kakovost računovodskega poročanja, učinkovitost notranjih kontrol, ocenjuje in uravnava tveganje, povezano z računovodskimi izkazi, nadzira podjetje, da navede v računovodskih izkazih vse pravne spremembe, ter nadzira delo in neodvisnost revizorjev. Revizijska komisija mora tako pozorno in natančno pregledati vsebino računovodskih izkazov javnih podjetij, še preden jih poslovodstvo umesti v letno poročilo (Mehle, 2005, str. 14).

Člani revizijske komisije morajo biti neodvisni od družbe in ne smejo, z izjemo njihovega plačila za dejavnost direktorja oziroma člana revizijske komisije, sprejemati nobenih plačil od izdajatelja (npr. iz svetovalnih pogodb). V revizijski komisiji mora biti tudi najmanj en finančni strokovnjak, ki mora poznati računovodske standarde, imeti izkušnje s sestavo bilanc in revizijo letnih poročil ter izkušnje s sistemi notranjih kontrol (Mehle, 2005, str. 19).

3.2 Posledice Sarbanes-Oxleyjevega zakona

Posledice SOA se nanašajo na izdajatelje vrednostnih papirjev in naročnike revizijskih storitev, revizijske družbe in revizijsko stroko ter naložbenike in druge uporabnike računovodskih poročil. Poleg tega ima SOA velik vpliv tudi na kasneje sprejeto zakonodajo v EU, ki je uveljavila zelo podobne ukrepe kot SOA. V nadaljevanju predstavljam vpliv SOA na same izdajatelje vrednostnih papirjev in predvsem vpliv na revizijsko stroko.

3.2.1 Posledice za izdajatelje vrednostnih papirjev

Glavni razlog za konkurenčnost ameriških podjetij je bil prav to, da so bili stroški poslovanja podjetij v ZDA vedno zelo nizki. Uresničevanje SOA-a, predvsem četrtega poglavja o notranjih kontrolah, se izraža v rastočih stroških za ameriška in tuja javna podjetja, ki morajo po SOA vzpostaviti učinkovit sistem notranjih kontrol. Podjetje mora poskrbeti za take notranje kontrole in postopke, ki zagotavljajo, da so transakcije primerno odobrene, premoženje zavarovano pred nepooblaščen in nepravilno uporabo ter transakcije primerno zapisane in sporočene (The New Corporate Calculus, 2004).

Največja ameriška podjetja so morala zaradi uresničevanja določb SOA povečati stroške. Večji stroški so posledica povečanih stroškov izobraževanja in svetovanja v podjetju, prenove informacijske tehnologije in večjih stroškov revidiranja (za 50 %). Večja podjetja z zapletenim poslovanjem so imela večje stroške tudi zaradi zahtevnejšega vpeljevanja stroja notranjih kontrol (Keogh, 2005).

Poslovodstvo si je pred sprejemom SOA pogosto prizadevalo samo za kratkoročne cilje podjetja, ni pa imelo vizij in volje za uresničevanje dolgoročnih ciljev. Posledica tega so bile slabe odločitve, ki so podjetju marsikdaj povzročile dolgoročno škodo. S sprejemom SOA naj bi postalo poslovodstvo znova odgovornejše za svoje odločitve. Strah poslovodstva podjetja pred tožbami delničarjev za slabe odločitve pa se bo izražal tudi v sprejemanju manj tveganih odločitev in poslov. Kazen za slabe odločitve je zapor do dvajset let, zato bo poslovodstvo zagotovo sprejemalo odločitve za manj tvegane posle, čeprav bo posel še tako donosen in bi lahko pripomogel k precejšnji rasti podjetja (Mack, Griffith, 2003).

Zaradi večjega obsega revidiranja pri reviziji računovodskih izkazov (revidiranje na novo postavljenih notranjih kontrol, strožje zahteve pri revidiranju drugih postavk) so se cene revizijskih storitev po sprejemu zakona izrazito povečale. Ponekod so nastala tudi trenja med revizijskimi družbami in njihovi strankami, kar po svoje kaže tudi na večjo neodvisnost revizorjev pri revidiranju in je vsekakor dober znak, da SOA dejansko dosega nekatere zastavljene cilje glede večje neodvisnosti revizorjev pri revidiranju (Johnson, 2005). Le z revizorjevo neodvisnostjo je namreč mogoče zagotoviti primarni cilj revidiranja računovodskih izkazov, to je ugotovitev, ali je v njih prikazano finančno stanje podjetja resnično in pošteno.

»Zunanji revizorji naj bi delovali v najširšem družbenem interesu in ne le v interesu posameznikov; dajejo namreč strokovna in neodvisna mnenja o resničnosti in poštenosti računovodskih izkazov, ki vsebujejo podatke in informacije, na podlagi katerih sprejema vrsta uporabnikov poslovne odločitve, ki bistveno vplivajo na družbene odnose v najširšem pomenu te besede« (Odar, 2004, str. 165).

Prvi odziv javnih družb na začetek veljave SOA leta 2002 je bila objava popravkov javnosti že predstavljenih revidiranih računovodskih poročil. Popravke računovodskih poročil so objavile predvsem javne družbe, ki jih je revidirala revizijska družba Arthur Andersen. Revidiranje istih računovodskih izkazov so zaupali še drugi revizijski družbi.

Z 202. členom SOA so postali pomembnejši revizijski odbori podjetja, povečala pa se je tudi vloga notranjih revizorjev, saj so ti največja podpora revizijskemu odboru. Notranji revizorji so postali pomembnejši in odgovornejši.

3.2.2 Posledice za revizijske družbe, poklic revizorja in revizijsko stroko

Spremembe in posledice za revizijsko stroko prinaša predvsem ustanovitev javnega nadzornega organa (PCAOB) ter zahteve o neodvisnosti in nepristranskosti revizorja.

Nekatere revizijske družbe so se odzvale na propad Enrona že pred sprejetjem SOA in ločile revizijske storitve od nerevizijskih. Nekateri so storili to v podjetju, drugi pa so storitve prodali drugim podjetjem. Po SOA mora revizijska družba poročati, kolikšen del nerevizijskih storitev je opravila za posameznega naročnika in katere.

Zaradi odcepitve dela nerevizijskih storitev so po nekaterih ocenah »Big Four« revizijske družbe (Ernst & Young, Deloitte&Touche, PricewaterhouseCoopers (v nadaljevanju PWC) in KPMG) izgubile tudi do 700 milijonov ameriških dolarjev prihodkov na leto (Grant, 2003).

Računovodski škandali, pomankljivo zaupanje v revizorje in tudi priporočila o menjavi revizijskega partnerja so pripeljala do tega, da je s sprejemom SOA veliko javnih podjetij zamenjalo svojo revizijsko družbo hitreje, kot bi jo sicer. Večina teh podjetij ne navaja nobenih razlogov za prenehanje sodelovanja z dozdajšnjimi revizorji.

Po mnenju strokovne javnosti in SEC-a bi morala podjetja razkriti razloge za zamenjavo revizijskega podjetja. Tudi sam se strinjam z razkrivanjem razlogov za zamenjavo zunanjega revizorja, saj bi se lahko sicer dogajalo, da bi podjetja zamenjala zunanje revizorje, ki so preveč strogi in natančni pri odkrivanju nepravilnosti in jih nadomestila z manj strogimi zunanjimi revizorji.

Strokovnjaki so zadovoljni s spremembami zakonodaje, predvsem zato, ker revizorji niso več toliko pod vplivom podjetij, ki so marsikdaj kar zahtevala, da bi prikazali čim lepšo sliko njihovega finančnega stanja (The Future of the Accounting Profession, 2004).

Prijateljski odnosi med revizijskimi družbami in javnimi podjetji so se zaostri predvsem zaradi povečanih cen storitev ter zelo podrobnih preizkusov in ocenjevanja notranjih kontrol ter pomembnih procesov podjetja.

Če povzamemo, prinaša SOA več neodvisnega nadzora nad revizijskimi družbami (ustanovljen je neodvisen nadzorni organ – PCAOB) ter strožje zahteve glede neodvisnosti revizorja. Večja neodvisnost se dosega z rednim menjavanjem revizijskih partnerjev in ločevanjem revizijskih in nerevizijskih storitev. Neodvisnost in nepristranskost pa je ključnega pomena za zaupanje v revizorje in revizijske družbe in s tem tudi večje zaupanje uporabnikov v revidirane računovodske izkaze.

V nadaljevanju navajam nekaj ugotovitev iz raziskave, ki sta jo opravila avtorja Lennox in Pittman (2009). Revizijske družbe so bile 25 let podvržene strokovnemu nadzoru, ki ga je izvajal ameriški revizijski inštitut (American Institute of Certified Public Accountant, v nadaljevanju AICPA). Finančni škandali na prelomu stoletja pa so opozorili na potrebo po javnem nadzoru nad revidiranjem, neodvisnem od stroke, ki ga od uveljavitve SOA leta 2002 izvaja PCAOB.

Vendar raziskava kaže, da revidirane družbe ne zaznavajo poročil PCAOB o nadzoru kot merilo kvalitete dela revizijskih družb. Vsebina poročil PCAOB je bistveno skromnejša kot poročila o strokovnem nadzoru, ki jih je objavljala AICPA pred ustanovitvijo PCAOB. Poročila PCAOB za razliko od poročil AICPA ne vsebujejo informacij o kvaliteti sistema notranjih kontrol v revizijskih družbah. Skupna ugotovitev raziskave je, da je od uvedbe PCAOB manj znanih podatkov o dejanski kvaliteti dela nadzorovanih revizijskih družb.

Po tem, ko je nadzor nad revidiranjem začela izvajati PCAOB, so mnoge revizijske družbe izstopile iz AICPA in zapustile programe izvajanja strokovnega nadzora (»peer review«), večinoma so bile to tiste revizijske družbe, za katere so prejšnja poročila AICPA pokazala največ slabosti. Ob tem je potrebno poudariti, da se je PCAOB pri iskanju manj kvalitetnih revizijskih družb opiral prav na poročila AICPA. Pojavljajo se tudi dvomi, da ima PCAOB dovolj znanja in sredstev za učinkovito izvajanje nadzora nad kvaliteto dela revizijskih družb.

Poročila PCAOB so pomemben vir informacij za revidirane družbe pri izbiri zunanjih revizorjev. Tudi revizijske komisije pogosto zahtevajo poročila PCAOB o nadzoru nad delom posamezne revizijske družbe, preden izberejo zunanjega revizorja. Poročila o nadzoru nad največjimi revizijskimi družbami objavljajo tudi najpomembnejši mediji, prav tako pa so dostopna na spletni strani PCAOB.

Raziskava ugotavlja, da slabosti revizijskih družb, ki jih izpostavljajo poročila PCAOB, ne vplivajo na njihov tržni delež in na izbiro strank pri iskanju zunanjih revizorjev, medtem ko Hilary and Lennox (2005) ugotavljata, da so revizijske družbe, ki so prejele pozitivno (negativno) poročilo AICPA, že v naslednjem letu doživele rast (padec) števila naročnikov. Slabosti, izpostavljene v poročilih PCAOB, so večje v primeru, ko ima revizijska družba več

strank in ko so njene slabosti izpostavila tudi poročila AICPA. Poleg tega raziskava ugotavlja tudi, da je število ugotovljenih napak v poročilih javnih družb, ki jih je odkril SEC, bistveno manjše pri tistih podjetjih, ki so jih revidirale revizijske družbe, ki so prejele boljše poročilo o opravljenem strokovnem nadzoru. Ob tem z javnimi družbami mislim na tiste družbe, ki kotirajo na borzi in so zato podvržene nadzoru PCAOB. Omenjeno dejstvo naj bi kazalo na to, da poročila o strokovnem nadzoru vsebujejo kredibilne informacije o kvaliteti dela nadziranih revizijskih družb.

Po tem, ko je svoj nadzor nad revidiranjem javnih družb začela opravljati PCAOB, se je strokovni nadzor nad revidiranjem omejil bolj na nadzor revidiranja nejavni družb (tistih, ki ne kotirajo na borzi). Zato so poročila o strokovnem nadzoru nad revidiranjem postala za javne družbe manj relevantna kot pred uvedbo javnega nadzora nad revidiranjem.

Z dejstvom, da poročila o inšpekcijskem nadzoru, ki jih opravlja PCAOB, ne vsebujejo dovolj informacij o slabostih notranjih kontrol kakovosti v revizijskih družbah ter ne vsebujejo splošne ocene kakovosti dela posamezne revizijske družbe, se strinjajo tudi drugi avtorji. Pri tem opozarjajo tudi na dejstvo, da so pomanjkljivosti, odkrite pri inšpekcijskem nadzoru, objavljene v javnosti, če niso bile odpravljene v 12 mesecih po odkritju. Hilary in Lennox (2005) tako predlagata, da bi bile omenjene pomanjkljivosti razkrite javnosti že ob odkritju.

Tudi revidirane družbe ne zaznavajo poročil o inšpekcijskem nadzoru kot ustrezen vir informacij o kvaliteti dela revizijske družbe. J. Michael Cook (CFO magazine, nekdanji CEO revizijske družbe Deloitte) navaja, da je sicer proces izvajanja inšpekcijskih nadzorov s strani PCAOB v osnovi dobro zastavljen in koristen, vendar trenutno še ne daje rezultatov oziroma informacij, ki bi jih uporabniki lahko razumeli in koristno uporabili. Podobno tudi Hodowanitz in Solieri (2006) opozarjata na pomanjkanje preglednosti v poročilih PCAOB. Poudarjata, da PCAOB kot nov nadzorni organ nad revidiranjem še ne uživa potrebnega zaupanja investitorjev in javnosti.

Inšpektorji PCAOB niso hkrati zaposleni v nobeni revizijski družbi, morajo pa imeti vsaj 12 let izkušenj na področju revizije. Izbira jih PCAOB, ne same revizijske družbe (kot je bilo v primeru strokovnega stanovskega nadzora). Kljub temu Palmrose (2006) in ostali avtorji dvomijo, da so strokovne kompetence inšpektorjev PCAOB primerljive z izvajalci strokovnega nadzora. Izvajanje inšpekcijskega nadzora nad revizijskimi družbami zahteva obširna računovodska in revizijska znanja in izkušnje. Zato je Odbor za javni nadzor pri PCAOB (The Public Oversight Board, v nadaljevanju POB) k sodelovanju najprej povabil starejše managerje in revizorje iz različnih revizijskih družb. S tem so pridobili znanja s področja revizije, računovodstva in internih kontrol. Toda ker niso bili zaposleni pri PCAOB in niso popolnoma pretrgali vezi s svojimi revizijskimi družbami, so se pojavili dvomi o njihovi neodvisnosti. Zato je PCAOB zaposlil lastno osebje (inšpektorje), ki pa po mnenju mnogih nima dovolj strokovnih znanj in izkušenj. Na omenjeno dilemo med strokovnostjo izvajalcev nadzora (strokovni nadzor) in neodvisnostjo nadzora (javni oziroma državni nadzor) opozarjajo številni avtorji raziskav (npr. DeFond, 2009).

Izvajanje inšpekcijskega nadzora s strani PCAOB in strokovnega nadzora s strani AICPA ima veliko skupnih značilnosti. Oboji ocenjujejo sisteme zagotavljanja kakovosti znotraj revizijskih družb in kvaliteto opravljenih revizij. Tako inšpekcijski in strokovni nadzor sta vnaprej napovedana, v obeh primeri se izda poročilo o nadzoru, ki je javno dostopno na spletnih straneh PCAOB in AICPA. Medtem ko so vse revizijske družbe podvržene strokovnemu nadzoru vsaj vsake 3 leta, pa se inšpekcijski nadzor nad revizijskimi družbami, ki letno revidirajo več kot 100 računovodskih izkazov javnih družb, izvaja vsako leto, nad ostalimi revizijskimi družbami pa vsake 3 leta.

Poročila o strokovnem nadzoru vsebujejo tudi splošno mnenje o kvaliteti sistema zagotavljanja kakovosti in revidiranja v posamezni revizijski družbi, medtem ko poročila o inšpekcijskem nadzoru vsebujejo samo opis posameznih ugotovljenih slabosti in nepravilnosti. Palmrose (2006, str. 20) zato opozarja, da poročila o inšpekcijskem nadzoru javnosti ne nudijo celotne slike o kakovosti in učinkovitosti dela posamezne revizijske družbe. Število odkritih slabosti je večje pri revizijskih družbah, ki imajo več strank in večji delež »problematičnih« strank. Zato primerjava števila napak ne more biti kazalec kvalitete revidiranja, prav tako pa ne more biti kazalec povprečno število slabosti na eno stranko, saj je delež pregledanih poslov pri večjih revizijskih družbah manjši kot pri manjših družbah. Tako je lahko merilo kakovosti le splošna ocena kakovosti revidiranja in delovanja notranjih sistemov zagotavljanja kakovosti, kar pa poročila PCAOB ne vsebujejo.

Hermanson (2007) po drugi strani ugotavlja, da imajo poročila PCAOB pozitiven vpliv na kvaliteto računovodskih izkazov družb. Med analiziranimi 316 poročili je 22 poročil povzročilo spremembo revidiranih računovodskih izkazov družb, saj so inšpektorji pri nadzoru odkrili pomembne napake pri revidiranju. Prav tako Gunny and Zhang (2007) ugotavljata, da so se prihodki revidiranih družb po opravljenih inšpekcijskih nadzorih PCAOB zmanjšali, medtem ko strokovni nadzor AICPA ni prinesel sprememb računovodskih izkazov revidiranih družb. Tako sta prišla do zaključka, da samo nadzor PCAOB dejansko izboljšuje kvaliteto revidiranih računovodskih poročil družb.

Ob tem je potrebno poudariti, da glavni namen izvajanja inšpekcij s strani PCAOB ni ponuditi uporabna poročila o kvaliteti dela revizijskih družb, ampak zagotoviti višjo kvaliteto revidiranja in revidiranih računovodskih izkazov. To pa je mogoče tudi zato, ker se revizijske družbe zavedajo, da je inšpekcijski nadzor neodvisen in da imajo inšpektorji možnost izrekanja visokih kazni. Zaradi neodvisnosti inšpekcijskega nadzora obstaja večja verjetnost, da bodo nepravilnosti odkrite in strogo kaznovane, zato obstaja možnost, da bodo revizijske družbe bolj motivirane k odpravljanju pomanjkljivosti in napak pri revidiranju računovodskih izkazov (DeFond, 2009).

DeFond tudi opozarja, da dejstvo, da poročila o inšpekcijskem nadzoru ne vplivajo na trg revizijski storitev, ne pomeni, da ne vplivajo na obnašanje revizorjev. Tako Read (2004) opozarja, da je 47 manjših revizijskih družb takoj po sprejetju SOA prenehalo revidirati javne družbe. Kasnejše raziskave so potrdile, da je bil glavni vzrok prav strah pred inšpekcijskimi nadzori s strani PCAOB. To lahko nakazuje, da je že sprejem SOA in ustanovitev PCAOB

sprožil prilagajanje (odpravo pomanjkljivosti) ali umik revizijskih družb, ki bi bile podvržene nadzoru s strani PCAOB.

Ne glede na slabosti izvajanja javnega nadzora s strani PCAOB in inšpekcijskih poročil o nadzoru velja poudariti, da je prihodnost v izboljševanju neodvisnega javnega nadzora in ne v strokovnem nadzoru, ki se je v preteklosti že izkazal kot nezadosten zaradi pomanjkanja neodvisnosti. Strokovni nadzor nad posamezno revizijsko družbo je namreč običajno izvajala druga revizijska družba. Tako DeFond in Francis (2005) opozarjata, da je Deloitte&Touche izdal pozitivno poročilo o nadzoru nad revizijsko družbo Arthur Andersen v decembru 2001. Kmalu zatem pa je Arthur Andersen priznal uničevanje dokumentacije, povezane s primerom Enron, kar jasno kaže, da strokovni nadzor prav zaradi pomanjkanja neodvisnosti ni zadosten za zagotavljanje kvalitete revidiranja. Poleg tega raziskava razkriva tudi, da so se revizijske družbe, ki so od izvajalca strokovnega nadzora prejele manj ugodno poročilo, pogosteje odločile za zamenjavo izvajalca strokovnega nadzora. To dejstvo dodatno potrjuje kritiko, da je strokovni nadzor premalo neodvisen in da ni primerno, da lahko revizijske družbe same izbirajo izvajalca strokovnega nadzora.

Tudi Anantharaman (2004) v svoji študiji ugotavlja, da revizijske družbe, ki tudi same opravljajo strokovni nadzor, prejemajo boljše ocene v poročilih o strokovnem nadzoru kot v poročilih o opravljenem inšpekcijskem nadzoru. Tako naj bi bile nekatere revizijske družbe znane kot specialisti za opravljanje strokovnih nadzorov in poročila o opravljenem strokovnem nadzoru nad njimi so izrazito ugodnejša od poročil PCAOB. Iz tega sledi, da so nekatere revizijske družbe vplivale na ugoden izid strokovnega nadzora z izbiro »prijateljske« revizijske družbe, ki je strokovni nadzor nad njimi opravila. Največje revizijske družbe (»Big Five«) naj bi več let izvajale strokovni nadzor druga nad drugo, pri tem pa naj bi bili stroški strokovnega nadzora v vseh primerih okoli pol milijona dolarjev. Kljub temu, da so bile v tem obdobju revizijske družbe vpletene v znane škandale (Lincoln Savings and Loan, revizor Arthur Young, Baptist Foundation of Arizona, revizor Arthur Andersen, CUC, revizor Ernst & Young in Adelphia Communications, revizor Deloitte&Touche), poročila o strokovnem nadzoru niso opozorila na večje nepravilnosti (Mason, 2005).

PCAOB bi zato v prihodnosti moral vlagati v izobraževanje in usposabljanje svojih inšpektorjev, da bi lahko nadzor opravljali čim bolj strokovno. Prav tako je zelo pomembno, da se izboljša kvaliteta inšpekcijskih poročil in da se vključi tudi splošno mnenje o kvaliteti sistema notranjih kontrol in o kvaliteti opravljenih revizij pri pregledani revizijski družbi. S tem bi tudi javne družbe poročilom PCAOB pripisovale večji pomen, revizijske družbe pa bi bile motivirane, da je inšpekcijsko poročilo čim bolj pozitivno, saj bi to lahko povečalo njihov tržni delež.

Morda bi lahko v vmesnem obdobju, dokler inšpekcijska poročila še ne bi vsebovala dovolj informacij o kakovosti dela revizijskih družb, zahtevali, da so revizijske družbe še vedno podvržene tudi strokovnemu nadzoru s strani AICPA. Tako bi po eni strani poročila o strokovnem nadzoru vsebovala tudi splošno mnenje o kakovosti dela posamezen revizijske družbe in njenem notranjem sistemu obvladovanja kakovosti, hkrati pa bi poročila o inšpekcijskem nadzoru potrdila ugotovitve o strokovnem nadzoru ali odkrivala dodatne

slabosti, ki jih strokovni nadzor ni odkril. V tem primeru bi se povečala tudi neodvisnost samega strokovnega nadzora, saj bi lahko inšpekcijski nadzor odkril nepravilnosti pri strokovnem nadzoru, kar bi slabo vplivalo na ugled izvajalca strokovnega nadzora. Na ta način bi lahko združili prednosti strokovnega nadzora in inšpekcijskega nadzora.

4 Javni nadzor nad revidiranjem v EU

Kot posledica računovodskih škandalov v svetovnem okviru, ki jih revizijski postopki niso uspeli odkriti oziroma preprečiti, je bila v povezavi z ameriškim SOA sprejeta Direktiva o obveznih revizijah.

Prejšnja direktiva iz leta 1984 je določala le pogoje za podeljevanje dovoljenja osebam, odgovornim za opravljanje obvezne revizije. Odsotnost enotnih pravil revidiranja, zlasti pa pomanjkljiv nadzor nad revizorji in revizijskimi družbami so bili glavni razlogi za sprejem nove direktive, ki jo predstavljam v nadaljevanju.

4.1 Direktiva o obveznih revizijah

Direktiva o obveznih revizijah pojasnjuje naloge zakonitih revizorjev. Podrobno razloži nekatera etična načela, kot so poštenost, nepristranskost, poklicna usmerjenost, zaupnost, poslovna skrivnost in splošna odgovornost, ki so pomembne za zagotavljanje njihove strokovnosti in neodvisnosti.

Direktiva vsebuje načela o javnem nadzoru nad revizijsko stroko, določbe, kako zagotoviti kakovosti revizije zunanjim interesnim skupinam in neodvisnosti revizorjev ter kodeks poklicne etike.

Najmanj vsakih šest let je potrebno preveriti zagotavljanje kakovosti revidiranja v posamezni revizijski družbi. Pomembna novost so tudi obvezni revizijski odbori, ki bodo v podjetju skrbeli za sodelovanje z zunanjimi revizorji, revizorjem pa bodo pomagali pri razumevanju poslovanja in vodenja družbe.

Nova evropska direktiva določa delovanje organa za javni nadzor nad revidiranjem kot nadzornega organa nad revizorji in revizijskimi družbami ter uvaja dodatna strokovna merila za nadzor nad kakovostjo dela revizorjev in revizijskih družb. Direktiva določa, da mora biti organ javnega nadzora samostojen, neodvisen od revizorjev in revizijskih družb ter da mora biti tudi neodvisno financiran. Organ javnega nadzora ima pri opravljanju nadzora končno odgovornost za ustrezen javni nadzor.

Direktiva poudarja tudi nujnost uveljavitve najvišjih etičnih standardov pri revidiranju. Revizorji bi morali delovati v skladu s poklicno etiko, ki naj bi zagotavljala ustrezno zastopanje javnega interesa, neoporečnost in nepristranskost, strokovno usposobljenost in primerno skrbnost.

Sistem javnega nadzora bi morale upravljati osebe, ki niso aktivni revizorji, vendar imajo potrebno znanje na področjih obvezne revizije. Ti neaktivni revizorji so lahko strokovnjaki, ki niso bili nikoli povezani s samim poklicem revizorja, ali bivši revizorji.

Da se okrepi neodvisnost revizorjev, se morajo ključni revizijski partnerji, ki opravljajo revizijo določene družbe, izmenjevati. Za organizacijo izmenjave morajo države članice predpisati zamenjavo enega ali več ključnih revizijskih partnerjev, ki imajo opravka z revidiranim subjektom, pri čemer revizijskemu podjetju, s katerim so povezani ključni revizijski partnerji, omogočijo, da je še naprej zakoniti revizor tega subjekta.

Pomembnejši cilji te direktive o obveznih revizijah so (Direktiva 2006/43/ES, odstavek 32):

- da se uporablja en sklop mednarodnih revizijskih standardov
- posodobitev zahtev o izobrazbi,
- opredelitev poklicne etike ter
- tehnična izvedba sodelovanja med pristojnimi organi držav članic in med temi organi in organi tretjih držav

4.1.1 Sistem zagotavljanja kakovosti in javnega nadzora

Države članice EU morajo poskrbeti za ustrezen sistem zagotavljanja kakovosti opravljenih revizij, ki mora izpolnjevati naslednja merila (Direktiva 2006/43/ES, člen 29):

- 1) sistem zagotavljanja kakovosti mora biti neodvisen od pregledovanih zakonitih revizorjev in revizijskih podjetij ter je predmet javnega nadzora
- 2) financiranje sistema zagotavljanja kakovosti je varno in brez vpliva zakonitih revizorjev
- 3) osebe, ki izvajajo preglede zagotavljanja kakovosti, imajo ustrezno strokovno izobrazbo in izkušnje na področju obvezne revizije in računovodskega poročanja v povezavi s posebnim usposabljanjem za preglede zagotavljanja kakovosti
- 4) izbira ocenjevalcev za pregled zagotavljanja kakovosti mora biti izvedena tako, da preprečuje navzkrižje interesov med ocenjevalci in zakonitim revizorjem
- 5) pregled zagotavljanja kakovosti, podprt z ustrezno preiskavo izbranih revizijskih arhivov, vključuje oceno skladnosti z uporabljenimi revizijskimi standardi in zahtevami za neodvisnost, oceno količine in kakovosti porabljenih sredstev, zaračunanih plačil za revizijske storitve in sistema notranjega obvladovanja kakovosti v revizijskem podjetju
- 6) po pregledu zagotavljanja kakovosti se sestavi poročilo z glavnimi ugotovitvami
- 7) pregled zagotavljanja kakovosti se izvaja vsaj vsakih šest let
- 8) skupni rezultati sistema zagotavljanja kakovosti so objavljeni enkrat letno
- 9) zakoniti revizor ali revizijsko podjetje v razumnem obdobju začne upoštevati priporočila pregledov kakovosti

Sistem javnega nadzora za zakonite revizorje mora izpolnjevati naslednja načela (Direktiva 2006/43/ES, člen 32):

- 1) Vsi zakoniti revizorji in revizijska podjetja so predmet javnega nadzora.
- 2) Sistem javnega nadzora upravljajo neaktivni revizorji, ki imajo ustrezno znanje na področjih, povezanih z obvezno revizijo.
- 3) Sistem javnega nadzora ima končno odgovornost za nadzor nad podelitvijo dovoljenj in registracijo zakonitih revizorjev in revizijskih družb, sprejemom etičnih poklicnih standardov, standardov obvladovanja kakovosti znotraj revizijskih podjetij in revizijskih standardov ter stalnim izobraževanjem, zagotavljanjem kakovosti revidiranja in disciplinskimi sistemi.
- 4) Sistem javnega nadzora ima pravico, da po potrebi opravi preiskave zakonitih revizorjev in revizijskih podjetij, ter pravico, da ustrezno ukrepa.
- 5) Sistem javnega nadzora je pregleden. To vključuje objavo letnih načrtov dela in poročil o delu.
- 6) Sistem javnega nadzora je ustrezno financiran. Financiranje je varno in brez vsakega čezmernega vpliva zakonitih revizorjev.

Za izvajanje nalog javnega nadzora se lahko določi eden ali več pristojnih organov, o vseh pa mora država članica EU obvestiti Evropsko komisijo. Organi morajo biti organizirani tako, da ne pride do navzkrižja interesov.

Potrebno je zagotoviti strokovnost in neodvisnost izvajalcev nadzora. Priporočljivo je, da v organih javnega nadzora sodelujejo strokovnjaki s področja revizije, računovodstva in financ, ki ne opravljajo revizorskega dela, ter tudi predstavniki širše javnosti.

Zelo pomembno je tudi kadrovanje oziroma imenovanje članov organa javnega nadzora. Sistem imenovanja mora biti pregleden in neodvisen, temeljiti pa mora na sposobnostih, znanju, izkušnjah in motivaciji tistih, ki želijo to delo opravljati. Organi javnega nadzora nad revizorji so v službi javnosti, zato morajo tudi delovati v tej smeri, saj je cilj povrniti in obdržati zaupanje v revizijo. Zato je potrebna tudi transparentnost delovanja organa javnega nadzora, kar zahteva izdajanje letnih načrtov pregledov poslovanja in poročil o opravljenih nadzorih (Communication from the Commission to the Council and the European Parliament – Reinforcing the statutory audit in the EU, 2003, str. 8). Prav tako je pomemben ustrezen in neodvisen vir financiranja (vir ne sme biti samo eden – npr. revizijska stroka).

Če povzamemo, je za sistem javnega nadzora ključno, da je neodvisen od aktivnih zakonitih revizorjev, da so vsi zakoniti revizorji in revizijska podjetja podvrženi javnemu nadzoru in da so osebe, ki izvajajo sam nadzor kakovosti revizijskega dela, ustrezno strokovno usposobljene ter povsem neodvisne od revizorjev, nad katerimi izvajajo nadzor kakovosti. Pomembno je tudi ustrezno imenovanje članov organov javnega nadzora ter neodvisen vir financiranja.

Države članice morajo v zvezi z javnim nadzorom upoštevati t.i. načelo ureditve in nadzora domače države, ki pravi, da nadzor opravlja država, v kateri je revizor ali revizijska družba registriran, ne glede na to, v kateri državi dejansko deluje. Pristojni organi javnega nadzora morajo med seboj sodelovati, posebej z izmenjavo podatkov in informacij. To je še posebej pomembno, kadar gre za preiskave v zvezi z opravljanjem obveznih revizij. Izmenjani podatki in informacije veljajo za poslovno skrivnost. Za vse sedanje in bivše zaposlene velja obveznost varovanja poslovne skrivnosti. Podatki in informacije, ki so pridobljeni s sodelovanjem med pristojnimi organi držav članic, se lahko uporabijo samo za namene opravljanja nalog javnega nadzora v skladu z Direktivo o obveznih revizijah ter za upravne in sodne postopke, povezane s tem delom.

Zaradi velikega pomena, ki ga z Direktivo o obveznih revizijah dobiva javni nadzor nad revidiranjem v EU, je Evropska komisija v Uradnem listu Evropske unije 16. decembra 2005 objavila svojo odločitev o ustanovitvi skupine strokovnjakov, imenovane Evropska skupina revizorskih nadzorstvenih organov (European Group of Auditors' Oversight Bodies – EGAOB).

Glavna naloga skupine je vzpostaviti učinkovito koordinacijo med posameznimi sistemi javnega nadziranja v državah članicah, lahko pa tudi nudi pomoč Komisiji pri pripravi različnih meril za implementacijo Direktive o obveznih revizijah ter pri zadevah, povezanih s sodelovanjem med organi javnega nadzora držav članic.

Glavne naloge EGAOB so (Setting up a group of experts to advise the Commission and to facilitate cooperation between public oversight systems for statutory auditors and audit firms, 2005, stran 38):

- 1) olajšati sodelovanje med sistemi javnega nadzora držav članic in uveljaviti sistem dobre prakse pri ustanavljanju in delovanju teh organov javnega nadzora
- 2) prispevati k ovrednotenju sistemov javnega nadzora tretjih držav in k mednarodnemu sodelovanju teh sistemov med članicami in tretjimi državami ter
- 3) prispevati k preverjanju mednarodnih revizijskih standardov, vključno s procesom njihove vestne izdelave, s ciljem njihove adaptacije na ravni celotne skupnosti

EGAOB naj bi sestavljali visoki predstavniki organov javnega nadzora posameznih držav članic. Ti za svoje delovanje niso plačani, stroške pa jim krije Evropska komisija. Pri tem vsaka država članica imenuje enega predstavnika, ki mora biti neaktivni revizor. Skupini predseduje Evropska komisija, ki se mora po sestankih z EGAOB posvetovati o pogovorih na sestankih s tržnimi igralci, potrošniki, revizijsko stroko in končnimi uporabniki.

Potrebno je zagotoviti, da EGAOB ni dodatna raven nadzora, ampak je njena vloga koordinacijska in svetovalna. Člani EGAOB, ki so vključeni v organe javnega nadzora v

posameznih državah članicah, naj bi izmenjavali izkušnje in si med seboj svetovali glede praktičnih težav in morebitnih izboljšav sistemov javnega nadzora. Izvajanje javnega nadzora pa naj ostane v rokah posameznih držav članic, saj naj bi bilo to učinkovitejše zaradi različne zakonodaje na področju javnega nadzora in kazenskega prava ter jezikovnih ovir.

4.1.2 Revizijska komisija

Vsi subjekti javnega interesa imajo revizijsko komisijo (podobno kot v ZDA). Vsaj en član revizijske komisije mora biti neodvisen in usposobljen za računovodstvo ali revizijo. Naloge revizijske komisije so spremljanje postopka računovodskega poročanja, spremljanje učinkovitosti notranjega kontroliranja in notranje revizije ter spremljanje obvezne revizije letnih računovodskih izkazov in neodvisnosti zakonitega revizorja, zlasti morebitno opravljanje dodatnih storitev revidirani družbi (Direktiva 2006/43/ES, člen 41).

Predlog upravnega ali nadzornega telesa za imenovanje zakonitega revizorja temelji na priporočilu revizijske komisije. Zakoniti revizor ali revizijsko podjetje obvešča revizijsko komisijo o ključnih zadevah v zvezi z obvezno revizijo, zlasti o pomembnih pomanjkljivostih notranje kontrole.

Zakoniti revizorji, ki opravljajo obvezne revizije subjektov javnega interesa, morajo revizijski komisiji vsako leto pisno potrditi svojo neodvisnost, razkriti opravljene dodatne storitve ter razpravljati s komisijo o nevarnosti za njihovo neodvisnost ter o ustreznih varovalih pred ogrožanjem neodvisnosti (Direktiva 2006/43/ES, člen 42). Menim, da je vloga revizijske komisije zelo pomembna, saj za razliko od revizorja družbe lahko spremlja računovodsko poročanje družbe vse leto in lažje zazna morebitne nepravilnosti. Poleg tega ima pomembno vlogo tudi pri nadzoru nad izborom in neodvisnostjo zunanjega revizorja in je lahko glede tega v veliko pomoč organu javnega nadzora, saj bistveno bolje pozna samo podjetje in lahko prej odkrije morebitne povezave, ki ogrožajo neodvisnost zunanjega revizorja.

4.1.3 Sodelovanje nadzornih organov

Zapletenost revizij mednarodnih skupin podjetij zahteva dobro sodelovanje pristojnih organov držav članic in tistih v tretjih državah. Zato bi morale države članice pristojnim organom tretjih držav prek pristojnih nacionalnih organov zagotoviti dostop do revizijskih delovnih papirjev in drugih dokumentov. Da se zaščitijo pravice prizadetih strank ter da se hkrati olajša dostop do teh papirjev in dokumentov, bi morale države članice pristojnim organom tretjih držav, ki prejmejo soglasje nacionalnih pristojnih organov, omogočiti neposredni dostop.

Pristojni organi držav, odgovorni za podelitev dovoljenj, registracijo, zagotavljanje kakovosti, inšpekcijo in disciplino, medsebojno sodelujejo, kadar je to zaradi izvajanja nadzora potrebno. Še zlasti si pristojni organi izmenjujejo podatke in sodelujejo v preiskavah, povezanih z izvedbo obveznih revizij.

4.1.4 Strokovna usposobljenost zakonitih revizorjev

Fizični osebi se lahko dovoli opravljanje obvezne revizije le, če je po pridobitvi izobrazbe, ustrezne za vpis na univerzitetno ali enakovredno raven, zaključila tečaj teoretičnega usposabljanja, opravila praktično usposabljanje in opravila izpit o strokovni usposobljenosti, ki je enakovreden zaključnemu izpitu na univerzitetni ali enakovredni ravni, ki ga organizira ali priznava zadevna država članica.

Obvezna revizija zahteva ustrezno znanje na področjih, kot so pravo družb, davčno in socialno pravo, računovodstvo in revizija ter druga področja, zato bi morali zakoniti revizorji redno nadgrajevati znanja iz teh področij. Izpit o strokovni usposobljenosti zagotavlja potrebno raven teoretičnega znanja pri predmetih, ki so pomembni za obvezno revizijo, in sposobnost uporabe tega znanja v praksi. Vsaj del tega izpita je pisen.

Za zagotovitev sposobnosti uporabe teoretičnega znanja v praksi, katere preskus je vključen v izpit, opravi kandidat najmanj triletno praktično usposabljanje na področjih, ki med drugim zajemajo revidiranje letnih, konsolidiranih ali podobnih računovodskih izkazov. Vsaj dve tretjini praktičnega usposabljanja se opravita pri zakonitem revizorju ali revizijskem podjetju z dovoljenjem katere koli države članice.

Zakoniti revizorji so zavezani k udeležbi v ustreznih programih stalnega izobraževanja za ohranitev teoretičnega in strokovnega znanja ter vrednot na ustrezno visoki ravni.

Direktiva zahteva javni register zakonitih revizorjev in revizijskih družb z določenimi ustreznimi podatki (registracijska številka, kontakti, kapitalske povezave, delničarji revizijske družbe, zaposleni v revizijski družbi itd).

Države članice EU morajo zagotoviti, da so vsi zakoniti revizorji in revizijska podjetja zavezani načelom poklicne etike, ki pokrivajo vsaj njihovo delovanje v javnem interesu, njihovo neoporečnost in nepristranskost ter njihovo strokovno usposobljenost in potrebno skrbnost.

4.1.5 Neodvisnost in nepristranskost revizorjev

Zakoniti revizor ali revizijsko podjetje ne opravi obvezne revizije, če obstaja kakršen koli posredni ali neposredni finančni, poslovni, zaposlitveni ali drugi odnos, vključno z opravljanjem dodatnih nerevizijskih storitev, med zakonitim revizorjem in revidiranim subjektom, na osnovi katerega bi bila neodvisnost zakonitega revizorja ogrožena.

Revidirani subjekt lahko razreši revizijsko družbo (ali revizorja) samo iz utemeljenih razlogov. O tem obvesti organ, zadolžen za javni nadzor, in ustrezno pojasni razloge za

razrešitev. Različna mnenja o računovodskih obravnava ali revizijskih postopkih niso utemeljeni razlogi za razrešitev.

Ključni revizijski partner, odgovoren za izvajanje obveznih revizij, se menja pri posameznem revizijskem poslu najpozneje po sedmih letih od datuma imenovanja in se mu dovoli, da ponovno sodeluje pri reviziji po najmanj dveh letih.

Zakonitemu revizorju, ki izvaja obvezno revizijo v imenu revizijskega podjetja, ni dovoljeno prevzeti pomembnega vodstvenega položaja v revidiranem subjektu pred pretekom najmanj dveh let po tem, ko je prenehal sodelovati pri revizijskem poslu kot zakoniti revizor.

4.1.6 Odgovornost revizorja in sankcije

Direktiva določa, da se zakonitemu revizorju ali revizijskemu podjetju dovoljenje odvzame, če je bil ugled te osebe ali podjetja resno ogrožen. Zakoniti revizorji morajo obvezne revizije opravljati v skladu z mednarodnimi revizijskimi standardi. Pri obveznih revizijah konsolidiranih računovodskih izkazov skupine podjetij revizor skupine nosi polno odgovornost za revizijsko poročilo. Revizor skupine izvede pregled revizijskega dela in hrani dokumentacijo, ki omogoča, da lahko pristojni organ ustrezno pregleda delo revizorja skupine.

Zakoniti revizorji in revizijska podjetja, ki izvajajo obvezno revizijo subjektov javnega interesa, morajo v treh mesecih po koncu vsakega poslovnega leta na svojih spletnih straneh objaviti letno pregledno poročilo. Poročilo vsebuje opis pravne strukture in lastništva družbe, opis mreže, ki ji družba pripada, opis upravne strukture, opis sistema notranjega obvladovanja kakovosti, navedbo, kdaj je bil opravljen zadnji pregled zagotavljanja kakovosti, seznam revidiranih subjektov javnega interesa, za katere je bila v zadnjem letu opravljena obvezna revizija, izjavo o postopkih zagotavljanja neodvisnosti, opis politike stalnega izobraževanja zakonitih revizorjev in pomembne finančne podatke. Omenjeno poročilo organom nadzora nad revidiranjem omogoča lažje izvajanje nadzora in lažje odločanje o izvedbi kontrole zagotavljanja kakovosti revidiranja v posamezni revizijski družbi.

4.2 Javni nadzor nad revidiranjem v nekaterih državah članicah EU

V tem poglavju opisujem sistem javnega nadzora nad revidiranjem v Nemčiji, na Nizozemskem, na Švedskem, v Veliki Britaniji in na Irskem. S tem prikažem ureditve, kjer se javni nadzor izvaja večinoma neposredno, ter ureditve, kjer se izvaja posredno. Pri neposrednem načinu neodvisni javni nadzorni organ večinoma sam izvaja kontrole sistemov zagotavljanja kakovosti in opravljene revizijske posle v posameznih revizijskih družbah (Nizozemska, Velika Britanija, Irska). Pri posrednem načinu pa javni nadzorni organ nadzira revizijske institucije (zbornice, inštituti), ki izvajajo nadzor kakovosti revidiranja neposredno na prvi stopnji (npr. Nemčija).

4.2.1 Nemčija

V Nemčiji je od 1.1.2005 za javni nadzor nad Zbornico revizorjev (Wirtschaftsprüferkammer, WPK) odgovoren Odbor za javni nadzor (Abschlussprüferaufsichtskommission – APAK oziroma Auditor Oversight Commission – AOC). AOC je bil ustanovljen v skladu z Zakonom o javnih revizorjih iz leta 2004 (Abstract of the German Public Accountant Act, 2006).

WPK je pod državnim nadzorom, saj je za njeno delovanje pristojno Zvezno ministrstvo za gospodarstvo in delo. Poleg tega pa javni nadzor nad njo izvaja tudi AOC. WPK je pravna oseba javnega prava, zakoniti revizorji pa so njeni obvezni člani. Revizijska stroka, ki je združena v revizijski zbornici, v AOC nima svojih predstavnikov.

AOC je državni organ, imenovan s strani Vlade, njegov proračun odobri Zvezno ministrstvo za gospodarstvo in delo, ki ta organ tudi nadzira. Odbor ima 6 do 10 članov, ki jih ministrstvo imenuje za dobo štirih let, znotraj odbora pa člani sami izvolijo predsednika in njegovega namestnika. Člani Odbora 5 let pred imenovanjem ne smejo biti člani revizijske zbornice, kar zagotavlja, da niso aktivni revizorji, morajo pa biti strokovnjaki iz področja financ, revizije, računovodstva, ekonomije ali prava (Abstract of the German Public Accountant Act, 2006).

Zagotavljanje kakovosti je urejeno kot t.i. »peer review« sistem. Zunanje zagotavljanje kakovosti dejansko izvajajo registrirani revizorji pod okriljem WPK. V okviru WPK je ustanovljena Komisija za zagotavljanje kakovosti, ki izvaja tudi registracijo izvajalcev pregleda zagotavljanja kakovosti in skrbi za sprejem poročil o izvedenih nadzorih. AOC nadzoruje procese nadzora, daje priporočila in konec leta izda končno poročilo o opravljenih nalogah (Šulc, 2006, str. 27).

AOC lahko zahteva kakršne koli informacije o poteku procesa zagotavljanja kakovosti od revizijske zbornice ali revizorja, ki mu je bil zaupan celotni proces preverjanja kakovosti. Člani AOC lahko sodelujejo na sestankih in pri delu zbornice. AOC lahko v ponovnem nadzoru zamenja odločitev zbornice in izda navodilo za razveljavitev njenih odločitev. Pri tem delu lahko AOC uporablja tudi storitve zunanjih strokovnjakov. AOC prevzema končno odgovornost na vseh področjih javnega nadzora (Abstract of the German Public Accountant Act, 2006).

Delo AOC v celoti financirajo obvezne dajatve, ki jih plačujejo vsi javni revizorji in revizijske hiše v Nemčiji na podlagi letnega proračuna, ki ga pripravi Zvezno ministrstvo za gospodarske zadeve in delo. Neodvisnost financiranja je zagotovljena s tem, da revizijska stroka ne sodeluje pri pripravi proračuna in določanju višine obveznih dajatev (Abstract of the German Public Accountant Act, 2006).

Na področju disciplinskega nadzora revizorjev obstaja še en element javnega nadzora. To je posebni oddelek kazenskega sodišča, ki sankcionira težje kršitve strokovnih pravil pri

opravljanju obveznih revizij, medtem ko manjše kršitve raziskuje in sankcionira WPK pod javnim nadzorom AOC (Šulc, 2006, str. 28).

4.2.2 Nizozemska

Na Nizozemskem je z Zakonom o nadzoru revizijskih družb (Supervision of Auditors Organizations Act) leta 2005 izvajanje javnega nadzora prišlo pod okrilje Urada za finančne trge (Authority for the Financial Markets – AFM). AFM je bil že pred tem pristojen za nadzor nad delovanjem finančnih trgov, od leta 2005 pa skrbi še za nadzor nad revizijsko stroko. Cilj nadzora nad revizijsko stroko je povečanje zaupanja v delo revizorjev in v revidirana letna poročila.

Zakon o nadzoru revizijskih družb uvaja obvezno pridobitev licence za opravljanje zakonskih revizij ter zahteva upoštevanje novih standardov, ki vključujejo ukrepe za zagotavljanje kakovosti delovanja revizijskih družb, zagotavljanje celovitosti revizijskih postopkov, neodvisnosti, zanesljivosti in strokovnosti revizijskih družb ter zagotavljanje transparentnosti revizorjevega poročila (Supervision of Auditors Organisations Act, 2005). Urad za finančne trge spada pod okrilje ministrstva za finance. Člane upravnega odbora imenuje minister za finance.

Pojavlja se vprašanje, kako je bil nadzor nad delom revizijskih družb urejen pred sprejetjem Zakona o nadzoru revizijskih družb, saj šele ta zakon zakonsko opredeljuje neodvisnost revizorja, zagotavljanje kakovosti delovanja revizijskih družb, obvezno pridobitev licence itn. Prav tako ni sodelovanja z obema institucijama revizijske stroke (NIVRA in NOVAA). Ti dve instituciji skrbita za registracijo revizorjev in revizijskih družb ter za sprejem pravil stroke, ki pa jih mora potrditi tudi ministrstvo za finance. Javni nadzor na Nizozemskem se tako izvaja neposredno nad revizorji in revizijski družbami, podobno kot je praksa v ZDA.

4.2.3 Švedska

Javni nadzor na Švedskem je urejen z Zakonom o revizorjih, inštitucija, ki skrbi za javni nadzor, pa je Nadzorni odbor revizorjev (The Supervisory Authority of Public Accountants). Nadzorni odbor je vladna služba, ki izvaja preizkuse znanj za poklic pooblaščenega revizorja in potrjenih revizorjev ter skrbi za nadzor nad njihovim delovanjem.

Zakon o revizorjih (Revisorslag, 2006) opredeljuje naslednje naloge Nadzornega odbora:

- 1) nadzor nad delovanjem revizorjev in revizijskih družb
- 2) izdajanje dovoljenj in registracija revizorjev in revizijskih družb
- 3) disciplinsko ukrepanje (opomin, odvzem dovoljenja, denarna kazen)
- 4) nadzor nad oblikovanjem in sprejemanjem etičnih in strokovnih standardov

Na Švedskem že več let obstajata tudi inštituciji, ki skrbita za oblikovanje in sprejemanje standardov na področju revizije in poklicne etike revizorja. To sta Inštitut za pooblaščenec in

potrjene revizorje in Švedski potrjeni revizorji, ki sta se leta 2006 združili. Odgovorni sta za izvajanje kontrole zagotavljanja kakovosti pri svojih članih, nadzor nad njunim zagotavljanjem kakovosti pa izvaja Nadzorni odbor. Sredstva za financiranje pridobi Nadzorni odbor z letnimi članarinami in pristojbinami za opravljanje nadzora s strani revizorjev in revizijskih družb. Višino članarine in pristojbine določa vlada, tako da revizorji ne morejo vplivati na financiranje nadzornega organa (Šulc, 2006, str. 30).

4.2.4 Velika Britanija

V Veliki Britaniji so leta 2004 ustanovili Svet za računovodsko poročanje (The Financial Reporting Council – FRC). FRC je neodvisni organ za regulacijo korporacijskega upravljanja in poročanja. Njegov cilj je »povečati zaupanje v korporacijsko poročanje in upravljanje« (Regulatory Strategy (Version 2), 2005, str. 2). To želi doseči z zagovarjanjem visoko kakovostnega korporacijskega poročanja in revidiranja, visokih standardov na področju korporacijskega upravljanja ter s pospeševanjem celovitosti, transparentnosti in sposobnosti računovodske in revizijske stroke. Zagotoviti želi tudi učinkovito delovanje samega odbora kot enotnega in neodvisnega regulatorja.

FRC izvaja naslednje dejavnosti (Regulatory Strategy, 2005, str. 2):

- 1) oblikovanje, uveljavitev in nadzor računovodskih in revizijskih standardov
- 2) zakonski nadzor in regulacija revizorjev
- 3) vzpostavljanje visokih standardov korporacijskega upravljanja
- 4) nadzor nad regulacijskim delovanjem strokovnih računovodskih in aktuarskih organov
- 5) upravljanje neodvisne preiskovalne in disciplinske sheme za primere v interesu javnosti

FRC deluje pod okriljem vlade, pristojnosti za ukrepanje pa pridobi s strani parlamenta. FRC sestavljajo uprava (Board od FRC Ltd.), svet in operativni organi. Člane uprave imenuje Ministrstvo za trgovino in industrijo, njihove naloge pa so postaviti strategijo, cilje in prioritete, določiti proračun, nadzorovati financiranje in izdatke proračuna, določiti sestanke s svetom, vrhovnim managementom in operativnimi telesi, nadzorovati opravljene naloge operativnih teles skozi poročila, nadzorovati delovanje strokovnih kadrov, katerih naloga je nuditi pomoč operativnim telesom in svetu, zagotoviti transparentnost in kakovost delovanja vseh členov, potrditi strukturne spremembe v FRC ter vsako leto pripraviti oceno možnih tveganj in doseganja postavljenega cilja FRC.

Svet FRC ima lahko do 30 članov, vključujoč direktorje FRC in predsednike operativnih teles. Nadzoruje delovanje vseh členov organizacije skozi letna poročila in svetuje glede proračuna, financiranja, strategije ipd.

Naloge operativnih teles so odločanje o zadevah na podlagi Strategije regulacije (Regulatory Strategy, 2005) ter Načrta & Proračuna (Plan & Budget, 2005) za tekoče leto. Paziti morajo

na tveganja, ki bi lahko zmanjšala zaupanje v korporacijsko poročanje in upravljanje, imeti morajo sestanke z delovnimi skupinami in komiteji o njihovem delovanju ter podati letno oceno njihovega delovanja.

FRC je razdeljen na 5 operativnih teles, vsako od njih skrbi za določeno področje, kjer sledi cilju povečanja zaupanja investitorjev in javnosti v delovanje podjetij. Ta operativna telesa so:

- 1) Odbor za računovodske standarde (Accounting Standards Board – ASB)
- 2) Odbor za revizijsko prakso (Auditing Practices Board – APB)
- 3) Odbor za aktuarske standarde (The Board for Actuarial Standards – BAS)
- 4) Odbor za strokovni nadzor (Professional Oversight Board – POB)
- 5) Odbor za oceno računovodskega poročanja (Financial Reporting Review Panel – FRRP)
- 6) Odbor za računovodsko preiskovanje in disciplino (Accountancy Investigation & Discipline Board – AIDB)

Odbor za računovodske standarde (ASB) je zadolžen za področje računovodskega poročanja, zato dopolnjuje računovodske standarde in izdaja nove. Odbor za revizijsko prakso (APB) pa deluje na področju zunanje revizije. APB postavlja standarde revidiranja, izdaja smernice za njihovo implementacijo, postavlja standarde na področju poslovanja zagotovil, postavlja etične standarde glede neodvisnosti, objektivnosti in integritete zunanjih revizorjev, sponzorira raziskovalne dejavnosti na področju revizije in deluje kot pospeševalec razumevanja vloge zunanjega revizorja doma in po svetu.

Funkcijo javnega nadzora opravlja **Odbor za strokovni nadzor (POB)**. Njegova glavna naloga je utrditi zaupanje v računovodsko poročanje in korporacijsko upravljanje. To naj bi zagotovili z večjo preglednostjo in neodvisnostjo nadzornih organov revizije ter računovodske in aktuarske stroke (Regulatory Strategy, 2006).

POB deluje na štirih področjih (Regulatory Strategy, 2006):

- 1) kot neodvisen organ nadzoruje institucije, ki opravljajo nadzor nad revizorji in revizijskimi družbami
- 2) spremlja kakovost revizije v družbah, katerih vrednostni papirji kotirajo na borzi, in v gospodarsko pomembnih družbah
- 3) kot neodvisen organ nadzoruje institucije, ki opravljajo nadzor nad računovodsko stroko
- 4) kot neodvisen organ nadzoruje institucije, ki nadzirajo izvajalce aktuarskih storitev

Delovanje POB je zakonsko opredeljeno v Zakonu o reviziji, preiskavah in javnih podjetjih iz leta 2004 (Companies (Audit, Investigations and Community Enterprise) Act 2004) in v Zakonu o podjetjih iz leta 1989 (Companies Act 1989).

Z vidika javnega nadzora nad revidiranjem je pomembna predvsem prva dejavnost POB. Pri neodvisnem nadzoru revizijskih institucij POB daje pooblastila strokovnim institucijam, da lahko nadzorujejo svojo stroko in jim podelijo licence za opravljanje poslov revizije. Ta pooblastila lahko POB tudi odvzame. Naloge in pooblastila POB pa zajemajo tudi opravljanje neodvisnega nadzora nad izvajanjem stalnega izobraževanja, upoštevanjem etičnih načel in izvajanjem disciplinskih ukrepov. Znotraj POB pa je oblikovana tudi **Enota za inšpekcijo revizije** (Audit Inspection Unit – AIU). AIU opravlja nadzor nad revizijo vseh družb, ki kotirajo na borzi, ter ostalih družb javnega pomena.

FRC del sredstev pridobi od računovodske in revizijske stroke, del od poslovnega sveta (podjetij, ki kotirajo na borzi) in del od vlade. Za pokritje stroškov AIU pridobi sredstva od tistih revizijskih institucij, pri katerih so pregledane revizijske družbe registrirane.

Če na kratko povzamem, v Veliki Britaniji obstaja nadzorni organ, imenovan FRC (Svet za računovodsko poročanje), v katerem eno od izvršilnih teles (POB, Odbor za strokovni nadzor) izvaja neodvisen nadzor nad nadzornimi institucijami revizijske stroke. POB izda dovoljenje revizijski instituciji, da opravlja nadzor nad svojo stroko, jo nadzoruje (zahteva določene informacije), lahko pa ji tudi odvzame dovoljenje. Poleg tega je znotraj POB oblikovana tudi Enota za inšpekcijo revizije, ki opravlja neposredni nadzor nad revizijami družb, ki kotirajo na borzi, in ostalih družb javnega pomena.

Zelo podobno kot v Veliki Britaniji je urejen tudi **javni nadzor na Irskem**. Javni nadzor nad revizorji in revizijskimi družbami izvaja Irski nadzorni urad za revizijo in računovodstvo (Irish Auditing and Accounting Supervisory Authority – IAASA). Urad je bil ustanovljen na podlagi Zakona o reviziji in računovodstvu podjetij iz leta 2003 (Companies (Auditing and Accounting Act), 2003). Funkcije Urada so zelo podobne britanskemu FRC.

4.2.5 Glavne značilnosti ureditve javnega nadzora nad revidiranjem v EU

Javni nadzor nad revidiranjem je v državah EU urejen predvsem na 2 načina, ki ju dovoljuje tudi Direktiva o obveznih revizijah. Pri prvem načinu nadzor nad revizorji in revizijskimi družbami (nadzor nad sistemi zagotavljanja kakovosti in nad opravljenimi revizijami) na prvi stopnji vrši revizijska stroka (revizijske zbornice in inštituti), ki pa je pod nadzorom neodvisnega javnega organa, ki ima končno odgovornost za izvajanje javnega nadzora. Organ javnega nadzora lahko od revizijskih institucij zahteva vse potrebne podatke za izvajanje javnega nadzora, lahko zavrne ali spremeni sklepe revizijske institucije oziroma jih pošlje v ponovno obravnavo. Poleg tega ima možnost, da tudi sam opravi nadzor v posamezni revizijski družbi. Primer takšne ureditve javnega nadzora je Nemčija.

Drug način je neposredno izvajanje javnega nadzora nad revizorji in revizijskimi družbami. Tako je urejen sistem nadzora na Nizozemskem, kjer organ javnega nadzora (AFM) sam izvaja nadzor neposredno nad revizorji in revizijskimi družbami, podobno kot v ZDA, in ne omenja sodelovanja z revizijskimi institucijami. V Veliki Britaniji se javni nadzor nad

revidiranjem borznih družb in družb javnega pomena izvaja neposredno, nadzor nad revidiranjem drugih družb pa posredno s podeljevanjem licenc za nadzor strokovnim institucijam. Sam menim, da je dolgoročno boljša možnost neposredno izvajanje nadzora nad revidiranjem, ki je povsem neodvisno od stroke. Ob tem se lahko pojavi problem pri zagotavljanju izvajalcev nadzora, ki bodo imeli dovolj strokovnega znanja in izkušenj ter bodo hkrati neodvisni od stroke, zato je potrebno vzpostaviti tudi ustrezen sistem izobraževanja in usposabljanja izvajalcev nadzora.

5 Javni nadzor nad revidiranjem v Sloveniji

V tem poglavju predstavljam zgodovino zakonske ureditve revidiranja in nadzora nad revidiranjem v Sloveniji in sedanjo ureditev po novem Zakonu o revidiranju (ZRev-2), sprejetem junija 2008. Predstavljam Slovenski inštitut za revizijo, ki je do uveljavitve novega zakona skrbel za nadzor nad revizijsko stroko, sprejemanje standardov in načel, strokovno izobraževanje in izdajanje dovoljenj za opravljanje revizijskih storitev. Predstavljam tudi sistem izvajanja nadzora nad kakovostjo revidiranja v Sloveniji.

V drugem delu predstavljam ureditev javnega nadzora nad revidiranjem po sprejetju novega zakona, s katerim je ustanovljena Agencija za javni nadzor. Agencija je po novem zakonu odgovorna za javni nadzor nad revidiranjem, ki ga na prvi stopnji še vedno izvaja Inštitut (oziroma Revizijski svet), vendar pod nadzorom Agencije. Na koncu dodajam svoje mnenje o trenutni ureditvi in o razvoju javnega nadzora nad revidiranjem v prihodnosti.

5.1 Zgodovina ureditve revidiranja v Sloveniji in ZRev-1

Prvi **Zakon o revidiranju** je bil v Sloveniji sprejet leta 1993 (ZRev, 1993) z namenom, da uredi revidiranje računovodskih izkazov pravnih oseb s sedežem v Republiki Sloveniji. Pred vstopom Slovenije v Evropsko unijo je ta zakon nadomestil novi Zakon o revidiranju (ZRev-1, 2001), ki je podrobneje uredil posamezna področja in se v celoti uskladi z osmo direktivo sveta Evrope z dne 10. aprila 1984 (84/253/EGS; Uradni list Evropskih skupnosti, št. L 126/20 z dne 12.5.1984). Glede na prisotne nevarnosti nasprotij interesov zaradi majhnosti slovenskega prostora je ZRev-1 številna področja uredil podrobneje, kot je to zahtevala Osmo direktiva.

V Sloveniji je nadzor nad revizorji in revizijskimi družbami od leta 1994 do sprejema ZRev-2 v juniju 2008 izvajal **Inštitut za revizijo**. Ustanovljen je bil 11. januarja 1994. Podlago za njegovo ustanovitev je predstavljal zakon o revidiranju, sprejet julija 1993, ki je za ustanovitelja Inštituta postavil Zvezo računovodij, finančnikov in revizorjev Slovenije. Kmalu po ustanovitvi so bili sprejeti prvi temeljni akti, ki so urejali delovanje revizijske stroke v Sloveniji, kot na primer kodeks poklicne etike zunanjega revizorja, temeljna revizijska načela, navodila za delovanje revizijskih družb in drugi. Inštitut med drugim objavlja slovenske računovodske standarde in standarde revidiranja ter določa potrebna znanja in izkušnje za pridobitev naziva pooblaščen revizor.

Sistem nadzora nad revizorji in revizijskimi družbami je zagotavljal **Revizijski svet** pri Slovenskem inštitutu za revizijo. Revizijski svet je skrbel za sprejemanje standardov revidiranja in kodeks poklicne etike, določal je pogoje za pridobitev naziva revizor in pooblaščen revizor, določal je o izdaji ali odvzemu dovoljenja za revidiranje in opravljal nadzor kakovosti revidiranja.

Inštitut ni izpolnjeval vseh zahtev Direktive o obveznih revizijah za učinkovit organ javnega nadzora. Inštitut je moral o svojem delu sicer poročati Državnemu zboru in imel v Revizijskem svetu 3 neodvisne člane (od devetih) – predstavnike zainteresirane javnosti. Neodvisne člane je imenoval minister za finance, dva na predlog Gospodarske zbornice Slovenije. Pet članov je moralo imeti dovoljenje za opravljanje nalog pooblaščenega revizorja in so bili imenovani s strani drugih revizorjev, zato v tem primeru ne moremo govoriti o neodvisnem nadzoru nad revidiranjem. Sistem nadzora je bilo zato potrebno nadgraditi in ga prilagoditi normam, ki izhajajo iz Direktive o obveznih revizijah.

5.2 Javni nadzor nad revidiranjem po novem zakonu o revidiranju

Zaradi uskladitve naše zakonodaje z Direktivo o obveznih revizijah je državni zbor junija 2008 sprejel nov Zakon o revidiranju (ZRev-2).

Ker Direktiva o obveznih revizijah določa pravila in delovanje neodvisnega nadzornega organa nad revizorji in revizijskimi družbami ter uvaja dodatna strokovna merila za nadzor nad kakovostjo dela revizorjev in revizijskih družb, je bilo potrebno obstoječ Zakon o revidiranju, ki je bil v Sloveniji sprejet leta 2006, posodobiti in ga nadomestiti z novim. Nov zakon o revidiranju odpravlja tudi pomanjkljivosti, ki so se pokazale pri izvajanju prvotnega zakona, predvsem pa zagotavlja več neodvisnega nadzora nad delom revizijskih družb in pooblaščenih revizorjev.

Zakon ureja področje revidiranja, delovanja Slovenskega inštituta za revizijo, organizacijo in delovanje javnega nadzora nad revizorji in revizijskimi družbami ter organizacijo in delovanje revizijske stroke.

Namen zakona je doseči visoko raven opravljenih revizij in povečati zaupanje zainteresiranih skupin v računovodske izkaze družb, v katerih se revizija opravlja. Cilj novih pravil, ki izhajajo iz Direktive o obveznih revizijah in ZRev-2, je zagotoviti naložbenikom in drugim zainteresiranim skupinam, da se lahko popolnoma zanesejo na revidirane računovodske izkaze, zmanjšati nasprotja med interesi revizorjev in njihovih naročnikov ter preprečiti ponovitev odmevnih računovodskih škandalov.

Glede na pomen, ki ga ima revidiranje računovodskih izkazov v tržnem gospodarskem sistemu, je bistveno zaupanje v to, da je delo revizorjev opravljeno strokovno in na visoki

kakovostni ravni. Za doseglo kakovosti pa je nujno potreben učinkovit nadzor, ki tekoče opozarja na nepravilnosti in odpravlja napake.

Zaradi uvajanja javnega nadzora nad revidiranjem zakon v Sloveniji predvideva dva organa nadzora:

- 1) Slovenski inštitut za revizijo (v nadaljevanju Inštitut), ki zagotavlja nadzor nad kvaliteto dela revizorjev in revizijskih družb
- 2) **Agencijo za javni nadzor** (v nadaljnjem besedilu: Agencija), ki zagotavlja javni nadzor nad revidiranjem. Inštitut in Agencija sta nadzorna organa, saj oba v mejah pristojnosti, ki jih določa zakon, opravljata nadzor nad revidiranjem.

5.2.1 Nadzor nad kakovostjo revidiranja

V Sloveniji je v nasprotju z večino držav EU uveljavljen »monitoring« sistem nadzora, ki ga postavljajo v ospredje tako priporočila Evropske komisije kot tudi ameriške zahteve po nadzoru nad kakovostjo. Pri »monitoring« sistemu nadzora nadzor opravlja neodvisna institucija z lastnim osebjem. Nadziranje obvladovanja kakovosti pomeni sprotno ocenjevanje sistema obvladovanja kakovosti revizijske družbe, ki vključuje tudi občasne preglede izbranih opravljenih poslov.

V Sloveniji je ta nadzor do uveljavitve ZRev-2 opravljal Inštitut s svojim osebjem, ki poleg poročil revizijskih družb občasno pregleda tudi posamezne opravljene revizijske posle. To pomeni, da na sedežu revizijske družbe pregleda vso zbrano dokumentacijo in dokazila, na katerih temelji revizijsko poročilo za izbrani opravljeni revizijski pregled.

Po novem zakonu o revidiranju je Inštitut pristojen za izvajanje nadzora kakovosti revidiranja na prvi stopnji, Agencija za javni nadzor nad revidiranjem pa je pristojna za javni nadzor nad revidiranjem, ki obsega tako nadzor delovanja Inštituta v delu, ki se nanaša na zagotavljanje kakovosti revidiranja, kot tudi neposredni nadzor nad kakovostjo revidiranja. Obe instituciji opravljata nadzor z lastnim osebjem, zato govorimo o monitoring sistemu nadzora.

ZRev-2 ne spreminja obsega dela in javnih pooblastil, ki jih je imel Inštitut že po ZRev-1, ampak ustanavlja še Agencijo kot dodaten neodvisen organ javnega nadzora. Neodvisnost Agencije od revizorjev in revizijskih družb je potrebna zaradi preprečevanja konflikta interesov, da je revizor na eni stani povezan z revidirano družbo ali da je nadzornik nad revizorjem kakorkoli povezan bodisi z revidirano družbo, pooblaščenim revizorjem ali revizijsko družbo.

5.2.2 Vloga Inštituta za revizijo po novem zakonu o revidiranju

Slovenski inštitut za revizijo je pravna oseba, ki je ustanovljen kot zasebni zavod. Inštitut je stanovska organizacija, ki združuje strokovnjake s področja revidiranja in povezanih področij. Ustanovitelj Inštituta je Zveza računovodij, finančnikov in revizorjev Slovenije.

Podrobnejšo organizacijo, poslovanje in naloge Inštituta ureja statut Inštituta, ki začne veljati, ko da zanj soglasje Državni zbor Republike Slovenije. Državni zbor tudi obravnava letno poročilo Inštituta. Prihodek za delovanje Inštituta je tarifa, ki jo morajo plačevati revizijske družbe in revizorji. S tarifo Inštitut krije stroške nadzora nad kakovostjo revidiranja ter izvajanje drugih nalog po ZRev-2. Soglasje k njeni višini pa mora dati Vlada Republike Slovenije.

Inštitut je med drugim pristojen za sprejem in objavo strokovnih pravil, določanje strokovnih znanj in izkušenj, potrebnih za opravljanje nalog pooblaščenega revizorja, izdajo in odvzem dovoljenj ter opravljanje nadzora nad kakovostjo dela revizijskih družb, pooblaščenih revizorjev in ocenjevalcev vrednosti na prvi stopnji.

Zaradi zagotovitve javnosti in preglednosti ter zaščite interesov uporabnikov Inštitut vodi registre revizijskih družb, pooblaščenih revizorjev, pooblaščenih ocenjevalcev, revizijskih družb tretjih držav in drugih oseb, ki so pridobile strokovne nazive od Inštituta. Registri so v elektronski obliki objavljeni na spletnih straneh Inštituta.

Organi Inštituta so svet inštituta, direktor inštituta, revizijski in strokovni svet. Svet Inštituta ima devet članov, 5 jih imenujejo osebe, vpisane v register pri Inštitutu, po enega pa ustanovitelj, minister za finance, minister za gospodarstvo in delavci Inštituta.

Člani sveta se imenujejo za dobo štirih let in so po preteku mandata lahko ponovno imenovani. V okviru upravljanja Inštituta svet Inštituta sprejema statut in druge splošne akte za delovanje Inštituta, sprejema programe dela in razvoja ter spremlja njihovo izvajanje, določa načrt poslovanja in sprejema letno poročilo Inštituta, oblikuje in predlaga tarifo in cene za storitve, ki jih opravlja Inštitut, ter opravlja druge naloge, določene s statutom.

Direktor Inštituta vodi poslovanje Inštituta in ga zastopa. Direktor Inštituta mora imeti naziv pooblaščen revizor ter potrebne lastnosti in izkušnje za vodenje Inštituta. Direktorja imenuje svet Inštituta.

Revizijski svet je organ Inštituta, ki je odgovoren za nadzor nad kakovostjo dela revizijskih družb na prvi stopnji in opravlja strokovne naloge, povezane z razvojem revizijske stroke.

Revizijski svet ima sedem članov. Direktor Inštituta je po funkciji član revizijskega sveta, štirje člani revizijskega sveta morajo imeti dovoljenje za opravljanje nalog pooblaščenega revizorja, ostala dva člana – predstavnika zainteresiranih javnosti – pa morata imeti ustrezna strokovna znanja in izkušnje s področja računovodstva in financ.

Revizijski svet odloča o izdaji in odvzemu dovoljenj za opravljanje dejavnosti revidiranja, odloča v postopkih nadzora nad kakovostjo dela revizijskih družb in pooblaščenih revizorjev,

sprejema pravila revidiranja, določa pogoje za pridobitev potrdil o strokovnih znanjih za opravljanje nalog pooblaščenega revizorja ter pripravi strateški in letni načrt nadzora nad revizijskimi družbami in pooblaščenimi revizorji, ki ga mora potrditi še Agencija za javni nadzor.

Strokovni svet ima devet članov, od katerih jih osem imenujejo osebe, ki so pridobile kateregakoli od strokovnih nazivov, ki jih podeljuje Inštitut, enega člana pa iz vrst univerzitetnih delavcev po predhodnem soglasju visokošolskih ustanov imenuje ministrstvo, pristojno za visoko šolstvo.

Naloge strokovnega sveta se nanašajo na pooblašcene ocenjevalce vrednosti, obsegajo pa izdajo in odvzem dovoljenj, postopke nadzora, sprejem pravil ocenjevanja vrednosti, določanje pogojev za pridobitev nazivov ter pripravo načrta nadzora nad pooblaščenimi ocenjevalci. Poleg tega strokovni svet sprejema tudi računovodske in poslovno-finančne standarde ter pravila notranjega revidiranja in revidiranja informacijskih sistemov.

5.2.3 Agencija za javni nadzor

V nadaljevanju predstavljam Agencijo za javni nadzor, ki jo ustanavlja ZRev-2. Agencija ima končno odgovornost za izvajanje javnega nadzora nad revidiranjem v Sloveniji. Predstavljam njeno organizacijo, pristojnosti in način izvajanja javnega nadzora nad revidiranjem. Agencija je zadolžena tudi za mednarodno sodelovanje z organi za javni nadzor nad revidiranjem v drugih državah članicah, zato predstavljam tudi njene naloge in pristojnosti, povezane s to funkcijo.

Organa Agencije sta strokovni svet in direktor. Člane strokovnega sveta in direktorja Agencije imenuje in razrešuje Vlada Republike Slovenije na predlog ministra, pristojnega za finance. Člani strokovnega sveta in direktor agencije se imenujejo za dobo šest let in so lahko ponovno imenovani.

Za direktorja Agencije in člana strokovnega sveta je lahko imenovana oseba z ugledom neodvisnega strokovnjaka, ki ima ustrezna znanja, povezana z revidiranjem, univerzitetno ali enakovredno izobrazbo ekonomske ali pravne smeri, vsaj osem let izkušenj na področju računovodstva, revizije, financ ali prava, ni zaposlena na Inštitutu in vsaj zadnja 3 leta ni opravljala revizij oziroma sodelovala v revizijski družbi.

Omenjeni pogoji zagotavljajo, da imajo člani strokovnega sveta Agencije dovolj strokovnih znanj za izvajanje javnega nadzora nad revidiranjem in so hkrati neodvisni od revizijske stroke. Neodvisnost članov agencije je zagotovljena tudi s tem, da ne smejo biti hkrati člani v vodstvenih organih bank, zavarovalnic in drugih družb, zavezanih k reviziji, člani v organih političnih strank ali opravljati druge dejavnosti, ki bi lahko ogrozila njihovo neodvisnost.

Zakonski pogoji za članstvo v strokovnem svetu Agencije oziroma za vodenje Agencije tako omogočajo ustrezno neodvisnost in nepristranskost organa javnega nadzora, kot ga zahteva Direktiva o obveznih revizijah in kot je določen tudi v ZDA v SOA. Minister, pristojen za finance, predlaga Vladi Republike Slovenije kandidata za direktorja Agencije, ki ga izbere na podlagi javnega natečaja.

Strokovni svet Agencije sestavlja devet članov oziroma članic, ki jih predlagajo v imenovanje ministru, pristojnemu za finance, naslednje organizacije: Agencija za trg vrednostnih papirjev, Banka Slovenije, Agencija za zavarovalni nadzor, Slovenski inštitut za revizijo, Ljubljanska borza, Ministrstvi za gospodarstvo in finance ter Univerzi v Ljubljani in Mariboru. Tako ima revizijska stroka v strokovnem svetu le enega člana, kar zagotavlja ustrezno raven neodvisnosti od revizijske stroke. Člani strokovnega sveta izmed sebe vsaki dve leti izvolijo predsednika oziroma predsednico.

Strokovni svet obravnava splošna vprašanja kakovosti revidiranja, preučuje pobude drugih nadzornih organov (npr. Agencija za trg vrednostnih papirjev) za izboljšanje kakovosti računovodskega poročanja in revidiranja, daje mnenje na predlog strateškega in letnega načrta dela Agencije ter obravnava druga strokovna vprašanja s področja dela Agencije.

Agencija sprejema letni načrt dela in letno poročilo o svojem delu ter ju javno objavlja na spletnih straneh. Državni zbor Republike Slovenije vsako leto obravnava letno poročilo o delu Agencije. Agencija na svojih spletnih straneh objavlja tudi poročilo o sprejetih ukrepih. Sredstva za izvajanje nalog Agencije se zagotovijo v državnem proračunu.

Prva direktorica Agencije in člani strokovnega sveta so bili imenovani decembra 2008. Direktorica in član strokovnega sveta prihajata iz Banke Slovenije, ostali člani pa iz Ekonomske fakultete, Agencije za trg vrednostnih papirjev, Ministrstva za gospodarstvo, Ministrstva za finance, Agencije za zavarovalni nadzor in družbe Lek. Menim, da gre za člane, ki so neodvisni od revizijske stroke ter imajo dovolj strokovnega znanja in izkušenj. Agencija je začela delovati marca 2009, v avgustu 2009 pa je vzpostavila tudi svojo spletno stran in objavila letni načrt dela za leto 2009.

Agencija ima v uresničevanju javnega nadzora nad revidiranjem pristojnost in odgovornost za nadzor nad sprejemanjem pravil revidiranja, izobraževanjem za pridobitev naziva pooblaščen revizor, izdajo dovoljenj, stalnim izobraževanjem pooblaščenih revizorjev, zagotavljanjem kakovosti revizijskega dela in izrekanjem ukrepov nadzora.

Naloge primarno izvaja Inštitut, Agencija pa izvaja javni nadzor nad Inštitutom, lahko pa tudi sama opravi neposredni nadzor nad kakovostjo dela revizijskih družb in pooblaščenih revizorjev. Agencija lahko v sodelovanju z Inštitutom na podlagi dobre prakse oblikuje priporočila za zagotovitev kakovosti izvajanja revizij posameznih vrst gospodarskih družb.

Agencija uresničuje naloge javnega nadzora nad Inštitutom tako, da daje soglasje na odločitve Inštituta ali preverja izvajanje nalog, ki jih opravlja Inštitut. Tako Agencija daje soglasje k pravilom revidiranja in k programu izobraževanja, daje soglasje k pogojem za pridobitev nazivov, preverja pravilnost izdaje in odvzema dovoljenj, daje soglasje na program stalnega izobraževanja pooblaščenih revizorjev in preverja izvajanje programa ter nadzira Inštitut pri načrtovanju in izvajanju nadzora kakovosti revidiranja pooblaščenih revizorjev in revizijskih družb.

Agencija nadzira načrtovanje nadzora kakovosti revidiranja tako, da določi merila za sestavljanje strateškega in letnega načrta preverjanja kakovosti, daje soglasje k strateškemu in letnemu načrtu ter daje posamične zahteve Inštitutu za izredne preveritve kakovosti revidiranja.

Agencija nadzira izvajanje preverjanja kakovosti revidiranja tako, da opravlja revizijo odločb Inštituta ter pregleduje zapisnike o nadzoru in s tem povezano dokumentacijo ter sklepe oziroma odločbe o ukrepih nadzora Inštituta. Zato ima pravico dostopa do vseh dokumentov Inštituta o opravljenih pregledih in o sprejemu sklepov oziroma ukrepov nadzora.

Če bo Agencija na podlagi ugotovljenega dejanskega stanja v postopku nadzora ugotovila, da ukrep nadzora ni bil izrečen, pa bi moral biti, ali da izrečen ukrep nadzora ni bil sorazmeren ugotovljenim kršitvam pravil revidiranja, bo lahko z revizijo po uradni dolžnosti spremenila, odpravila ali razveljavila odločitev Inštituta in mu jo vrnila v ponovno odločanje. Če Agencija ob reviziji odločbe o izreku opomina ugotovi, da so podani razlogi za odvzem dovoljenja, odpravi odločbo o izreku opomina in sama začne postopek za odvzem dovoljenja.

Agencija bo lahko tudi sama opravljala nadzor nad kakovostjo dela pooblaščenih revizorjev ali revizijskih družb, to je preverjala skladnost delovanja pooblaščenih revizorjev in revizijskih družb s pravili revidiranja; pri tem bo vodila postopek nadzora ter odločala o ukrepih nadzora in bo imela enake pristojnosti in odgovornosti kot Inštitut. Agencija bo sama opravljala preveritve po lastni presoji oziroma na podlagi lastne ocene tveganj ali na pobudo zainteresiranih pravnih ali fizičnih oseb.

Z ZRev-2 so torej jasno določene pristojnosti obeh organov, ki skrbita za nadzor nad revidiranjem. Dejanski nadzor nad kakovostjo opravljanja revizij tako izvaja Inštitut, ki ima zato tudi dovolj ustreznih znanj, medtem ko Agencija nosi končno odgovornost s potrditvijo ali zavrnitvijo sklepa Inštituta in s tem zagotavlja, da je končni nadzor na delom revizorjev neodvisen in nepristranski. Zakon daje Agenciji ustrezno podlago za učinkovit javni nadzor, dejanska učinkovitost pa bo odvisna od kakovosti sestave Agencije in od njene zavzetosti pri izvajanju svojih pristojnosti.

Agencija opravlja tudi javni nadzor nad delom pooblaščenih ocenjevalcev, kadar ti izvajajo naloge ocenjevanja vrednosti pri subjektih, zavezanih obvezni reviziji. Nadzor izvaja na enak način kot nadzor nad delom revizijskih družb in pooblaščenih revizorjev.

Nadzor nad kvaliteto ocenjevanja vrednosti v drugih državah članicah EU ni predpisan, prav tako ga Direktiva o obveznih revizijah ne ureja. V Sloveniji pa so ocenjevalci vrednosti določeni že v ZRev-1 s ciljem zagotavljanja čim večje kvalitete ocenjevanja vrednosti. Ocenjevanje vrednosti lahko bistveno vpliva na resnično in pošteno izkazovanje sredstev v računovodskih izkazih in je zato povezano z revidiranjem. Iz navedenih razlogov je nadzor nad kvaliteto ocenjevanja vrednosti v pristojnosti Inštituta urejen tudi v ZRev-2 na dosedanji način, hkrati pa se s tem zakonom določa pristojnost Agencije, da izvaja tudi javni nadzor nad ocenjevanjem vrednosti.

Agencija skrbi tudi za sodelovanje z nadzornimi organi drugih držav članic EU. Na zahtevo njihovih pristojnih organov zagotovi podatke za namen medsebojnega sodelovanja pri izvajanju nadzora nad revidiranjem. Revizijske družbe, pooblašчени revizorji in Inštitut so na zahtevo Agencije dolžni zahtevane podatke predložiti v roku, ki ga določi Agencija glede na okoliščine.

Če Agencija ugotovi, da se na ozemlju drugih držav članic EU izvajajo dejavnosti v nasprotju z Direktivo o obveznih revizijah, o tem obvesti pristojni organ druge države članice. Agencija lahko zahteva, da pristojni organ izvede preiskavo v svoji državi. Prav tako lahko zahteva tudi, da njeno osebje v času preiskave spremlja osebje pristojnega organa druge države.

Če Agencija dobi obvestilo o kršenju predpisov od pristojnih organov drugih držav članic, ukrepa v skladu s pristojnostmi in o postopkih in ukrepih obvešča organ, ki je kršitev prijavil. Agencija lahko pristojnim organom tretje države na njihovo zahtevo po načelu vzajemnosti posreduje revizijsko dokumentacijo, ki jo imajo pooblašчени revizorji in revizijske družbe, kadar so za to izpolnjeni pogoji.

Državni organi in nosilci javnih pooblastil morajo Agenciji na njeno zahtevo predložiti vse podatke, ki so potrebni za opravljanje njenih nalog, in ji omogočiti vpogled v ustrezno dokumentacijo.

S temi določbami je omogočeno boljše mednarodno sodelovanje in boljši nadzor nad revidiranjem večjih korporacij, ki delujejo v več državah ter jih revidirajo različne revizijske družbe. Prav učinkovit nadzor nad revidiranjem večjih mednarodnih korporacij je še posebnega pomena, saj so odkriti računovodski škandali na začetku tega desetletja jasno pokazali, da se lahko prav v teh podjetjih zgodijo največje nepravilnosti, ki prinašajo tudi največje posledice (izgube delovnih mest, izgube vlagateljev itn).

Nadzor nad zagotavljanjem kakovosti dela revizijskih družb se zagotavlja s preverjanjem pogojev za izdajo dovoljenja za opravljanje storitev revidiranja, s preverjanjem zbranih poročil in obvestil revizijskih družb, z opravljenimi pregledi poslovanja revizijskih družb in z izrekanjem ukrepov nadzora.

Pregledi poslovanja potekajo v prostorih revizijske družbe. Vsaka revizijska družba, ki izvaja obvezne revizije družb, katerih vrednostni papirji so uvrščeni na regulirani trg katere koli države članice EU, je nadzirana najmanj vsaka tri leta. Ostale revizijske družbe so nadzirane najmanj vsakih šest let.

Pregled poslovanja revizijske družbe vključuje pregled internega sistema obvladovanja kakovosti, preverjanje neodvisnosti pooblaščenega revizorja od naročnika revizije, preverjanje skladnosti postopkov revidiranja s pravili revidiranja, oceno kakovosti sestave revizijske ekipe in zadostno število delovnih ur, pregled zaračunanih revizijskih storitev ter neposreden nadzor nad pooblaščenimi revizorji.

Pregled sistema obvladovanja kakovosti znotraj revizijske družbe vključuje ugotavljanje, ali ima revizijska družba ustrezno določene usmeritve in postopke za prevzemanje odgovornosti za kakovost opravljenih revizij, spoštovanje etičnih zahtev, upravljanje razmerij z naročniki, oblikovanje revizijskih skupin in izvajanje revizij v skladu s pravili revidiranja. Opisane usmeritve in postopki morajo biti ustrezni, primerni in upoštevani v praksi revizijske družbe. Neposredni nadzor nad pooblaščenimi revizorji se opravi tako, da se s pregledom celotne revizijske dokumentacije, ki se nanaša na opravljeno revizijo najmanj enega naročnika, v obdobju od zadnjega opravljenega nadzora preveri kakovost njihovega dela.

Subjekt nadzora mora izvajalcu nadzora omogočiti pregled vseh potrebnih evidenc in druge potrebne dokumentacije, pripraviti potrebna poročila in informacije, zagotoviti ustrezen prostor in prisotnost pooblaščenih oseb ter zagotoviti vse potrebne podatke za učinkovito opravljen nadzor.

Pregled kakovosti revidiranja opravi izvajalec nadzora, ki ga za opravljanje pregleda pooblasti direktor Inštituta ali direktor Agencije.

Osebe, ki izvajajo neposredni nadzor, morajo imeti ustrezni strokovni naziv (pooblaščen revizor oziroma pooblaščen ocenjevalec vrednosti). Oseba, ki vodi postopke izvajanja nadzora, mora imeti ustrezno izobrazbo na ekonomskem ali pravnem področju (univerzitetna izobrazba oziroma druga bolonjska stopnja). Izvajalci nadzora morajo biti pri izvajanju nadzora nepristranski in neodvisni od subjekta nadzora in med njimi ne sme priti do navzkrižja interesa.

Nadzorni organ opravlja nadzor nad revizijskimi družbami z namenom preverjanja, če revizijska družba pri opravljanju revidiranja ravna v skladu s pravili revidiranja. Izvajalec nadzora sestavi poročilo o pregledu kakovosti revidiranja, ki vsebuje glavne ugotovitve pregleda.

Za opravljanje nadzora plačujejo revizijske družbe Inštitutu nadomestilo za nadzor, ki ga določa tarifa. Kadar je revizijski družbi izrečen ukrep nadzora, mora Inštitutu plačati pavšalno nadomestilo stroškov postopka, ki ga glede na vrsto in obseg kršitev določa tarifa.

Nadzorni organ lahko revizijski družbi izreče naslednje ukrepe: odprava kršitev, sprejem dodatnih ukrepov ali odvzem dovoljenja.

Nadzorni organ izda odredbo o odpravi kršitev, če pri opravljanju nadzora nad revizijsko družbo (med drugim) ugotovi, da je družba kršila prepoved revidiranja v povezanih družbah, da opravlja dejavnosti v nasprotju z ZRev-2, da krši obveznosti poročanja in obveščanja, da ni objavila letnega preglednega poročila na spletnih straneh, da ne izpolnjuje več pogojev za izdajo dovoljenja ali krši druga pravila o revidiranju.

Revizijska družba mora nato nadzornemu organu dostaviti poročilo, v katerem opiše ukrepe za odpravo kršitev. Poročilu je potrebno priložiti listine in druge dokaze, iz katerih izhaja, da so bile ugotovljene kršitve odpravljene. Če iz poročila in priloženih dokazov izhaja, da so bile kršitve odpravljene, izda nadzorni organ odločbo, s katero ugotovi, da so bile kršitve odpravljene. Nadzorni organ lahko pred izdajo odločbe opravi ponoven pregled poslovanja v obsegu, potrebnem za ugotovitev, ali so kršitve odpravljene.

Če nadzorni organ pri izvajanju nadzora ugotovi, da revizijska družba huje krši pravila o revidiranju, lahko z odredbo o odpravi kršitev kot dodatni ukrep poslovodstvu revizijske družbe naloži, da sprejme ukrepe za izboljšanje notranjega nadzora nad revidiranjem, izboljšanje nadzora nad pretokom zaupnih podatkov, spremembo notranje organizacije revizijske družbe in druge ukrepe, potrebne za uresničitev pravil o revidiranju.

Šteje se, da revizijska družba huje krši pravila o revidiranju, če opravlja dejavnosti, ki jih po ZRev-2 ne sme opravljati (razne svetovalne dejavnosti za revidiranca), če ne zagotavlja izhodišč za kakovostno opravljanje revizij (zadostno število ur revidiranja, število podpisanih revizijskih poročil itn), če je imetnik kvalificiranega deleža v družbi kršil dolžnost varovanja zaupnih podatkov ali če je bil nad pooblaščenim revizorjem, ki opravlja naloge revidiranja v revizijski družbi, začet postopek odvzema dovoljenja.

Nadzorni organ odvzame revizijski družbi dovoljenje za opravljanje storitev revidiranja, če je bilo dovoljenje pridobljeno z navedbo neresničnih podatkov ali če revizijska družba ni odpravila ugotovljenih kršitev oziroma opravila izrečenih dodatnih ukrepov.

Nadzorni organ lahko posameznemu pooblaščenemu revizorju izreče ukrep odprave ugotovljene kršitve, opomin, pogojni odvzem dovoljenja in odvzem dovoljenja. Dovoljenje se lahko odvzame, če je bilo dovoljenje pridobljeno z navajanjem neresničnih podatkov ali če je bil pooblaščen revizor pravnomočno obsojen za kaznivo dejanje zoper premoženje oziroma gospodarstvo.

Poleg tega lahko nadzorni organ pooblaščenemu revizorju odvzame dovoljenje tudi, če je opravljal revizijo pri istem partnerju več kot 7 let zapored, če je opravljal revizijo pri povezani stranki, če opravlja revizijo pri stranki, za katero opravlja tudi druge svetovalne, računovodske, pravne in ostale storitve, ki vplivajo na računovodske izkaze, če prevzame vodstveni položaj v revidirani družbi pred iztekom dveh let od opravljene revizije, če krši pravila revidiranja in zaradi tega podpiše pomanjkljivo oziroma zavajajoče revizijsko poročilo, če krši dolžnost varovanja zaupnih podatkov ali krši druge zakonske določbe in mu je bil zato že dvakrat izrečen opomin.

Zgoraj omenjeni razlogi za odvzem dovoljenja se tako v veliki meri nanašajo na kršitev revizorjeve neodvisnosti in nepristranskosti, ki se je izkazala kot problematična tudi ob izbruhu številnih finančnih škandalov v začetku tega desetletja. Menim, da so predvideni ukrepi ob ugotovljenih kršitvah ustrezni in da je bistveno predvsem, da so sami izvajalci nadzora dovolj neodvisni, sposobni in motivirani za dejansko odkritje zgoraj opisanih kršitev.

5.2.4 Zagotavljanje neodvisnosti, nepristranskosti in kakovosti pri revidiranju

V tem poglavju opisujem dodatne zahteve ZRev-2, ki naj bi povečale neodvisnost in nepristranskost pri revidiranju ter s tem omogočile kakovostnejše in zanesljivo delo revizijskih družb ter večjo zanesljivost in poštenost revidiranih računovodskih izkazov, kar je glavni cilj javnega nadzora nad revidiranjem. Po ZRev-2 mora revizijska družba revidiranje v pravni osebi opravljati neodvisno, nepristransko ter v skladu s pravili revidiranja.

Zahteve Direktive o obveznih revizijah, povezane s poklicno etiko, neodvisnostjo, nepristranskostjo, zaupnostjo in poslovno skrivnostjo so v ZRev-2 glede na ZRev-1 dopolnjene. Tako so zahteve po neodvisnosti z revizijske družbe razširjene na celotno mrežo, ki ji revizijska družba pripada, zahtevana je dolžnost varovanja zaupnih podatkov tudi, ko pooblašcene osebe ne sodelujejo več pri revizijski nalogi, hkrati pa uvaja razrešitev dolžnosti varovanja zaupnih podatkov ob zamenjavi revizijske družbe, ko je prejšnja revizijska družba dolžna novi zagotoviti dostop do vseh podatkov v zvezi z revidirano družbo.

Zakon določa tudi, da lastniki, delničarji in drugi člani upravnih organov ne smejo posegati v izvajanje revizije računovodskih izkazov na način, ki bi ogrozil neodvisnost in nepristranskost pooblaščenega revizorja, prepoveduje pooblaščenemu revizorju prevzeti vodstveni položaj v revidirani družbi v manj kot dveh letih od opravljene revizije ter prepoveduje opravljanje računovodskih in svetovalnih storitev za revidirano družbo, če te storitve vplivajo na

računovodske izkaze. Namen teh omejitev je zagotoviti ustrezno neodvisnost in nepristranskost pooblaščenega revizorja pri revizijskem pregledu in izdelavi revizijskega poročila.

Zakon tudi zahteva, da ključnega revizijskega partnerja po 7 letih opravljanja revizije vsaj za 2 leti zamenja drug ključni revizijski partner. S tem je zmanjšana nevarnost pristranskega revizijskega pregleda in omogočeno tudi mnenje drugega pooblaščenega revizorja.

Predvidena je tudi ustanovitev **revizijske komisije** pri revidirani pravni osebi (po vzoru ZDA). Revizijska družba mora revizijsko komisijo revidirane družbe obveščati o vseh ključnih zadevah, zlasti o pomanjkljivostih pri notranjem kontroliranju in računovodskem poročanju. Revizijska družba mora komisiji vsako leto pisno potrditi svojo neodvisnost od revidirane družbe, razkriti vse dodatne storitve, ki jih opravlja za revidirano družbo, ter razpravljati s komisijo o nevarnostih za svojo neodvisnost in o ukrepih za ublažitev teh nevarnosti.

Vse našteje določbe zmanjšujejo možnost odvisnega in pristranskega obnašanja pri revidiranju računovodskih izkazov in upoštevajo tudi negativne izkušnje, ki so jih odkrili nekateri finančni škandali, opisani v začetku magistrske naloge.

5.2.5 Poročanje nadzornim institucijam

Določbe ZRev-2 glede poročanja omogočajo nadzornim institucijam ustrezno spremljanje izvajanja revizij, kontrolo upoštevanja zakonskih določb glede revidiranja računovodskih izkazov in tudi lažje načrtovanje pregledov kakovosti opravljanja posameznih revizij.

Revizijska družba mora enkrat letno do konca meseca maja tekočega leta sporočiti Inštitutu podatke o delničarjih družbe, svojih naložbah, zaposlenih, vseh pogodbah o revidiranju v preteklem letu, število delovnih ur zaposlenih za vsako revizijo ter število revizijskih poročil, ki jih je podpisal posamezen pooblaščen revizor. Če povzamemo, gre predvsem za podatke v zvezi z zagotavljanjem neodvisnosti in kakovosti revidiranja ter podatke o zavarovanju odgovornosti.

Revizijska družba mora Inštitut in Agencijo pisno obvestiti o razrešitvi ali odstopu revizijske družbe v obdobju, za katero je veljalo imenovanje, in ustrezno pojasniti razloge za razrešitev ali odstop.

Revizijska družba mora na zahtevo Inštituta ali Agencije posredovati poročila in informacije o vseh zadevah, pomembnih za opravljanje nadzora.

Revizijske družbe, ki izvajajo obvezno revizijo subjektov, katerih vrednostni papirji so uvrščeni na organiziran trg vrednostnih papirjev katerekoli države članice EU in revizijske

družbe v mreži, morajo v treh mesecih po koncu vsakega poslovnega leta na svojih spletnih straneh objaviti letno pregledno poročilo v slovenskem jeziku, ki vsebuje med drugim tudi opis pravne strukture in lastništva, mreže, ki ji pripada družba, upravno strukturo, sistem obvladovanja kakovosti revizijske družbe, seznam subjektov javnega interesa, za katere je v zadnjem letu izvedla obvezno revizijo, postopke zagotavljanja neodvisnosti družbe, dodatno izobraževanje zaposlenih, finančne podatke in osnove za prejemke pooblaščenih revizorjev revizijske družbe. Letno pregledno poročilo podpiše oseba, ki zastopa revizijsko družbo.

Nov zakon postavlja tudi nove zahteve glede poročanja o izvedeni reviziji. V 45 dneh po izdaji revizorjevega poročila mora revizijska družba poročati Inštitutu in Agenciji o bistvenih elementih izvedene revizije.

Omenjene zahteve bodo Inštitutu in Agenciji omogočale vsaj osnovni vpogled v vse izvedene revizije in ne samo v tiste, ki jih bodo pregledali pri izvajanju nadzora kakovosti revidiranja. Na podlagi poročil o izvedenih revizijah se bo lahko nadzorni organ odločil tudi za podrobnejši pregled posameznega revizijskega posla ali za podrobnejši vpogled v delo posamezne revizijske družbe. Poročanje o izvedenih revizijah je obvezno za revidiranje računovodskih izkazov, ki se nanašajo na obdobja od 1.1.2008 naprej.

6 Primerjava obravnavanih sistemov javnega nadzora nad revidiranjem

Na odmevne računovodske škandale na začetku tega desetletja so se najhitreje odzvali v ZDA, kjer so že leta 2002 sprejeli **Sarbanes-Oxleyjev zakon (SOA)**. Z njim so poleg izboljšanja korporacijskega upravljanja podjetij uvedli tudi precej sprememb na področju revidiranja računovodskih izkazov, saj pri omenjenih škandalih očitno tudi revizorji niso ustrezno opravili svoje naloge. Najpomembnejši ukrepi se nanašajo na zagotavljanje večje neodvisnosti in nepristranskosti revizorjev ter na boljši nadzor nad revidiranjem oziroma na uvedbo javnega nadzora nad revidiranjem.

Tako SOA uvaja neodvisni organ za javni nadzor nad revidiranjem oziroma »Odbor za nadzor računovodenja javnih delniških družb« (The Public Company Accountant Oversight Board – PCAOB). PCAOB skrbi za neposredni nadzor nad revidiranjem, saj sam opravlja inšpekcijske nadzore posameznih revizijskih družb, prav tako tudi izreka sankcije. Poleg tega skrbi tudi za registracijo revizijskih družb in pripravo standardov revidiranja.

PCAOB je pod nadzorom Komisije za vrednostne papirje in borzo (SEC), ki skrbi za trg vrednostih papirjev v ZDA. Sankcije, ki jih izvaja PCAOB, mora predhodno odobriti SEC. Tako je nadzor nad revidiranjem v ZDA vsaj organizacijsko povsem neodvisen od samih revizorjev in revizijskih družb, kar je tudi poglobljena zahteva SOA.

Nekatere raziskave v ZDA kažejo, da inšpekcijski nadzor s strani PCAOB še ne daje rezultatov in poročil, ki bi jih uporabniki (javne družbe, investitorji in ostali) lahko razumeli in uporabili kot merilo kvalitete dela revizijskih družb. Težava je očitno tudi zagotavljanje

izvajalcev javnega nadzora, ki bodo hkrati neodvisni in bodo imeli tudi dovolj strokovnih znanj in izkušenj. Tako bo v prihodnosti ključnega pomena izobraževanje in strokovno usposabljanje izvajalcev nadzora, kar bo omogočilo, da bo javni nadzor hkrati neodvisen in tudi dovolj strokoven.

Evropska unija se je odzvala bistveno kasneje, saj je bila šele leta 2006 sprejeta Direktiva 2006/43/ES evropskega parlamenta in sveta, znana kot **Direktiva o obveznih revizijah**, s katero so se morale države članice EU uskladiti v dveh letih. Odziv je bil pozen kljub temu, da je že v decembru 2003 izbruhnila afera Parmalat, kjer je šlo za podobne ali še hujše računovodske prevare kot pri aferah Enron in WorldCom v ZDA.

Direktiva o obveznih revizijah podobno kot SOA v državah članicah zahteva ustanovitev organa za javni nadzor nad revidiranjem, ki bo neodvisen od revizijske stroke. Ob tem dopušča tako neposredno kot tudi posredno izvajanje javnega nadzora. Pri posrednem načinu nadzor nad revidiranjem na prvi stopnji še vedno opravljajo razne strokovne institucije (revizijski inštituti in zbornice) pod nadzorom javnega neodvisnega organa za javni nadzor, medtem ko pri neposrednem načinu javni organ sam izvaja javni nadzor nad revidiranjem.

Pri tem je potrebno priznati, da so bili v nekaterih večjih članicah organi, ki skrbijo za javni nadzor nad revidiranjem, ustanovljeni že pred sprejemom Direktive o obveznih revizijah (Velika Britanija, Irska, Nizozemska, Nemčija, itn).

V Veliki Britaniji je bil tako že leta 2004 ustanovljen Svet za računovodsko poročanje (Financial Reporting Council ali FRC), v katerem eno od izvršilni teles (POB, Odbor za strokovni nadzor) izvaja neodvisen nadzor nad nadzornimi institucijami revizijske stroke. POB izda dovoljenje revizijski instituciji, da opravlja nadzor nad svojo stroko, jo nadzoruje (zahteva določene informacije), lahko pa ji tudi odvzame dovoljenje. Poleg tega je znotraj POB oblikovana tudi Enota za inšpekcijo revizije, ki opravlja neposredni nadzor nad revizijami družb, ki kotirajo na borzi, in ostalih družb javnega pomena. Gre torej za kombinacijo neposrednega javnega nadzora (nad revidiranjem borznih družb in ostalih družb javnega pomena) ter posrednega nadzora s pomočjo revizijske stroke.

Zelo podobno kot v Veliki Britaniji je urejen tudi javni nadzor na Irskem. Javni nadzor nad revizorji in revizijskimi družbami izvaja Irski nadzorni urad za revizijo in računovodstvo (IAASA). Urad je bil ustanovljen na podlagi Zakona o reviziji in računovodstvu podjetij iz leta 2003 (Companies (Auditing and Accounting Act), 2003). Funkcije Urada so zelo podobne britanskemu FRC.

Na Nizozemskem je z Zakonom o nadzoru revizijskih družb leta 2005 izvajanje javnega nadzora prišlo pod okrilje Urada za finančne trge (Authority for the Financial Markets – AFM). AFM je bil že pred tem pristojen za nadzor nad delovanjem finančnih trgov, od leta 2005 pa skrbi še za nadzor nad revizijsko stroko. Podobno kot v ZDA se torej javni nadzor nad revidiranjem izvaja neposredno, brez sodelovanja revizijske stroke.

V Nemčiji je od 1.1.2005 za javni nadzor nad Zbornico javnih revizorjev odgovoren Odbor za javni nadzor. Odbor je bil ustanovljen v skladu z Zakonom o javnih revizorjih iz leta 2004.

Gre za posredno izvajanje javnega nadzora, saj neposredni nadzor nad revidiranjem opravlja Zbornica pod nadzorom Odbora. Na podoben način se javni nadzor izvaja tudi na Švedskem, kjer so revizijske institucije od leta 2006 pod nadzorom vladnega Nadzornega odbora.

V Sloveniji je bil šele v juniju 2008, tik pred iztekom roka za implementacijo Direktive o obveznih revizijah, sprejet nov Zakon o revidiranju (ZRev-2). Zakon ustanavlja Agencijo za javni nadzor, ki bo skrbela za javni nadzor nad revidiranjem. Ob tem neposredni nadzor nad revidiranjem na prvi stopnji še vedno opravlja Slovenski inštitut za revizijo, vendar pod nadzorom Agencije za javni nadzor, ki potrjuje ali zavrača sklepe Inštituta, prav tako pa lahko tudi sama opravlja neposredni nadzor nad revizijskimi družbami in pooblaščenimi revizorji. Gre torej za podobno ureditev kot npr. v Nemčiji.

Sklep

Odmevni finančni škandali na začetku tega desetletja so opozorili na slabo korporacijsko upravljanje podjetij ter omajali zaupanje v letna poročila in finančne izkaze podjetij. Omajan je bil ugled računovodske stroke, ki je z raznimi računovodskimi prevarami skrivala dejansko finančno stanje omenjenih družb. Prav tako pa je bil omajan tudi ugled revizorjev, ki pri revidiranju računovodskih izkazov niso odkrili nepravilnosti, ali pa so v nekaterih primerih celo sodelovali pri njihovem prirejanju.

ZDA, kasneje pa tudi EU so se odzvali s sprejemom nove zakonodaje, ki naj bi (med drugim) povrnila zaupanje v revizijsko stroko in s tem v revidirane računovodske izkaze družb. Sprejeta zakonodaja naj bi odpravila glavne vzroke omenjenih škandalov in tako preprečila pojav podobnih škandalov v prihodnosti. Tako je sprejeta zakonodaja na področju revidiranja uvedla številne ukrepe za večjo neodvisnost in nepristranskost revizorjev ter obvezen javni nadzor nad revidiranjem.

Najhitreje se je odzvala ZDA, ki je omenjene ukrepe v obliki Sarbanes-Oxleyjevega zakona sprejela že leta 2002. Z njim so uvedli tudi organ za javni nadzor nad revidiranjem (PCAOB), ki skrbi na registracijo in neposredni nadzor revizijskih družb, ki opravljajo revizijo javnih delniških družb. Podobno so javni nadzor nad revidiranjem uredile nekatere evropske države (Velika Britanija, Irska, Nizozemska), medtem ko se v nekaterih drugih evropskih državah javni nadzor izvaja posredno (Nemčija, Švedska, Slovenija). V tem primeru za neposredni nadzor nad revizijskimi družbami še vedno skrbi sama revizijska stroka (revizijske zbornice in inštituti), ki pa je pod nadzorom neodvisnega javnega organa, ki ima končno odgovornost za izvajanje javnega nadzora nad revidiranjem.

Evropska komisija in svet sta šele v letu 2006 sprejela Direktivo o obveznih revizijah, ki je od vseh držav članic zahtevala v roku dveh let uvedbo neodvisnega organa za javni nadzor. V Sloveniji smo njene ukrepe uvedli tik pred iztekom roka, v juniju 2008, ko je bil sprejet Zakon o revidiranju (ZRev-2). Z njim je bila ustanovljena Agencija za javni nadzor. Vendar neposredni nadzor nad revidiranjem na prvi stopnji še vedno opravlja Inštitut pod nadzorom Agencije, katera pa lahko tudi sama izvaja neposredni nadzor.

Sam menim, da bi se moral javni nadzor nad revidiranjem izvajati čim bolj neposredno (kot v primeru ZDA, Velike Britanije itn), saj v primeru, da dejanski nadzor nad revidiranjem na prvi stopnji še vedno opravlja revizijska stroka, ostaja dvom v neodvisnost takšnega nadzora. Ob tem se lahko pojavi problem zagotovitve dovolj sposobnega kadra, ki bo imel ustrezna strokovna znanja, potrebna za neposredni nadzor nad revidiranjem, ter bo hkrati neodvisen od revizijske stroke (kar potrjujejo tudi nekatere raziskave v ZDA). Predvsem v Sloveniji bi zaradi majhnosti revizijske stroke verjetno težko zagotovili dovolj ustreznega kadra, zato je potrebno urediti tudi ustrezno izobraževanje. Dober zgled so tudi v tem primeru ZDA, kjer javni nadzorni organ prihodke od izrečenih kazni revizijskim družbam uporablja za izobraževanje ustreznega kadra.

Morda je v prehodnem obdobju lahko rešitev tudi hkratno izvajanje strokovnega nadzora in neposrednega nadzora s strani javnega nadzornega organa. V tem primeru bi lahko združili prednosti obeh sistemov nadzora (strokovnost in neodvisnost). Verjetno bi se s tem tudi povečala nepristranskost strokovnega nadzora, saj izvajalci strokovnega nadzora ne bi želeli tvegati, da izvajalci javnega nadzora odkrijejo dodatne slabosti, ki ji izvajalec strokovnega nadzora ni uspel odkriti.

V Sloveniji je tako najpomembneje, da se na Agenciji za javni nadzor zagotovi ustrezno usposobljen in motiviran kader, ki bo lahko najprej izvajal učinkovit nadzor nad Inštitutom za revizijo, kasneje pa skladno z razpoložljivostjo ustreznega kadra tudi v čim večji meri neposreden nadzor nad delom revizijskih družb in pooblaščenih revizorjev.

LITERATURA IN VIRI

- 1) Anantharaman, D., (2009): How objective is peer review? Evidence from self regulation of the accounting profession. Columbia Business School, str. 1–35
- 2) Benston, G. J., Hatgraves, A. L. (2002): Enron: what happened and what we can learn from it. *Journal of Accounting and Public Policy* 21,(2), str. 105–127
- 3) Beresford, D., Katzenbach, N. & Rogers C. B. (2003): *Report of investigation*. The Special investigative Committee of Board of Directors of Worldcom; Inc., 345 str.,
- 4) *Bylaws and Rules of the Public Company Accounting Oversight Board* (2006), Washington: PCAOB, 425 str.
- 5) *Commission Recommendation: Statutory Auditors Independence in EU: A Set of Fundamental Principles*. (2002). Brussels: European Commission, 36 str.
- 6) *Companies (Auditing and Accounting) Act 2003*. Dublin: Oireachtas, 70 str.
- 7) Čoh, M. (2003): *Korporacijsko upravljanje: primer Enron in njegova aktualnost v Sloveniji*, Diplomsko delo, Ljubljana, Ekonomska Fakulteta, 51 str.
- 8) DeFond, M. L. (2009): How should the auditors be audited? Comparing the PCAOB Inspections with the AICPA Peer Reviews. *Journal of Accounting and Economics*. 5 str. (article in press)
- 9) Direktiva 2006/43/ES Evropskega parlamenta in Sveta o obveznih revizijah za letne in konsolidirane računovodske izkaze (2006). Bruselj: Evropska komisija, 21 str.

- 10) Dobrič, T. (2006): *Korporacijski škandali v svetu*. Diplomsko delo. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 42 str.
- 11) Dobson W.D. (2004): Parmalat; *Babcock institute discussion paper*. Wisconsin: Babcock institute, 22 str.
- 12) Dunn, J. (1991): *Auditing – theory and practice*. Herdfordshire: Prentice Hall International (UK) Ltd, 267 str.
- 13) *Explanatory Notes to Companies (Audit, Investigations and Community Enterprise) Act 2004*. Najdeno 4.8.2008 na spletnem naslovu:
http://www.opsi.gov.uk/acts/acts2004/en/ukpgaen_20040027_en_1
- 14) Ferrarini, G. & Giudici, P. (2005): *Financial Scandals and The Role of Private Enforcements: The Parmalat case*. Working Paper N40/2005. Bruselj, ECGI, 62 str.
- 15) *The Financial Reporting Council (FRC)*. Najdeno 4.8.2008 na: <http://www.frc.org.uk>.
- 16) Gillan Stuart, L. & Martin John, D. (2002): *Financial Engineering, Corporate Governance, and the Collapse of Enron*. Delaware: College of Business and Economics, The University of Delaware, 59 str.
- 17) Grant, P.: *Sarbanes: costly for Big Four*. Najdeno 30.1.2008 na spletnem naslovu:
<http://www.financialdirector.co.uk/News/1132347>
- 18) *Handbook of International Auditing, Assurance and Ethics Pronouncement (2005)*. New York, IFAC
- 19) Harmanzis Fotios, C. (2004): *Inside the Telecom Chrash: Bankruptcies, Fallacies and Scandals: A Closer Look at the WorldCom Case*, New Jersey: Stevens Institute of Technology, 23 str.
- 20) Healy, P. & Palepu, K. G. (2003): The fall of Enron. *Journal of Economic Perspectives*, Nashville, 17, 280 str.
- 21) Hermanson, D., Houston, R.W., Rice, J.C., (2007): PCAOB Inspections of smaller CPA firms: initial evidence from inspections reports. *Accounting Horizons* 21, 137–152
- 22) Hilary, G., Lennox, C., (2005): The credibility of self-regulation: evidence from the accounting profession's peer review program. *Journal of Accounting and Economics* 40, str. 211–229
- 23) Hodowanitz, J., Solieri, S. A., (2006): Guarding the guardians. *Strategic Finance* 87, str. 47–53
- 24) *Inspection of Registered Public Accounting Firms, PCAOB Release NO.2003-019 (2003)*, Washington, PCAOB, 46 str.
- 25) *Irish Auditing and Accounting Supervisory Authority (IAASA)*
Najdeno 4.8.2008 na spletnem naslovu: <http://www.iaasa.ie/>
- 26) Jagrič, M. (2004): Notranja revizija z novih zornih kotov. *36. simpozij o sodobnih metodah v računovodstvu, financah in reviziji: Zbornik referatov*. Portorož: Zveza ekonomistov Slovenije, Zveza računovodij, finančnikov in revizorjev Slovenije, str. 151–164.

- 27) Johnson, C.: *Public Companies complain to SEC About Audit Costs*. Najdeno 7.1.2009 na spletnem naslovu :http://www.washingtonpost.com/ac2/wp-dyn/A38809_2005Apr8?language=printer
- 28) Kaplan Robert, S. & Kiron, D. (2004): *Accounting Fraud at Worldcom*. Boston: Harvard Business School, 17 str.
- 29) Keogh, K.: Non-US companies get reprieve on Sarbanes-Oxley. Najdeno 7.1.09 na spletnem naslovu: <https://www.whitecase.com/64/publications/detail.aspx?publication=399>
- 30) *Kodeks etike računovodskih strokovnjakov*. (2005). IFAC, New York, 71 str. [http://www.mf.gov.si/slov/sjr/Kodeks_etike_rac_strokovnjaki.pdf]
- 31) *Kodeks poklicne etike zunanjih revizorjev*. (1994.) Slovenski inštitut za revizijo, Ljubljana, 6 str.
- 32) Krugman, P. (2002): Flavours of Fraud. *New York Times*, New York, 28, str. 6
- 33) Lennox, C., Pittman, J. (2009): Auditing the auditors: Evidence on the recent reforms to the external monitoring of audit firms. *Journal of Accounting and Economics*, 19 str. (article in press)
- 34) Mack, C. & Griffith, W.: *The downside of Sarbanes-Oxley*. Najdeno 14.8.2003 na spletnem naslovu: <http://www.msnbc.com/news/943532.asp?0bl=-0&cp1=1>
- 35) Mason, E., (2005): »Quality review and its future vs. Peer review and its failure«, Home Equity Wire 19 (19)
- 36) Mehle, U. (2005): *Sarbanes-Oxleyjev zakon: Vsebina in posledice v svetu in Evropski uniji*, diplomsko delo, Ljubljana, Ekonomska Fakulteta, 44 strani
- 37) *The Netherlands Authority for the Financial Markets (AFM)*. Najdeno 5.8.2008 na spletnem naslovu: <http://www.afm.nl/publicdatabase/default.ashx?FolderId=1635>
- 38) Odar, M. (2004): Neodvisnost revizorja in javno nadzorstvo nad revizijsko stroko. 36. simpozij o sodobnih metodah v računovodstvu, financah in reviziji: Zbornik referatov. Portorož: Zveza ekonomistov Slovenije, Zveza računovodij, finančnikov in revizorjev Slovenije, str. 165–177
- 39) Odar, M. (2006): *Organiziranost revizijske stroke v Sloveniji v skladu z evropsko direktivo*. Ljubljana: Slovenski inštitut za revizijo, 18 str.
- 40) Palmrose, Z.-V., (2006): *Maintaining the value and viability of independent auditors as gatekeepers under SOX: an auditing master proposal*. Working Paper, University of Southern California
- 41) Partnoy, F. (2003): *Infectious Greed: How Deceit and Risk Corrupted the Financial Markets*. New York: Times Books, 464 str.
- 42) *Public Company Accounting Oversight Board*. Najdeno 4.8.2008 na spletnem naslovu: <http://www.pcaob.org/index.aspx>
- 43) *The Professional Oversight Board (POB)*. Najdeno 4.8.2008 na spletnem naslovu: <http://www.frc.org.uk/pob/>
- 44) *Regulatory Strategy (Version 2.1.)*. London: Financial Reporting Council, 2006, 32 strani

- 45) *Revisorslag (Auditors Act, SFS, 2001:883)* Najdeno 4.8.2008 na spletnem naslovu: <http://www.farsrs.se/pls/portal/docs/PAGE/FAR/IN%20ENGLISH/LEGISLATION/AUDITORS%20ACT.PDF>
- 46) Read W. J., Rama, D. V., Raghunandan, K., (2004): Regional and local audit firms and the market for SEC audits. *Accounting Horizons* 18 (4), 241–254
- 47) Ribstein Larry E.: *Market vs. Regulatory Responses to Corporate Fraud: A Critique of the Sarbanes Oxley Act of 2002*. Najdeno 23.10.2008 na spletnem naslovu: http://papers.ssrn.com/sol3/delivery.cfm/SSRN_ID332681_code020228560.pdf?abstractid=332681]
- 48) *Rules of Procedure of the Commission for the Oversight on Auditors in Germany* (2005) (Auditor Oversight Commission). Berlin: Auditor Oversight Commission, 6 str.
- 49) Samec, N. (2003): Sarbanes-Oxley Act – nova pravila Corporate Governance v ZDA, *Pravna praksa, št. 37*, Ljubljana
- 50) *The Sarbanes-Oxley Act of 2002*. (2002) Najdeno 4.8.2008 na spletnem naslovu: http://www.pcaob.com/About_the_PCAOB/Sarbanes_Oxley_Act_of_2002.pdf
- 51) *Scope of Independent Inspection 2005/06*. (2005) London: Audit Inspection Unit, 2 str.
- 52) *Statut Slovenskega inštituta za revizijo*. (2001). Ljubljana: Slovenski inštitut za revizijo, 20 str.
- 53) *Supervisory Board of Public Accountants (Revisorsnämnden)* Najdeno 4.8.2008 na spletnem naslovu: <http://www.revisorsnamnden.se/rn/english/english.html>
- 54) Swartz, M & Watkins S. (2003): *Power Failure: The Inside Story of the Collapse of Enron*. New York: Doubleday, 386 str.
- 55) Šulc, E. (2006): *Primerjalna proučitev javnega nadzorstva nad revizorji*, Ljubljana: diplomsko delo, 40 str.
- 56) Taylor Donald, H. & Glezen, G. W. (1996): *Revidiranje: Zasnove in postopki*. Ljubljana: Slovenski inštitut za revizijo, 1078 str.
- 57) Zakon o revidiranju (ZRev-1). (2001). *Uradni list RS*. (št. 11/2001)
- 58) Zakon o revidiranju (ZRev-2). (2008). *Uradni list RS*. (št. 65/2008)